

Briselē, XXX
[...] (2013) XXX draft

KOMISIJAS DIENESTU DARBA DOKUMENTS

PRAKTISKAS NORĀDES

KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA ZAUDĒJUMU ATLĪDZINĀŠANAS PRASĪBĀS SAISTĪBĀ AR LĪGUMA PAR EIROPAS SAVIENĪBAS DARBĪBU 101. UN 102. PANTA PĀRKĀPUMIEM

Pavaddokuments

KOMISIJAS PAZIŅOJUMAM

**par kaitējuma apmēra noteikšanu zaudējumu atlīdzināšanas prasībās saistībā ar
Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 102. panta pārkāpumiem**

SATURS

1. daļa – Kaitējuma apmēra noteikšanas konteksts un pamatprincipi konkurences lietās	8
I. Juridiskais konteksts.....	8
A. Tiesības uz atlīdzību.....	8
B. Valstu tiesību akti, kuri attiecas uz apmēra noteikšanu, un šo praktisko norāžu mērķis	8
II. Vispārīgā pieeja kaitējuma apmēra noteikšanai konkurences lietās	10
III. Praktisko norāžu struktūra.....	12
2. daļa – Metodes un paņēmieni.....	15
I. Pārskats.....	15
II. Salīdzināšanas metodes.....	16
A. Tiesību nepārkāpšanas scenārija noteikšanas metodes	17
(1) Salīdzināšana laikā tajā pašā tirgū.....	17
(2) Salīdzināšana ar citu ģeogrāfisko tirgu datiem	20
(3) Salīdzināšana ar citu produktu tirgu datiem.....	21
(4) Kombinēšana, izmantojot salīdzināšanu laikā un salīdzināšanu dažādos tirgos.....	21
B. Metodes praktiskā izmantošana: cenas vai cita ekonomiskā mainīgā lieluma vērtības aplēses paņēmieni tiesību nepārkāpšanas scenārijā	22
(1) Vienkārši paņēmieni: atsevišķi datu novērojumi, vidējie, interpolēšana un vienkāršas korekcijas	23
(2) Regresijas analīze.....	25
a. Regresijas analīzes būtība un mērķis	25
b. Piemēri un ilustrācijas	27
c. Regresijas analīzes piemērošanas prasības	30
(3) Paņēmienu izvēle	32
III. Imitācijas modeļi, izmaksu un finanšu analīze un citas metodes.....	33
A. Imitācijas modeļi.....	34
B. Izmaksu un finanšu metodes	36
C. Citas metodes	39
IV. Metodes izvēle.....	39
3. daļa – Cenu kāpuma izraisīta kaitējuma apmēra noteikšana.....	41
I. Pārkāpumi, kuri izraisa cenu kāpumu.....	41
II. Pārmaksas apmēra noteikšana	43
A. Karteļu izraisītās pārmaksas apmēra noteikšana.....	43
(1) Karteļu ietekme	43

(2)	Sākotnējā pārmaksa, ko sedz tiešais klients	45
a.	Salīdzināšana laikā	46
b.	Citas salīdzināšanas metodes	48
(3)	Pārmaksas attiecināšana	48
B.	Tādu pārmaksu apmēra noteikšana, ko izraisījuši cita veida pārkāpumi, kas rada ar pārmaksu saistītu kaitējumu	51
III.	Apjoma ietekmes izraisīta kaitējuma apmēra noteikšana	52
4. daļa – Izslēdzošu darbību radīta kaitējuma apmēra noteikšana		53
I.	Izslēdzošu darbību sekas	53
II.	Konkurentiem nodarītā kaitējuma apmēra noteikšana	54
A.	Izslēdzošo darbību laika dimensija	54
B.	Negūtās peļņas apmēra noteikšanas pamatprincipi	55
C.	Esošie konkurenti	56
(1)	Salīdzināšana laikā	57
(2)	Citas salīdzināšanas metodes	60
D.	Šķēršļi konkurentu ienākšanai tirgū	60
E.	Paredzamo nākotnes zaudējumu atlīdzināšana	62
III.	Klientiem nodarītā kaitējuma apmēra noteikšana	63
A.	Atgūšana	63
B.	Konkurentiem kā pārkāpēja klientiem nodarītais kaitējums	64
	Dokumentā minēto lietu saraksts	66

KOMISIJAS DIENESTU DARBA DOKUMENTS

PRAKTISKAS NORĀDES

KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA ZAUDĒJUMU ATLĪDZINĀŠANAS PRASĪBĀS SAISTĪBĀ AR LĪGUMA PAR EIROPAS SAVIENĪBAS DARBĪBU 101. UN 102. PANTA PĀRKĀPUMIEM

Pavaddokuments

KOMISIJAS PAZIŅOJUMAM

par kaitējuma apmēra noteikšanu zaudējumu atlīdzināšanas prasībās saistībā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 102. panta pārkāpumiem

SATURA PĀRSKATS

		<i>Punkti</i>
1. DAĻA	KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANAS KONTEKSTS UN PAMATPRINCIPI KONKURENCES LIETĀS	1-25
I.	JURIDISKAIS KONTEKSTS	0-10
A.	<i>Tiesības uz atlīdzību</i> ES tiesību aktos paredzētās tiesības uz atlīdzību – efektivitātes un līdzvērtības princips [1].	1-2
B.	<i>Valstu tiesību akti, kuri attiecas uz apmēra noteikšanu, un šo praktisko norāžu mērķis</i> Pārkāpums un cēloņsakarība [3]; Valstu un ES konteksts zaudējumu atlīdzināšanas prasībās [4]; Pragmatiskās pieejas saskaņā ar valstu tiesībām [5]; Pamatnostādņu mērķis [6]; Pamatnostādņu juridiskais statuss [7-9].	3-10
II.	VISPĀRĪGĀ PIEEJA KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANAI KONKURENCES LIETĀS Jēdziens “atlīdzība par nodarīto kaitējumu” [11,20]; “Tiesību nepārkāpšanas scenārijs” [12]; Tiesām pieejamie pierādījumi [14]; Galvenie soļi zaudējumu apmēra noteikšanā [13-15]; Zaudējumu apmēra noteikšanai raksturīgā nenoteiktība [16-17].	11-20
III.	PRAKTISKO NORĀŽU STRUKTŪRA	21-25
2. DAĻA	METODES UN PAŅĒMIENI	26-125
I.	PĀRSKATS Pārskats par dažādām metodēm [27]; Salīdzināšanas metodes [27]; Citas metodes [28].	26-31
II.	SALĪDZINĀŠANAS METODES Analīzes piemērs, izmantojot salīdzināšanas metodi [32]; Salīdzināšanas metodes priekšrocības [37].	32-95
A.	<i>Tiesību nepārkāpšanas scenārija noteikšanas metodes</i>	38-58
(1)	Salīdzināšana laikā tajā pašā tirgū Dažādi atsauces punkti, veicot salīdzinājumu [39]; Datu koriģēšana [40]; Pieejas izvēle	38-48

	[43]; Pārkaupuma beigu noteikšana [44]; Oligopola tirgi [45].	
(2)	Salīdzināšana ar citu ģeogrāfisko tirgu datiem Ģeogrāfisko tirgu pietiekamas līdzības nosacījums [50]; Kaimiņu tirgi [53].	49-53
(3)	Salīdzināšana ar citu produktu tirgu datiem	54-55
(4)	Kombinēšana, izmantojot salīdzināšanu laikā un salīdzināšanu dažādos tirgos Metode "atšķirība atšķirībās" [56]; Priekšrocības un trūkumi [58].	56-58
B.	Metodes praktiskā izmantošana: cenas vai cita ekonomiskā mainīgā lieluma vērtības aplēses paņēmieni tiesību nepārkaupšanas scenārijā Iespēja izmantot tieši pieejamus datus [60]; Korekciju nepieciešamība (papildu iemesli) [61]; Pieejas izvēle [62].	59-95
(1)	Vienkārši paņēmieni: atsevišķi datu novērojumi, vidējie, interpolēšana un vienkāršas korekcijas Pieejamie dati [64]; Vidējo lielumu izmantošana [66]; Lineārā interpolēšana [67]; Atšķirīgo faktoru noteikšana [68].	63-68
(2)	Regresijas analīze	69-90
a.	<i>Regresijas analīzes būtība un mērķis</i> Regresijas analīzes skaidrojums [69]; Regresijas analīzes veidi [71].	69-72
b.	<i>Piemēri un ilustrācijas</i> Regresijas analīzes pamatposmi [73-76]; Regresijas analīze ar vairākiem mainīgajiem lielumiem (daudzfaktoru analīze) [77]; Prognozēšanas pieeja [80].	73-80
c.	<i>Regresijas analīzes piemērošanas prasības</i> Datu novērojumi [81-84]; Nenoteiktības jautājums (statistiskais būtiskums) [87-88]; "Reducētās formas" analīze [90].	81-90
(3)	Paņēmienu izvēle Apmēra noteikšanas paņēmienu izvēle un samērīguma apsvērumi [92-93].	91-95
III.	IMITĀCIJAS MODEĻI, IZMAKSU UN FINANŠU ANALĪZE UN CITAS METODES	96-121
A.	Imitācijas modeļi Oligopola tirgu modeļi [98]; Imitācijas modeļu izmantošana [100]; Piemērs [101-102]; Pieejas priekšrocības un trūkumi [103-105].	97-105
B.	Izmaksu un finanšu metodes Pamatpieeja [107]; Attiecīgo izmaksu noteikšana [109]; Peļņas norma [111]; Finanšu metodes [114-118].	106-118
C.	Citas metodes	119-121
IV.	METODES IZVĒLE	122-125
3. DAĻA	CENU KĀPUMA IZRAISĪTA KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA	126-179
I.	PĀRKĀPUMI, KURI IZRAISA CENU KĀPUMU Tiešie un netiešie klienti [126]; Pārkaupumu piemēri [127]; Divi kaitējuma veidi: "pārmaksa" un "apjoma ietekme"/"daudzuma ietekme" [128].	126-135
II.	PĀRMAKSAS APMĒRA NOTEIKŠANA	136-174
A.	Karteļu izraisītās pārmaksas apmēra noteikšana	137-171

(1)	Karteļu ietekme Karteļa pārkāpumu definīcija [139]; Empīriskās atziņas/ekonomikas pētījumi par karteļu vispārīgo ietekmi [141-145].	139-145
(2)	Sākotnējā pārmaksa, ko sedz tiešais klients Praktisks piemērs par kaitējumu, ko karteļi rada tiešajiem klientiem [147].	146-160
a.	<i>Salīdzināšana laikā</i> Salīdzinājums laikā praktiskajā piemērā [149]; Pēc pārkāpuma novēroto cenu piemērotība salīdzināšanai [153].	<i>149-154</i>
b.	<i>Citas salīdzināšanas metodes</i> Salīdzinājums ar cita ģeogrāfiskā tirgus cenām [155]; cita produktu tirgus cenas[160].	<i>155-160</i>
(3)	Pārmaksas attiecināšana Attiecināšana un saistītais noieta/apjoma samazinājums [162]; Attiecināšanas izmantošana aizstāvībai un netiešā klienta prasības pret pārkāpēju [164]; Prasītāju un atbildētāju iespējas pamatot savu prasību [166]; Tirgus iezīmes, kas var ietekmēt attiecināšanas pakāpi [167].	161-171
B.	<i>Tādu pārmaksu apmēra noteikšana, ko izraisījuši cita veida pārkāpumi, kas rada ar pārmaksu saistītu kaitējumu</i>	<i>172-174</i>
III.	APJOMA IETEKMES IZRAISĪTA KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA	175-179
4. DAĻA	IZSLĒDZOŠU DARBĪBU RADĪTA KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA	180-216
I.	IZSLĒDZOŠU DARBĪBU SEKAS Konkurentu izstumšana no tirgus: bloķēšana [180]; Izslēdzošu darbību sekas [181-182].	180-183
II.	KONKURENTIEM NODARĪTĀ KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA	184-208
A.	<i>Izslēdzošo darbību laika dimensija</i>	<i>185-187</i>
B.	<i>Negūtās peļņas apmēra noteikšanas pamatprincipi</i> Hipotētiskā scenārija izveide [188]; Negūtās peļņas aprēķins [189-190]; Iespēja celt prasību par tikai daļu no radītā kaitējuma [191].	<i>188-193</i>
C.	<i>Esošie konkurenti</i>	<i>194-199</i>
(1)	Salīdzināšana laikā Praktisks piemērs [195-196]; Tirgus daļu izmantošana [197].	195-198
(2)	Citas salīdzināšanas metodes	199
D.	<i>Šķēršļi konkurentu ienākšanai tirgū</i> Konkrētās problēmas [200]; Praktisks piemērs [202-204].	<i>200-205</i>
E.	<i>Paredzamo nākotnes zaudējumu atlīdzināšana</i>	<i>206-208</i>
III.	KLIENTIEM NODARĪTĀ KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA	209-216
A.	<i>Atgūšana</i> Piemērs par cenu nosīšanu [210-212]; Piemērs par uzņēmuma izstumšanu [213].	<i>210-214</i>
B.	<i>Konkurentiem kā pārkāpēja klientiem nodarītais kaitējums</i>	<i>215-216</i>

ILUSTRĒJOŠO PIEMĒRU SARAKSTS

Miltu kartelis [0], [146]

Atteikums piegādāt izejvielas, kas nepieciešamas izmantošanai komerciālajos šķīdinātājos [0], [0], [0], [207]

Medicīniskā aprīkojuma lieta [202], [204]

Atgūšana cenu nosīšanas gadījumā [210], [213]

1. daļa – Kaitējuma apmēra noteikšanas konteksts un pamatprincipi konkurences lietās

I. JURIDISKAIS KONTEKSTS

A. *Tiesības uz atlīdzību*

1. Ikvienai personai, kurai Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 101. vai 102. panta pārkāpuma rezultātā ir nodarīts kaitējums, ir tiesības uz minētā kaitējuma atlīdzību. ES Tiesa ir atzinusi, ka šīs tiesības garantē ES primārie tiesību akti¹. Atlīdzība nozīmē tādu apstākļu radīšanu cietušai personai, kādi tie būtu bijuši, ja pārkāpums nebūtu noticis. Tāpēc atlīdzība ietver ne tikai faktisko zaudējumu [*damnum emergens*], bet arī negūtās peļņas [*lucrum cessans*], kā arī procentu maksājumu atlīdzināšanu². Faktiskie zaudējumi nozīmē personas aktīvu samazināšanos; negūtā peļņa nozīmē, ka šie aktīvi nav palielinājušies, kā tas būtu bijis tad, ja pārkāpums nebūtu noticis³.
2. Civilprasības par atlīdzības piešķiršanu parasti izšķir valstu tiesas⁴. Tā kā nav tādu ES noteikumu, kuri regulētu šo jautājumu, katras dalībvalsts tiesību sistēmas ziņā ir paredzēt konkrētus noteikumus par ES tiesību aktos noteikto tiesību uz atlīdzību īstenošanu. Tomēr ar šādiem noteikumiem nedrīkst pārāk apgrūtināt vai padarīt praktiski neiespējamu ES tiesību aktos paredzēto personas tiesību īstenošanu (efektivitātes princips), un tie nedrīkst būt mazāk labvēlīgi par tiem noteikumiem, kas attiecas uz prasībām atlīdzināt zaudējumus par pārkāpumiem saistībā ar līdzīgām tiesībām, ko paredz valsts tiesību akti (līdzvērtības princips)⁵.

B. *Valstu tiesību akti, kuri attiecas uz apmēra noteikšanu, un šo praktisko norāžu mērķis*

3. Izskatot atlīdzības izmaksas prasību par LESD 101. vai 102. panta pārkāpumu radītā kaitējuma atlīdzināšanu, valstu tiesām jānosaka, vai prasītājam ir radies kaitējums attiecīgā pārkāpuma dēļ, un, ja ir, tad jānosaka summa, kas prasītājam piešķirama kā

¹ Skatīt spriedumu lietā C-453/99 *Courage*, 2001, *Recueil*, I-6297. lpp., 26. punkts; un spriedumu apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, *Recueil*, I-6619. lpp., 60. punkts; spriedumu lietā C-360/09 *Pfleiderer*, 2011, Krājums, I-5161. lpp., 36. punkts; un spriedumu lietā C-199/11 Eiropas Kopiena/*Otis NV* un citi, 2012, Krājumā vēl nav publicēts. Šīs lietas attiecas uz LESD 101. pantu (iepriekš – EK līguma 81. pants); tomēr tie paši principi attiecas arī uz LESD 102. pantu (iepriekš – EK līguma 82. pants), skatīt spriedumu lietā C-360/09 *Pfleiderer*, 2011, Krājums, I-5161. lpp., 36. punkts.

² Skatīt spriedumu apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, Krājums, I-6619. lpp., 95. punkts.

³ Skatīt ģenerālvokāta Kapotorti [*Capotorti*] secinājumus lietā 238/78 *Ireks-Arkady GmbH* pret Padomi un Komisiju, 1979, *Recueil*, 2955. lpp., 9. punkts.

⁴ Valstu tiesu starptautisko piekritību bieži nosaka saskaņā ar Padomes 2000. gada 22. decembra Regulu (EK) Nr. 44/2001 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās, OV L 12, 16.1.2001., 1. lpp. Minēto regulu nesen aizstāja 2012. gada 12. decembra Regula (ES) Nr. 1215/2012 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās, OV L 351, 20.12.2012, 1. lpp., kuras noteikumu lielākā daļa stāties spēkā 2015. gada 10. janvārī. To, kuras materiālās tiesību normas ir piemērojamas katrā individuālajā gadījumā, bieži nosaka ES regulas, jo īpaši 6. pants Regulā 864/2007 par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām, OV L 199, 31.7.2007., 40. lpp. Piemērojamie procesuālie noteikumi parasti ir noteikumi, kuri ir spēkā tajā valstī, kurā atrodas tiesa, kas izskata konkrēto prasību [*lex fori*]. Zaudējumu atlīdzināšanas prasības var izšķirt arī šķīrējtiesas un ārpussavienības valstu tiesas.

⁵ Skatīt spriedumu lietā C-453/99 *Courage*, 2001, *Recueil*, I-6297. lpp., 29. punkts; un spriedumu apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, Krājums, I-6619. lpp., 62. punkts.

atlīdzība par šo kaitējumu⁶. Bieži vien ir sarežģīti novērtēt un pamatot attiecīgo zaudējumu summu⁷. Parasti šāds vērtējums ir vajadzīgs vienīgi tad, ja valsts tiesa ir konstatējusi, ka ir izpildītas pārējās tiesiskās prasības saistībā ar zaudējumu atlīdzināšanas prasību, jo īpaši – ir konstatēts pārkāpums un cēloņsakarība starp šo pārkāpumu un prasītājam radīto kaitējumu⁸.

4. Tiesisko regulējumu, saskaņā ar kuru tiesas izskata kaitējuma apmēra noteikšanu, paredz ES un valstu tiesību akti, tostarp noteikumi par:
  - atlīdzināmo zaudējumu kategorijām un atlīdzības prasības regulējošiem vispārējiem noteikumiem par atbildību;
  - tādām prasībām kā cēloņsakarība vai tuvuma saikne, ar kurām nosaka saistību starp prettiesisko darbību un kaitējumu. Attiecībā uz šo Tiesa ir skaidrojusi, ka, tā kā šajā jautājumā nav ES līmeņa noteikumu, šādi noteikumi par “cēloņsakarības” jēdziena piemērošanu ir nosakāmi valstu tiesību aktos, ja vien ir ievēroti līdzvērtības un efektivitātes principi⁹;
  - procesuālajiem noteikumiem, saskaņā ar kuriem lemj par zaudējumu prasībām. Valsts tiesību normas parasti paredz pierādīšanas pienākuma un attiecīgās atbildības noteikšanu personām iesniegt tiesā vajadzīgos faktus¹⁰;
  - atbilstīgu pierādījumu standartu, kas var būt atšķirīgs dažādos tiesvedības posmos un var atšķirties attiecībā uz atbildību par zaudējumiem un attiecībā uz zaudējumu summu;
  - to, kādā mērā un kādā veidā tiesas ir pilnvarotas noteikt kaitējuma apmēru, pamatojoties uz aptuvenām precīzākajām aplēsēm vai taisnīguma apsvērumiem; un
  - pierādījumu (un jo īpaši ekspertu pierādījumu) pieņemamību un lomu civillietās un to izvērtēšanu.
5. Likumdevēji un tiesas sava tiesiskā regulējuma robežās bieži ir izmantojuši pragmatisku pieeju, nosakot zaudējumu atlīdzības apmēru, piemēram, tie ir noteikuši prezumpcijas. Pierādīšanas pienākums var tikt pārcelts, piemēram, ja puse ir sniegusi noteiktu faktu un pierādījumu apjomu. Turklāt dalībvalstu tiesību aktos var paredzēt, ka pārkāpumu izdarījušā(-o) uzņēmuma(-u) nelikumīgā peļņa tiešā vai netiešā veidā ietekmē cietušajām personām nodarītā kaitējuma aplēsi¹¹.
6. Šo praktisko norāžu mērķis ir nodrošināt tiesām un zaudējumu atlīdzināšanas prasībās iesaistītajām pusēm informāciju par ekonomiskajām un praktiskajām atziņām, kuras var būt noderīgas valsts tiesību normu un prakses piemērošanā. Tādēļ šajās praktiskajās norādēs ir izklāstītas atziņas par kaitējumu, ko rada Līgumā

⁶ Šīs praktiskās norādes attiecas tikai uz zaudējumu novērtēšanu finansiālas atlīdzības prasībās. Lai gan šajā dokumentā nav konkrēti izklāstīts, kā nosaka citu civiltiesisko aizsardzības līdzekļu piemērošanu, tajā izklāstītās atziņas var izmantot arī, nosakot šādu piemērošanu, jo īpaši attiecībā uz restitūcijas prasībām.

⁷ Detalizētāku informāciju skatīt II iedaļas 11. punktā un turpmākajos punktos.

⁸ Regulas 1/2003 16. pants. Šajā dokumentā nav īpaši skatīts jautājums par to, kādas darbības ir uzskatāmas par LESD 101. vai 102. panta pārkāpumiem.

⁹ Skatīt spriedumu apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, Krājums, I-6619. lpp., 61. un 64. punkts; un spriedumu lietā C-453/99 *Courage*, 2001, Recueil, I-6297. lpp., 29. punkts.

¹⁰ Piemēru attiecībā uz šo pienākumu sadali konkurences lietās skatīt *Kammergericht Berlin* (Berlīnes Augstākā reģionālā tiesa) 2009. gada 1. oktobra nolēmumā lietā Nr. 2 U 10/03 *Kart* (vitamīnu cenas).

¹¹ Skatīt 146. punktu 3. daļā.

aizliegtā pret konkurenci vērsta darbība, un informācija par galvenajām metodēm un paņēmieniem šāda kaitējuma apmēra noteikšanai¹². Šīs norādes var palīdzēt prasītājiem iesniegt tiesā faktus par prasītās zaudējumu atlīdzības apmēru un var palīdzēt atbildētājam sniegt savus argumentus, atbildot uz prasītāja iesniegtajiem faktiem. Šīs norādes turklāt var palīdzēt pusēm rast vienprātīgu risinājumu to strīdos neatkarīgi no tā, vai tie tiek risināti tiesvedības vai strīdu izšķiršanas alternatīvo mehānismu kontekstā.

7. Šīm praktiskajām norādēm ir tikai informatīvs raksturs; tās nav saistošas valsts tiesām un negroza dalībvalstīs piemērojamās tiesību normas, kuras attiecas uz zaudējumu atlīdzināšanas prasībām par LESD 101. vai 102. panta pārkāpumiem¹³.
8. Jo īpaši tas, vai šajās praktiskajās norādēs izklāstītās metodes un paņēmienus uzskata par piemērotiem, lai izmantotu noteiktā lietā, un ja jā, tad kurus no tiem, ir atkarīgs no valsts tiesību aktiem, ko piemēro saskaņā ar iepriekš minētajiem ES tiesību aktu efektivitātes un līdzvērtības principiem. Šajā ziņā būtu svarīgi apsvērt. vai:
  - konkrētā metode vai paņēmiens atbilst valsts tiesību aktos paredzētajiem standartiem,
  - tās puses rīcībā, kurai ir pierādīšanas pienākums, ir pietiekams datu daudzums, lai piemērotu attiecīgo metodi vai paņēmieni, un
  - apgrūtinājums un saistītās izmaksas ir samērīgas ar attiecīgo zaudējumu vērtību.

Pārmērīgi sarežģījumi, īstenojot tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu, ko garantē ES tiesību akti, un līdz ar to bažas par efektivitātes principa ievērošanu varētu rasties, piemēram, saistībā ar nesamērīgām izmaksām vai pārmērīgi augstām prasībām attiecībā uz noteiktības un precizitātes pakāpi, nosakot nodarītā kaitējuma apmēru¹⁴.

9. Nekas no šajās praktiskajās norādēs minētā nav uztverams kā pragmatiskāku pieeju izmantošanas apstrīdēšana vai pierādījumu standarta paaugstināšana vai pazemināšana, vai to faktu detalizētības pakāpes paaugstināšana vai pazemināšana, kas jāiesniedz personām attiecīgo dalībvalstu tiesību sistēmās. Var būt pilnībā pietiekami, ja puses sniedz tādus faktus un pierādījumus attiecībā uz zaudējumu apmēru, kas nav tik detalizēti kā šajās praktiskajās norādēs iztirzātās metodes un paņēmieni.
10. Turklāt jāņem vērā, ka ekonomiskās atziņas par konkurences pārkāpumu radīto kaitējumu un metodes un paņēmieni šāda kaitējuma apmēra noteikšanai laika gaitā var attīstīties līdz ar teorētiskiem un empīriskiem pētījumiem un tiesu praksi šajā jomā. Tāpēc šis dokuments nebūtu uzskatāms par izsmelšu materiālu.

II. VISPĀRĪGĀ PIEEJA KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANAI KONKURENCES LIETĀS

11. Atlīdzība par nodarīto kaitējumu ir paredzēta, lai nodrošinātu cietušajai personai tādu stāvokli, kādā tā būtu bijusi, ja LESD 101. vai 102. panta pārkāpums nebūtu noticis. Tādēļ nepieciešams salīdzināt cietušās personas faktisko stāvokli ar to stāvokli, kādā

¹² Šo praktisko norāžu sagatavošanā Komisijai kā atbalsts noderēja dažādi tās uzdevumā veikti pētījumi, kā arī komentāri, ko tā saņēma no ārējiem ekspertiem; skatīt <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/index.html>.

¹³ Tās arī neskar dalībvalstu un fizisko un juridisko personu tiesības un pienākumus, ko paredz ES tiesību akti.

¹⁴ Skatīt arī 16. un 17. punktu.

tā būtu bijusi, ja pārkāpums nebūtu noticis. Šo novērtējumu anglicki nereti sauc par *but-for analysis*.

12. Tātad, nosakot konkurences pārkāpumu radītā zaudējuma apmēru, vissvarīgākais ir noteikt to, kas, visticamāk, būtu noticis, ja pārkāpums netiktu izdarīts. Šo hipotētisko situāciju nav iespējams reāli novērot, tāpēc ir nepieciešams kāds aplēses veids, lai izveidotu atsaucē scenāriju, ar kuru var salīdzināt faktisko situāciju. Šādu atsaucē scenāriju dēvē par “tiesību nepārkāpšanas scenāriju” jeb “hipotētisko scenāriju” (angliski: *counterfactual scenario*).
13. Lai konkrētā lietā noteiktu, vai pārkāpums tiešām ir radījis kaitējumu prasītājam un, ja ir, tad kādā apmērā, izejas punkts ir konkrētās lietas apstākļi un tiesas rīcībā esošie pierādījumi (tostarp konkurences iestāžu lēmumi). Jebkura pārkāpuma radītā kaitējuma apmēra noteikšanas pamatā ir konkrētais (iespējamais) pārkāpums un tas, kā šis pārkāpums varētu ietekmēt noteiktu tirgu.
14. Valsts tiesas konkrētā lietā var izmantot vairākus tiešos pierādījumus attiecībā uz kaitējuma apmēra noteikšanu, tostarp dokumentus, ko pārkāpumu izdarījušais uzņēmums sagatavojis attiecībā uz vienošanos par cenu paaugstināšanu un to ieviešanu, vai dokumentus, kuros izvērtēts, kā attīstās tā stāvoklis tirgū. Tāpat var izmantot arī liecinieku sniegtos mutiskos pierādījumus. Šādu pierādījumu pieejamībai var būt svarīga nozīme gadījumos, kad tiesa lemj par to, vai puse var izmantot kādu no iepriekš izklāstītajām metodēm un paņēmieniem, lai izpildītu prasības par pierādījuma standartu saskaņā ar piemērojamajiem tiesību aktiem.
15. Kaitējuma veids, par ko prasītājs pieprasa atlīdzību, noteiks to, kādi ekonomiskie mainīgie lielumi ir jāņem vērā (piemēram, cenas, pārdošanas apjomi, peļņa, izmaksas vai tirgus daļas). Piemēram, attiecībā uz karteli, kura ietekmē karteļa dalībnieku klientiem tiek noteiktas augstākas cenas, būs jāaplēš cena tiesību nepārkāpšanas gadījumā, iegūstot atsaucē punktu salīdzināšanai ar to cenu, ko faktiski maksā šie klienti. Ja dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas rezultātā konkurentus izslēdz no tirgus, minēto konkurentu negūto peļņu var aprēķināt, salīdzinot to faktisko apgrozījumu un peļņas normu ar apgrozījumu un peļņas normu, kādu tie, iespējams, būtu guvuši, ja pārkāpums nebūtu noticis.
16. Nav iespējams precīzi noteikt, kā tieši tirgus būtu attīstījies, ja LESD 101. vai 102. panta pārkāpums nebūtu noticis. Cenas, pārdošanas apjomi un peļņas normas ir atkarīgas no daudziem faktoriem un komplicētas un bieži vien stratēģiskas mijiedarbības starp tirgus dalībniekiem, ko nav vienkārši noteikt. Tādējādi, nosakot hipotētisko nepārkāpšanas scenāriju, jau sākotnēji būs jāpaļaujas uz vairākiem pieņēmumiem¹⁵. Praksē bieži būs jāsakaras ar būtiskiem papildu ierobežojumiem vajadzīgo datu trūkuma vai nepieejamības dēļ.
17. Šo iemeslu dēļ kaitējuma apmēra noteikšanu konkurences lietās jau pēc definīcijas ietekmē būtiski ierobežojumi attiecībā uz paredzamo noteiktības un precizitātes pakāpi. Nav iespējams noteikt vienu vienīgu “patieso” vērtību nodarītajam

¹⁵ Šādas hipotētiskas situācijas izvērtēšanas robežas un nozīmi ir atzinusi arī Tiesa (negūtās peļņas apmēra noteikšanas kontekstā prasībā pret Eiropas Kopienų lauksaimniecības nozarē): „negūtā peļņa nav vis vienkārša matemātiska aprēķina rezultāts, bet gan sarežģītu ekonomikas datu novērtēšanas un pārbaudes rezultāts. Līdz ar to Tiesai ir jāizvērtē saimnieciskā darbība, kurai lielā mērā ir hipotētisks raksturs. Tāpēc tai līdzīgi kā valsts tiesai ir plaša rīcības brīvība gan attiecībā uz skaitļu un statistikas datu izvēli, gan arī, galvenokārt, attiecībā uz to, kādā veidā tos izmanto zaudējumu aprēķināšanai un novērtēšanai”, skatīt spriedumu apvienotajās lietās C-104/89 un C-37/90 *Mulder* un citi pret Padomi un Komisiju, 2000, *Recueil*, I-203. lpp., 79. punkts.

kaitējumam, bet gan tikai visprecīzākās iespējamās aplēses, paļaujoties uz pieņēmumiem un aptuvenām vērtībām¹⁶. Attiecīgajos valsts tiesību aktos un to interpretējumos būtu jāatspoguļo šie ierobežojumi, kas raksturīgi kaitējuma apmēra noteikšanai zaudējumu atlīdzināšanas prasībās par LESD 101. un 102. panta pārkāpumiem, saskaņā ar ES tiesību aktos paredzēto efektivitātes principu, lai nepadarītu Līgumā garantēto tiesību uz atlīdzību īstenošanu praktiski neiespējamu vai pārmērīgi sarežģītu.

18. Šajās praktiskajās norādēs ir izklāstītas vairākas metodes un paņēmieni, kas ir izstrādāti ekonomikas nozarē un tiesu praksē, lai izveidotu piemērotu atsaucēs scenāriju un aplēstu interesējošā ekonomiskā mainīgā lieluma vērtību (piemēram, attiecībā uz cenu karteli – cena, ko, iespējams, iekasētu par produktu, ja pārkāpums nebūtu noticis)¹⁷. Metodes un paņēmieni balstās uz atšķirīgām pieejām, un tie atšķiras pamatā esošo pieņēmumu un nepieciešamo datu dažādības un precizitātes ziņā. Turklāt atšķirīgs ir arī apmērs, kādā tie spēj izolēt ar pārkāpumu nesaistītus faktorus, kas, iespējams, ir ietekmējuši prasītāja stāvokli. Tāpēc šo metožu un paņēmieni piemērošana var būt vairāk vai mazāk sarežģīta, darbietilpīga un dārga.
19. Pēc tam, kad ir noteikta attiecīgā ekonomiskā mainīgā lieluma vērtība (piemēram, cena, peļņas norma vai pārdošanas apjomi) hipotētiskajā tiesību nepārkāpšanas scenārijā, tā jāsalīdzina ar faktiskajiem apstākļiem (piemēram, cenu, ko faktiski samaksājusi cietusī persona), tādējādi nosakot LESD 101. vai 102. panta pārkāpuma radītā kaitējuma apmēru.
20. Jāapsver arī procentu pieskaitīšana. Procentu maksājums ir būtisks elements kaitējuma atlīdzināšanā. Kā jau Tiesa ir norādījusi, pilnai atlīdzībai par radīto kaitējumu ir jāietver atlīdzība par nelabvēlīgajām sekām, kas radušās laikposmā no brīža, kad pārkāpuma rezultātā nodarīts kaitējums¹⁸. Minētās sekas ir naudas vērtības zudums¹⁹ un cietušās personas zaudētā iespēja iegūt savā rīcībā kapitālu²⁰. Valsts tiesību aktos var paredzēt, ka šo kaitējumu aprēķina kā likumiskos procentus vai kā citus procentus, ciktāl tie ir saskaņā ar iepriekš minētajiem efektivitātes un līdzvērtības principiem.

III. PRAKTISKO NORĀŽU STRUKTŪRA

21. Zaudējumu atlīdzināšanas prasības pamatā ir arguments par to, ka LESD 101. vai 102. panta pārkāpums ir nelabvēlīgi ietekmējis prasītāja stāvokli. Kopumā var izšķirt divas galvenās šāda pārkāpuma kaitīgās iedarbības kategorijas.

¹⁶ Valsts tiesas piemēru par hipotētiskās situācijas izveidi un jautājumiem, kas izriet no attiecīgajiem pieņēmumiem, skatīt 2013. gada 28. marta Konkurences pārsūdzības tiesas nolēmumā lietā Nr. 1166/5/7/10 (*Albion Water Limited* pret *Dŵr Cymru Cyfyngedig*).

¹⁷ Skatīt 2. daļu.

¹⁸ Skatīt spriedumu lietā C-271/91 *Marshall*, 1993, *Recueil*, I-4367. lpp., 31. punkts; un spriedumu apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, *Recueil*, I-6619. lpp., 97. punkts; skatīt arī 2.5. iedaļu Eiropas Komisijas Baltajā grāmatā par zaudējumu atlīdzināšanas prasībām saistībā ar EK konkurences noteikumu pārkāpšanu (COM(2008) 165) un 187. punktu pievienotajā Komisijas dienestu darba dokumentā (SEC(2008) 404).

¹⁹ Skatīt spriedumu lietā C-308/87 *Grifoni* II, 1994, *Recueil*, I-341. lpp., 40. punkts, un ģenerāladvokāta Tezauro [*Tesauro*] secinājumus lietā C-308/87 *Grifoni* II, 1994, *Recueil*, I-341. lpp., 25. punkts; un spriedumu apvienotajās lietās C-104/89 un C-37/90 *Mulder* un citi pret Padomi un Komisiju, 2000, *Recueil*, I-203. lpp., 51. punkts. Pirktspējas zaudēšanas kontekstā skatīt spriedumu apvienotajās lietās T-17/89, T-21/89 un T-25/89 *Brazzelli Lualdi*, 1992, *Recueil*, II-293. lpp., 40. punkts.

²⁰ Skatīt ģenerāladvokāta Sadžo [*Saggio*] secinājumus apvienotajās lietās C-104/89 un C-37/90 *Mulder* un citi pret Padomi un Komisiju, 2000, *Recueil*, I-203. lpp., 105. punkts.

- (a) Pārkāpumu rezultātā var paaugstināties cenas, ko maksā pārkāpēju tiešie klienti²¹. Starp pārkāpumiem ar šādu iedarbību jāmin karteļu pārkāpumi LESD 101. panta nozīmē, piemēram, cenu noteikšanas, tirgu sadales vai izlaides ierobežošanas kartelī. Tādu pašu iedarbību var radīt arī uzņēmuma stāvokļa ļaunprātīga izmantošana LESD 102. panta nozīmē.

Paaugstinātas cenas nozīmē, ka klienti, kuri iegādājas pārkāpuma skarto produktu vai pakalpojumu²², sedz pārmaksu. Turklāt cenu pieaugums var nozīmēt pieprasījuma samazināšanos un negūtu peļņu tiem klientiem, kuri attiecīgo produktu izmanto savā komercdarbībā²³.

- (b) Bez tam uzņēmumi var pārkāpt LESD 101. un 102. pantu arī ar tādu prettiesisku rīcību, ar ko no kāda tirgus izslēdz konkurentus vai samazina to tirgus daļu²⁴. Raksturīgi piemēri attiecībā uz dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu ir spiediens uz peļņas normu, cenu nosīšana, sasaistīšana vai konkrēti vertikāli ekskluzivitātes nolīgumi starp piegādātājiem un izplatītājiem, pārkāpjot konkurences tiesības²⁵. Šāda rīcība rada būtisku kaitējumu konkurentiem, atņemot tiem uzņēmējdarbības iespējas un peļņu attiecīgajā tirgū. Gadījumos, kad konkurentu izstumšana ir sekmīga un konkurences spiediens samazinās, kaitējums tiks nodarīts arī klientiem, lielākoties paaugstinātu cenu rezultātā.
22. Turklāt LESD 101. un 102. panta pārkāpumiem var būt arī cita kaitīga ietekme, piemēram, nelabvēlīga ietekme uz produktu kvalitāti un jauninājumiem. Šajās praktiskajās norādēs galvenā vērība pievērsta divām galvenajām zaudējumu kategorijām un cietušo pušu kategorijām²⁶, kas minētas 21. punktā. Tomēr šajās praktiskajās norādēs izklāstītās metodes un paņēmieni var būt noderīgi arī zaudējumu atlīdzināšanas prasībās attiecībā uz citiem kaitējuma veidiem un citām cietušajām personām.
23. Praktisko norāžu 3. daļa konkrēti attiecas uz 21. punkta a) apakšpunktā minētā kaitējuma apmēra noteikšanu. Minētajā daļā ir izklāstītas galvenās sekas, ko tirgū izraisa pārkāpuma radīta cenu paaugstināšanās, un ilustrēts, kā var noteikt apmēru šo kaitējuma veidu gadījumā (jo īpaši ar pārmaksu saistītam kaitējumam un ar pieprasījuma samazināšanos saistītam kaitējumam).
24. Praktisko norāžu 4. daļa konkrēti attiecas uz 21. punkta b) apakšpunktā minētā kaitējuma apmēra noteikšanu. Minētajā daļā ir izklāstīts, kādas ir iespējamās sekas konkurentu izslēgšanai no tirgus, un ar piemēriem ilustrēts, kā var noteikt apmēru šo kaitējuma veidu gadījumā (proti, izslēgtā konkurenta negūto peļņu un klientiem radīto kaitējumu).

²¹ Ja pārkāpums ietekmē pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu pirkšanas aktivitāti, attiecīgās sekas būs to pirkuma cenu samazināšanās, kuras minētajiem uzņēmumiem jāmaksā saviem piegādātājiem. Sīkāku informāciju skatīt 3. daļas I iedaļas 134. punktā.

²² Pārskata vienkāršošanas labad turpmāk būs minēti tikai pārkāpuma skartie „produkti”; taču jāsaprot, ka tas pats attiecas arī uz pārkāpuma skartajiem „pakalpojumiem”.

²³ Sīkāk skatīt 3. daļas I iedaļas 128. punktā un turpmākajos punktos.

²⁴ Skatīt spriedumu lietā C-209/10 *Post Danmark*, Krājumā vēl nav publicēts, 22., 23. un 24. punkts.

²⁵ Vertikāli nolīgumi ir vienošanās, ko noslēguši piegādes ķēdes dažādos līmeņos esoši uzņēmumi.

²⁶ Šajās praktiskajās norādēs nav konkrēti skatīta to personu situācija, kuras nav minētas 21. punkta a) un b) apakšpunktā, lai gan arī citām personām (piemēram, pārkāpēju piegādātājiem vai pārkāpēju likumam pakļāvīgo konkurentu klientiem) var rasties kaitējums no pārkāpumiem, kuri rada cenas pārmaksu vai konkurentu izslēgšanu; skatīt arī 107. zemsvītras piezīmi.

25. Galvenās pieejamās metodes un paņēmieni, lai noteiktu LESD 101. un 102. punkta pārkāpumu radītā kaitējuma apmēru, ir kopīgi visiem kaitējuma veidiem, ko radījuši šādi pārkāpumi. Tāpēc praktisko norāžu 2. daļā sniegts šo metožu un paņēmienu vispārīgs pārskats un plašāka informācija par šo metožu pamatā esošajiem galvenajiem pieņēmumiem un izskaidrota to praktiskā izmantošana.

2. daļa – Metodes un paņēmieni

I. PĀRSKATS

26. Ir pieejamas vairākas metodes, kā izveidot tiesību nepārkāpšanas scenāriju, lai noteiktu kaitējuma apmēru zaudējumu atlīdzināšanas prasībās konkurences lietās.
27. Ar metodēm, ko visbiežāk izmanto puses un tiesas, izvērtē, kas būtu noticis tad, ja pārkāpums nebūtu izdarīts, aplūkojot laikposmu pirms vai pēc pārkāpuma vai citus tirgus, kurus attiecīgais pārkāpums nav skāris. Šādās salīdzināšanas metodēs kā rādītājus attiecībā uz tiesību nepārkāpšanas hipotētisko scenāriju izmanto datus (cenas, pārdošanas apjomus, peļņas normas vai citus ekonomiskos mainīgos lielumus), kas ir novēroti pārkāpuma neskartajā laikposmā vai neskartajos tirgos. Šo metožu izmantojumu dažreiz uzlabo ar ekonometrijas paņēmieniem, kuri mainīgo lielumu ekonomisko attiecību noteikšanas un izmērīšanas nolūkā ekonomikas teoriju apvieno ar statistikas vai kvantitatīvajām metodēm. Dažādas salīdzināšanas metodes un to izmantošanas paņēmieni ir izklāstīti turpmāk II iedaļā (32.–95. punkts).
28. Citas metodes papildus salīdzināšanas metodēm ir izklāstītas turpmāk III iedaļā (96.–121. punkts). Vienā no šīm metodēm izmanto ekonomiskos modeļus, kas pielāgoti faktiskajam tirgum, lai tādējādi imitētu iespējamo tirgus rezultātu, kāds būtu bijis, ja pārkāpums nebūtu izdarīts. Šie modeļi, lai izskaidrotu tirgus iespējamo darbību, balstās uz ekonomikas teoriju, ņemot vērā tirgus galvenās iezīmes (piemēram, konkurentu skaits, veids, kādā tie konkurē cits ar citu, produktu diferenciācijas pakāpe, šķēršļi ienākšanai tirgū). Vēl metožu vidū ir izmaksu metode, kurā, lai noteiktu hipotētisko tiesību nepārkāpšanas scenāriju, izmanto pārkāpuma skartā produkta ražošanas izmaksas un uzcenojumu atbilstoši “samērīgai” peļņas normai, kā arī uz finanšu apsvērumiem balstītas metodes, kurās par izejas punktu kalpo prasītāja vai atbildētāja finanšu rādītāji.
29. Katrai metodei un katram paņēmienam ir savas iezīmes, priekšrocības un trūkumi, kas padara to vairāk vai mazāk piemērotu nodarītā kaitējuma aplēsei attiecīgajos apstākļos. Metožu un paņēmienu atšķirības jo īpaši nosaka tas, cik lielā mērā tie paļaujas uz datiem, kas ir faktiskās tirgus mijiedarbības rezultāts, vai uz pieņēmumiem, kas balstās uz ekonomikas teoriju, un tas, cik lielā mērā tie izolē ar pārkāpumu nesaistītus faktorus, kas varēja ietekmēt prasītājam nodarīto kaitējumu. Bez tam atšķirības nosaka arī tas, cik vienkārša ir metožu un paņēmienu izmantošana, kā arī nepieciešamo datu veids un daudzums.
30. Minētās metodes izmanto, lai noteiktu, kā attiecīgais tirgus būtu attīstījies, ja pārkāpums nebūtu noticis, taču arī tiešāki pierādījumi (piemēram, pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma iekšējie dokumenti, kas attiecas uz vienošanos par cenas paaugstināšanu), kas ir pušu un tiesas rīcībā, saskaņā ar piemērojamām valsts tiesību normām var sniegt noderīgu informāciju radīto zaudējumu apmēra novērtēšanai attiecīgajā lietā²⁷.

²⁷ Šādas pieejas piemēru skatīt *Oberlandesgericht Karlsruhe* (Augstākā reģionālā tiesa, Karlsruhe) 2010. gada 11. jūnija nolēmumā lietā Nr. 6 U 118/05; šajā lietā, lai noteiktu zaudējumu atlīdzību, saskaņā ar piemērojamām valsts tiesību normām saistībā ar faktu konstatēšanas pienākumu sadali un *prima facie* pierādījumu noteikšanu tika izmantoti dati par kartelī apvienojušos pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu konkrēti noteikto cenu paaugstināšanu. *Bundesgerichtshof* (Federālā tiesa) nolēmumu šajā daļā pēc pārsūdzības atstāja spēkā; 2011. gada 28. jūnija nolēmums lietā KZR 75/10.

31. Turpmāk IV iedaļā izklāstīti apsvērumi par metodes izvēli, kas parasti ir atkarīga no lietas īpašajām pazīmēm un piemērojamajos tiesību aktos paredzētajām prasībām.

II. SALĪDZINĀŠANAS METODES

32. Lai izprastu, kā praksē darbojas salīdzināšanas metodes, ir lietderīgi izskatīt (absolūti fiktīvu) piemēru par zaudējumu atlīdzināšanas prasību attiecībā uz hipotētiska karteļa izdarītu LESD 101. panta pārkāpumu²⁸.

Miltu kartelis

Pieņemsim, ka valsts konkurences iestāde ir konstatējusi, ka visi konkrētās dalībvalsts miltu malšanas uzņēmumi savā starpā ir noteikuši fiksētas cenas par graudaugu malšanu un miltu ražošanu.

Maiznīca, kas pēdējo gadu laikā regulāri iegādājusies miltus, ceļ zaudējumu atlīdzināšanas prasību pret vienu no malšanas uzņēmumiem. Maiznīca apgalvo, ka pārkāpuma rezultātā nelegāli paaugstinātas cenas par miltiem, ko tā pirka no minētā malšanas uzņēmuma. Maiznīca pieprasa atlīdzināt pēdējo gadu laikā pārmaksāto cenu.

33. Attiecībā uz kaitējuma apmēra noteikšanu iepriekš minētajā piemērā pats svarīgākais ir noskaidrot, kādu cenu prasību iesnieguši maiznīca būtu maksājusi par miltiem, ja pārkāpums nebūtu noticis. Ja šim nolūkam izmanto salīdzināšanas metodi, ar šo metodi salīdzina cenas notikušā pārkāpuma scenārijā ar cenām tiesību nepārkāpšanas scenārijā, ko nosaka, ņemot vērā novēroto cenu datus vai nu:

- tajā pašā tirgū pirms un/vai pēc pārkāpuma (1); vai
- citā, taču līdzīgā ģeogrāfiskajā tirgū (2); vai
- citā, taču līdzīgu produktu tirgū (3).

Iespējams arī kombinēt salīdzināšanu laikā ar salīdzināšanu dažādos ģeogrāfiskajos un produktu tirgos (4).

34. Miltu karteļa piemērā izvēlētais metodes koncentrējas uz cenu. Taču šīs metodes var izmantot arī, lai noteiktu citus ekonomiskos mainīgos lielumus, piemēram, tirgus daļas, peļņas normas, ienākumu no kapitāla, uzņēmuma aktīvu tirgus vērtību vai uzņēmuma izmaksu līmeni. Atkarībā no attiecīgās lietas apstākļiem izvēlas, kuru no ekonomiskajiem mainīgajiem lielumiem ir lietderīgi ņemt vērā, lai noteiktu zaudējumu apmēru.
35. Dati, ko izmanto, salīdzinot dažādus tirgus vai salīdzinot rādītājus laikā, var būt dati, kas attiecas uz visu tirgu (t. i., vidējā miltu cena, ko maksā visas maiznīcas, kas darbojas blakus esošajā ģeogrāfiskajā tirgū), vai dati, kas attiecas tikai uz konkrētiem tirgus dalībniekiem (t. i., miltu cena, ko maksā noteiktas klientu grupas, piemēram, pircēji, kuri pērk vairumā un kuri darbojas blakus esošajā tirgū).
36. Turklāt varētu būt lietderīgi, jo īpaši ar izslēdzošām darbībām saistītās lietās, salīdzināt datus, kas attiecas tikai uz vienu tirgus dalībnieku. Piemēram, lai salīdzinātu atsevišķus uzņēmumus, t. i., cietušo personu un pietiekami līdzīgu salīdzināmo uzņēmumu, var salīdzināt peļņu, ko uzņēmums guvis, cenšoties iekļūt jaunā tirgū, kur tas saskārās ar izslēdzošu rīcību, kas pārkāpj ES konkurences noteikumus, ar to peļņu, ko guvis salīdzināms jaunpienācējs citā, tomēr līdzīgā ģeogrāfiskajā tirgū, ko nav skārušas pret konkurenci vērstas darbības. Turpmāk A1.–

²⁸ Šis piemērs ir sīkāk iztirzāts 147. punktā.

A4. iedaļā skaidrota salīdzināšana gan ar apkopotiem tirgus datiem, gan uzņēmumu līmeņa datiem²⁹.

37. Visu salīdzināšanas metožu priekšrocība ir tā, ka tās izmanto reālās dzīves datus, kas novēroti tajā pašā vai līdzīgā tirgū³⁰. Salīdzināšanas metodes pamatojas uz pieņēmumu, ka salīdzināmo scenāriju var uzskatīt par tādu, kas raksturo iespējamo tiesību nepārkāpšanas scenāriju, un ka atšķirību starp pārkāpuma datiem un salīdzināšanai izvēlētajiem datiem ir radījis pārkāpums. Svarīgi tirgus raksturlielumi, kuri var palīdzēt noteikt, vai divi noteikti tirgi ir pietiekami līdzīgi, ir šajos tirgos vērojamā konkurences un koncentrācijas pakāpe, izmaksu un pieprasījuma raksturlielumi un šķēršļi ieešanai tirgū. Tas, vai pārkāpuma un salīdzināmo tirgu vai laikposmu līdzības pakāpe ir uzskatāma par pietiekamu, lai salīdzināšanas rezultātu izmantotu kaitējuma apmēra noteikšanai, ir atkarīgs no valsts tiesību sistēmas³¹. Ja laikposmi vai attiecīgie tirgi būtiski atšķiras, ir pieejami dažādi paņēmieni, kā ņemt vērā šādas atšķirības³².

A. *Tiesību nepārkāpšanas scenārija noteikšanas metodes*

(1) **Salīdzināšana laikā tajā pašā tirgū**

38. Šī ir bieži izmantota metode, ar kuru veic faktiskās situācijas salīdzināšanu laikposmā, kad jūtas pārkāpuma radītās sekas, ar situāciju tajā pašā tirgū pirms pārkāpuma radīto seku parādīšanās vai pēc tam, kad tās ir izbeigušās³³. Piemēram, ja uzņēmums ir ļaunprātīgi izmantojis savu dominējošo stāvokli, izslēdzot konkurentu no tirgus laikā no 2004. līdz 2005. gadam, ar šo metodi varētu salīdzināt, piemēram, konkurenta peļņu pārkāpuma izdarīšanas laikposmā un tā peļņu 2002. un 2003. gadā, kad pārkāpums vēl nebija noticis³⁴. Cits piemērs būtu kartelis, kas nosaka fiksētu cenu (piemēram, iepriekš minētais miltu karteļa piemērs) laikā no 2005. līdz 2007. gadam; šādā gadījumā ar minēto metodi varētu salīdzināt cenu, ko karteļa klienti maksāja pārkāpuma izdarīšanas laikposmā, ar to cenu, ko klienti maksāja laikposmā pēc notikušā pārkāpuma, piemēram, 2008. un 2009. gadā³⁵.

²⁹ Teorētiski salīdzināšanu ar cita uzņēmuma datiem varētu veikt ne tikai attiecībā uz uzņēmumiem, kas darbojas citā ģeogrāfiskajā vai produktu tirgū, kā izklāstīts turpmāk 2.–4. iedaļā, bet arī attiecībā uz tādu uzņēmumu datiem, kas darbojas tādu pašu produktu un tajā pašā ģeogrāfiskajā tirgū kā cietusī persona. Praksē šādi salīdzināšanai tirgū nav būtiska pielietojuma, iespējams, tāpēc, ka vienā un tajā pašā tirgū var būt grūti sameklēt pietiekami salīdzināmu citu uzņēmumu, kuru nav skāris pārkāpums. Tāpēc turpmākajās iedaļās nav sīkāk iztirzāti šādi salīdzinājumi vienā tirgū.

³⁰ Šo aspektu ir uzsvērusi, piemēram, *Bundesgerichtshof* (Federālā tiesa, Vācija) 2007. gada 19. jūnija nolēmumā lietā Nr. KRB 12/07 (papīra vairumtirdzniecības kartelis).

³¹ Sīkāk skatīt 94. punktā. Piemēru attiecībā uz jautājumiem, kas var rasties, vērtējot datu salīdzināmību, skatīt *Tribunal Administratif de Paris* (Parīzes administratīvā tiesa) 2009. gada 27. marta nolēmumā (*SNCF v Bouygues*).

³² Sīkāk skatīt 59.–95. punktā turpmāk B iedaļā.

³³ Skatīt, piemēram, *Corte d'Appello di Milano* (Apelācijas tiesa, Milāna) 2003. gada 11. jūlija nolēmumu (*Bluvacanze*) un *Corte d'Appello di Milano* (Apelācijas tiesa, Milāna) 2000. gada 3. februāra nolēmumu lietā Nr. I, 308 (*Inaz Paghe/Associazione Nazionale Consulenti del Lavoro*) (abās lietās notika salīdzināšana pirms pārkāpuma, tā laikā un pēc tam); *Landgericht Dortmund* (Reģionālā tiesa, Dortmundē) 2004. gada 1. aprīļa nolēmumu lietā Nr. 13 O 55/02 *Kart* (vitamīnu cenas) (salīdzināšana pārkāpuma laikā un pēc tam); un *Landesgericht für Zivilrechtssachen Graz* (Grācas Reģionālā civiltiesā) 2007. gada 17. augusta nolēmumu lietā Nr. 17 R 91/07 p (autovadītāju skola) (izmantota salīdzināšana pārkāpuma laikā un pēc tam).

³⁴ Konkrētākus piemērus par minētās metodes piemērošanu izslēdzošas rīcības lietās skatīt turpmāk 4. daļā.

³⁵ Konkrētākus piemērus par minētās metodes piemērošanu tādu pārkāpumu lietās, kuru sekas ir cenas pārmaksa, skatīt turpmāk 3. daļā.

39. Principā pastāv trīs dažādi atsaucē punkti, kurus var izmantot salīdzināšanai laikā³⁶:
- laikposms *pirms* pārkāpuma izdarīšanas (salīdzinājums “pirms pārkāpuma un pārkāpuma laikā” – miltu karteļa piemērā: to cenu salīdzināšana, ko tajā pašā tirgū maksāja par miltiem *pirms* pārkāpuma seku rašanās, ar cenām, kuras ietekmēja pārkāpums);
  - laikposms *pēc* pārkāpuma izdarīšanas (salīdzinājums “pārkāpuma laikā un pēc tam” – miltu karteļa piemērā: pārkāpuma ietekmēto cenu salīdzināšana ar cenām, ko maksāja tajā pašā tirgū *pēc* tam, kad pārkāpums tika izbeigts); un
  - laikposms *pirms* un *pēc* pārkāpuma (salīdzinājums “pirms, pārkāpuma laikā un pēc tam”).
40. Lai apzināti izvēlētos atsaucē laikposmu un datu veidu, parasti ir nepieciešamas labas zināšanas par attiecīgo nozari, un par izejas punktu kalpo konkrētā lieta. Izvēli ietekmēs arī datu pieejamība un piemērojamo noteikumu prasības attiecībā uz pierādījumu standartu un pierādīšanas pienākumu.
41. Laika gaitā salīdzinot datus no *tā paša* ģeogrāfiskā un produktu tirgus, visu šo metožu priekšrocība ir tā, ka tādas tirgus iezīmes kā konkurences pakāpe, tirgus struktūra, izmaksas un pieprasījuma raksturs var būt labāk salīdzināmas, nekā salīdzinot ar atšķirīgu produktu tirgiem vai citiem ģeogrāfiskajiem tirgiem.
42. Tomēr, arī salīdzinot laikā, mēdz gadīties, ka dažas atšķirības starp abām datu kopām nav saistītas tikai un vienīgi ar pārkāpumu. Šādos gadījumos, iespējams, jāveic salīdzināšanas laikposmā novēroto datu korekcija, ņemot vērā atšķirības pārkāpuma laikposmā³⁷, vai arī jāizvēlas cits salīdzināšanas laikposms vai tirgus. Piemēram, ilgstoša pārkāpuma gadījumā pieņēmums, ka, piemēram, pirms 10 gadiem piemērotās cenas laika gaitā būtu palikušas nemainīgas, ja pārkāpums nebūtu noticis, ir pārspīlēts, tāpēc varētu izvēlēties, piemēram, salīdzināšanu ar laikposmu pirms pārkāpuma *un* laikposmu pēc pārkāpuma. Ilgstošu pārkāpumu gadījumā var būt lietderīgi ņemt vērā praktiskus jautājumus saistībā ar datu salīdzināmību sakarā ar izmaiņām uzņēmumu veiktajā datu uzskaitē (piemēram, izmaiņas grāmatvedības praksē vai izmaiņas datu organizēšanas programmatūrā).
43. Ja dati ir pieejami, izvēli starp salīdzinājumu “pirms un pārkāpuma laikā”, “pārkāpuma laikā un pēc tam” vai “pirms, pārkāpuma laikā un pēc tam” var izdarīt, ņemot vērā vairākus faktorus. Pastāv ļoti neliela varbūtība sameklēt tādu atsaucē laikposmu, kurā tirgus apstākļi būtu precīzi tādi paši, kādi tie būtu bijuši pārkāpuma laikposmā, ja pārkāpums nebūtu noticis. Ir iespējams noteikt vienīgi pietiekami līdzīgu laikposmu, kas nodrošinātu, ka iespējamais tiesību nepārkāpšanas scenārijs, saprātīgi vērtējot, ir pietiekami tuvināts. Šajā kontekstā būtu jāapsver tādi faktori kā neskaidrība attiecībā uz to, kurus laikposmus pārkāpums faktiski nebija ietekmējis. Daži pārkāpumi sākas vai beidzas pakāpeniski; un nereti pastāv šaubas par to, kad tieši ir sācies pārkāpums un jo īpaši tā radītās sekas. Konkurences iestāžu lēmumos bieži ir minēti pierādījumi, kas vedina domāt, ka pārkāpums, iespējams, ir sācies pirms laikposma, kas noteikts par pārkāpuma laikposmu lēmuma nolūkos³⁸. Viens no

³⁶ Metodi „salīdzināšana laikā” dēvē arī par „pirms un pēc metodi” vai „salīdzinošās novērtēšanas metodi”.

³⁷ Attiecībā uz šādām korekcijām un jo īpaši uz iespēju izmantot regresijas analīzi skatīt 59.–95. punktu turpmāk B iedaļā.

³⁸ Pastāv iespēja, ka konkurences iestāde konstatējumu par pārkāpumu ierobežo konkrētā laikposmā, lai gan pārkāpums varēja būt ilgstošāks.

veidiem, kā noteikt pārkāpuma seku sākumu un beigas, ir veikta novēroto datu ekonometriskā analīze.

44. Noteikt pārkāpuma un tā radīto seku beigas ir vieglāk nekā to sākumu, tomēr arī te varētu rasties neskaidrības, piemēram, par to, vai pret konkurenci vērsta darbība nav ietekmējusi laikposmu tūlīt pēc pārkāpuma beigām³⁹. Piemēram, ja aizkavējas tirgus stāvokļa atgriešanās tādā stāvoklī, kāds tas bija pirms pārkāpuma, tad datu izmantošana no laikposma tūlīt pēc pārkāpuma beigām varētu radīt pārkāpuma seku nepietiekamu novērtējumu. Turklāt var izrādīties, ka cenas pēc karteļa beigām īsu brīdi ir īpaši zemas, jo uzņēmumi varētu uz laiku izmantot agresīvas cenu stratēģijas līdz brīdim, kad tiek panākts “normāls” tirgus līdzsvars, t. i., tāds, kāds tas bija pirms pārkāpuma.
45. Jo īpaši oligopola tirgos var rasties cita problēma, proti, karteļa dalībnieki var izmantot kartelī iegūtās zināšanas, lai vēlāk koordinētu savu uzvedību, nepārkāpjot 101. pantu. Šādā situācijā cenas laikposmā pēc pārkāpuma, iespējams, būs augstākas nekā tad, ja pārkāpums nebūtu noticis, un tās var noderēt tikai, lai aplēstu radītā kaitējuma zemāko robežu. Ja uz pārkāpuma laikposma beigām ir notikušas galveno tirgus iezīmju radikālas pārmaiņas eksogēno faktoru rezultātā (piemēram, krasi izejmateriālu cenu pieaugums vai produkta pieprasījuma pieaugums), piemērotāka atsaucē varētu būt laikposms pirms pārkāpuma⁴⁰.
46. Tomēr arī tad, ja pastāv šaubas par to, vai pārkāpums ir vai nav skāris konkrētu laikposmu pirms vai pēc pārkāpuma, šis laikposms principā varētu būt atsaucē laikposms, lai ticami aplēstu radīto zaudējumu minimumu (“apakšējo robežu” jeb “minimālos zaudējumus”)⁴¹.
47. Zināmos apstākļos tiesību nepārkāpšanas scenāriju var pienācīgā veidā noteikt, kā pamatu izmantojot divus atsaucē laikposmus (pirms un pēc pārkāpuma), piemēram, izmantojot minēto periodu vidējo lielumu vai citus paņēmienus, kas atspoguļo tirgus apstākļu attīstības tendenci pārkāpuma laikā⁴². Tāpat pirms pārkāpuma iegūtos datus var izmantot kā atsaucē laikposmu līdz pat zināmam brīdim pārkāpuma laikā, kad notika būtiskas izmaiņas tirgus apstākļos, un pēc pārkāpuma iegūtos datus kā atsaucē laikposmu attiecībā uz laiku pēc tam.
48. Arī datu izvēle var sekmēt pietiekami līdzīga salīdzināšanas pamata izveidi: var būt tādas situācijas, kad tādi apkopotie dati kā nozares vidējās cenas (vai vidējās cenas attiecībā uz konkrētām uzņēmumu grupām) ir pietiekami reprezentatīvi⁴³, savukārt citos gadījumos piemērotāk būtu izmantot tikai datus, kas attiecas uz cietušā uzņēmuma darījumiem pirms vai pēc pārkāpuma, vai vidējos datus, kas attiecas uz

³⁹ Skatīt *Oberlandesgericht Karlsruhe* (Augstākā reģionālā tiesa, Karlsruhe) 2010. gada 11. jūnija nolēmumu lietā Nr. 6 U 118/05, kurā valsts tiesa lēma, ka piecus mēnešus pēc pārkāpuma beigām kartelis joprojām ietekmēja cenas.

⁴⁰ Attiecībā uz īso pārkāpuma laikposmu pēc tam, kad notikušas šādas pārmaiņas, piemērotāks salīdzināmais lielums var būt pēc pārkāpuma iegūtie dati, jo tie varētu labāk atspoguļot tirgum raksturīgās pazīmes pēc notikušajām pārmaiņām. Tomēr, ja tirgus iezīmju pārmaiņas notikušas paša pārkāpuma rezultātā (piemēram, ja pret konkurenci vērsta izslēgšanas ietekmē vairāki konkurenti aiziet no tirgus), laikposms pēc pārkāpuma noteikti nav piemērots salīdzināmais lielums, lai novērtētu, kāda būtu bijusi situācija, ja pārkāpums nebūtu noticis.

⁴¹ Ja pārkāpuma laikā eksogēno faktoru ietekmē pazeminās cenas (piemēram, krasi pazeminās pārkāpēja izejmateriālu cenas), iespējams atspēkot secinājumu par apakšējo robežu.

⁴² Piemēram, interpolēšanu vai regresijas analīzi. Attiecībā uz šiem paņēmieniem salīdzināšanas metožu piemērošanā skatīt 59–95. punktu turpmāk B iedaļā.

⁴³ Detalizētāku informāciju par vidējo lielumu izmantojumu salīdzināšanas pieeju piemērošanā skatīt turpmāk 2. daļas II iedaļas 70. punktā.

līdzīgiem uzņēmumiem. Piemēram, ja cietusī persona pieder pie konkrētas tirgus dalībnieku grupas, piemēram, pie vairumtirgotājiem (pretstatā galapatērētājiem), piemērots atsauces punkts var būt cenas, ko pirms vai pēc pārkāpuma iekasēja no vairumtirgotājiem.

(2) Salīdzināšana ar citu ģeogrāfisko tirgu datiem

49. Citas salīdzināšanas metodes pamatā ir atšķirīgā ģeogrāfiskajā tirgū novēroti dati⁴⁴, ko izmanto tiesību nepārkāpšanas scenārija novērtēšanai⁴⁵. Tie var būt dati, kas ir novēroti visā salīdzināmajā ģeogrāfiskajā tirgū, vai dati, kas novēroti tikai attiecībā uz konkrētiem tirgus dalībniekiem. Piemēram, iepriekš 32. punktā minētajā miltu karteļa piemērā cenas, kuras pārkāpuma laikposmā maksāja prasību iesniegusi maiznīca, varētu salīdzināt ar cenām, ko vidēji maksāja līdzīgas maiznīcas citā, pārkāpuma neskartā ģeogrāfiskajā tirgū. Tāda paša veida salīdzināšanu var izmantot attiecībā uz jebkuru citu saimniecisko rādītāju, piemēram, tirgus daļām, peļņas normām, ienākumu no kapitāla, aktīvu vērtību vai uzņēmuma izmaksu līmeni. Salīdzināšana ar tādu uzņēmumu komercdarbību, kas darbojas citā, pārkāpuma neskartā ģeogrāfiskajā tirgū⁴⁶, īpaši piemērota ir izslēdzošas rīcības lietās.
50. Jo lielāka ir ģeogrāfiskā tirgus līdzība (izņemot pārkāpuma sekas) ar pārkāpuma skarto tirgu, jo vairāk tas ir piemērots izmantošanai par salīdzināmo tirgu. Tas nozīmē, ka abos salīdzinātajos ģeogrāfiskajos tirgos tirgotajiem produktiem jābūt tādiem pašiem vai vismaz pietiekami līdzīgiem. Arī salīdzināmā ģeogrāfiskā tirgus īpašībām konkurences ziņā ir jābūt līdzīgām pārkāpuma skartā tirgum raksturīgajām pazīmēm, izņemot pārkāpuma ietekmi. Tas var būt arī tirgus, kurā nav pilnīga konkurence.
51. Praksē salīdzināmo ģeogrāfisko tirgu izmantošanas metodi tiesību nepārkāpšanas scenārija noteikšanai galvenokārt izmanto, ja pārkāpums attiecas uz ģeogrāfiskajiem tirgiem ar vietēju, reģionālu vai valsts mēroga darbības jomu⁴⁷. Ja pārkāpuma tirgus un salīdzināmais ģeogrāfiskais tirgus atrodas blakus esošos apgabalos, piemēram,

⁴⁴ Saistībā ar attiecīgā (ģeogrāfiskā un produktu) tirgus jēdzieniem skatīt Komisijas paziņojumu par konkrētā tirgus definēšanu Kopienas konkurences tiesību nolūkā, OV C 372, 9.12.1997., 5. lpp.

⁴⁵ Šo metodi dēvē arī par „kritēriju metodi” vai „šķērsgrīzuma metodi”. Šos terminus lieto arī attiecībā uz salīdzināšanas metodi, kurā izmanto datus, kas novēroti citos, taču līdzīgu produktu tirgos, skatīt turpmāk 3. iedaļas 54–55. punktu.

Piemērus par tādas salīdzināšanas metodes izmantošanu, ar ko salīdzina atšķirīgus ģeogrāfiskos tirgus, skatīt, piemēram, *Cour d'Appel de Paris* (Apelācijas tiesa, Parīze) 2003. gada 23. jūnija nolēmumu (*Lescarcelle-De Memoris/OGF*); *Juzgado Mercantil numero 5 de Madrid* (Saimnieciskā tiesa, Madride) 2005. gada 11. novembra nolēmumu lietā Nr. 85/2005 (*Conduit-Europe, S.A./Telefónica de España S.A.*), ko apstiprinājusi *Audiencia Provincial de Madrid* (Apelācijas tiesa, Madride) ar 2006. gada 25. maija nolēmumu lietā Nr. 73/2006; un *Bundesgerichtshof* (Federālā tiesa, Vācija) 2007. gada 19. jūnija nolēmumu lietā Nr. KRB 12/07 (papīra vairumtirdzniecības kartelis) (saistībā ar karteļa dalībnieku prettiesiskās peļņas novērtēšanu naudas soda aprēķināšanai).

⁴⁶ Principā salīdzināmais uzņēmums var būt arī tāds uzņēmums, kas darbojas pārkāpuma tirgū, ar nosacījumu, ka izslēdzošā rīcība nav būtiski skārusi tā darbību. Arī tad, ja pārkāpums salīdzināmo uzņēmumu neskāra tiešā veidā, tas tomēr varēja būt netieši ietekmēts, piemēram, iegūstot izslēgtā konkurenta tirgus daļas. Risks, ka pārkāpums uzņēmumu ir skāris tiešā vai netiešā veidā, ir mazāks, ja salīdzināšanu veic attiecībā uz līdzīgu uzņēmumu, kas darbojas citā ģeogrāfiskajā tirgū. Raksturīgās pazīmes, kas varētu būt būtiskas, apsverot, vai uzņēmumu līdzība ir pietiekama, ir uzņēmumu lielums, izmaksu struktūra, klienti un to pārdodamo produktu īpašības.

⁴⁷ Tomēr to varētu izmantot arī tad, ja attiecīgais tirgus ir plašāks par valsts tirgu, ja vien tam var identificēt pietiekami līdzīgu salīdzināmo tirgu.

vienas valsts teritorijā, pastāv samērā liela iespēja, ka tie ir pietiekami līdzīgi, lai būtu salīdzināmi⁴⁸.

52. Salīdzināmajam tirgum ne vienmēr jābūt pietiekami līdzīgam visos aspektos. Ja, piemēram, kā atsauci izmanto cenas, ko maksā viena klientu grupa (piemēram, vairumtirgotāji), vai peļņu, ko guvis konkurentu uzņēmums (piemēram, jaunpienācējs) salīdzināmajā tirgū, ir svarīgi, lai šīs klientu grupas vai konkurenta stāvoklis tirgū būtu pietiekami līdzīgs cietušās personas stāvoklim pārkāpuma tirgū.
53. Salīdzināmā ģeogrāfiskā tirgus izvēli var ietekmēt arī neskaidrības par pārkāpuma ģeogrāfisko darbības jomu. Principā tie ģeogrāfiskie tirgi, kuros ir notikuši tie paši vai līdzīgi pārkāpumi, nav laba izvēle, lai tos izmantotu par salīdzināmajiem tirgiem. Arī blakus esošus tirgus, kuros nav notikuši līdzīgi pārkāpumi, tomēr var būt skārušas pārkāpuma tirgū notikušās pret konkurenci vērstās darbības (piemēram, tāpēc, ka cenas blakus esošajā tirgū tika paaugstinātas, ņemot vērā cenu pieaugumu pārkāpuma tirgū un samazinātu konkurences spiedienu šajā tirgū). Salīdzināšana ar šādiem tirgiem neatklās radītā kaitējuma pilno apmēru, tomēr tas var būt noderīgs pamats, nosakot pārkāpuma tirgū radītā kaitējuma apakšējo robežu. Tas nozīmē, ka zaudējumu atlīdzības prasībā puse principā var droši izvēlēties paļauties uz salīdzināšanu ar ģeogrāfisko tirgu, ko ietekmējis tas pats vai līdzīgs pārkāpums, jo īpaši, ja šī ietekme, visticamāk, ir bijusi samērā neliela.

(3) Salīdzināšana ar citu produktu tirgu datiem

54. Salīdzināšanai dažādos ģeogrāfiskajos tirgos līdzīga pieeja ir salīdzināt dažādu produktu tirgus⁴⁹ ar līdzīgām tirgum raksturīgajām pazīmēm⁵⁰. Piemēram, izslēdzošas rīcības gadījumā, daļēji izslēdzot uzņēmumu, kas tirgo vienu produktu, šā uzņēmuma peļņas normu pārkāpuma tirgū varētu salīdzināt ar peļņas normu attiecībā uz citu produktu, ko tirgo (līdzīgs vai tas pats uzņēmums) citā, bet līdzīgu produktu tirgū.
55. Salīdzināmo ģeogrāfisko tirgu kontekstā minētie apsvērumi pēc analogijas ir izmantojami arī attiecībā uz piemērota salīdzināmā produktu tirgus izvēli. Šie apsvērumi pārsvarā attiecas uz abu produktu tirgu līdzības pakāpi. Proti, salīdzināmais produkts būtu jāizvēlas rūpīgi, ņemot vērā salīdzināmo produktu īpatnības, to tirgošanas veidu un tirgum raksturīgās pazīmes, piemēram, konkurentu skaita, izmaksu struktūras un klientu pirkspējas ziņā⁵¹. Izvēli var ietekmēt arī neskaidrības par to, vai potenciālo salīdzināmo produktu tirgu ir ietekmējis tas pats vai līdzīgs LESD 101. vai 102. panta pārkāpums.

(4) Kombinēšana, izmantojot salīdzināšanu laikā un salīdzināšanu dažādos tirgos

56. Ja pieejamie dati ir pietiekami, var būt iespējams kombinēt salīdzināšanu laikā un salīdzināšanu dažādos tirgos. Šādu pieeju dažreiz dēvē par metodi "atšķirība atšķirībās", jo ar to attiecīgā ekonomiskā mainīgā lieluma (piemēram, miltu cenas) attīstību konkrētā laikposmā pārkāpuma tirgū (atšķirība laikā pārkāpuma tirgū) salīdzina ar tā paša ekonomiskā mainīgā lieluma attīstību tajā pašā laikposmā

⁴⁸ Tomēr skatīt turpmāk 53. punktu.

⁴⁹ Saistībā ar attiecīgā (ģeogrāfiskā un produktu) tirgus jēdzieniem skatīt Komisijas paziņojumu par konkrētā tirgus definēšanu Kopienas konkurences tiesību nolūkā, OV C 372, 9.12.1997., 5. lpp.

⁵⁰ Šo metodi dēvē arī par „kritēriju metodi” vai „šķērsgrīzuma metodi” (tāpat kā salīdzināšanas metodē, ar ko salīdzina atšķirīgus ģeogrāfiskos tirgus).

⁵¹ Lielāka tirgus īpašību līdzība varētu būt tad, ja abus salīdzināmos produktus tirgo vienā un tajā pašā ģeogrāfiskajā tirgū. Tomēr apstākļi var būt pietiekami līdzīgi arī tad, ja salīdzina vienādus vai līdzīgus produktus dažādos ģeogrāfiskajos tirgos.

pārkāpuma neskartā salīdzināmajā tirgū (atšķirība laika gaitā pārkāpuma neskartā tirgū)⁵². Šāda salīdzināšana atklāj abu atšķirību atšķirības laika gaitā. Tas ļauj aplēst pārkāpuma radītās ekonomiskā mainīgā lieluma izmaiņas un izslēgt visus tos faktorus, kuri vienādi ietekmēja gan pārkāpuma tirgu, gan salīdzināmo tirgu. Tādējādi ar šo metodi iespējams nošķirt pārkāpuma ietekmi no citas ietekmes uz attiecīgo ekonomisko mainīgo lielumu, kas kopīgs abiem tirgiem.

57. Metodi var ilustrēt ar vienkāršu piemēru, kas atvasināts no iepriekš minētā miltu karteļa piemēra: pieņemsim, ka salīdzinājums par laikposmu pirms pārkāpuma, tā laikā un pēc tam atklāj cenas pieaugumu par EUR 40 par katru 100 kg miltu maisu dalībvalstī, kur laikā no 2005. līdz 2008. gadam darbojās kartelis. Analizējot pārkāpuma neskartu ģeogrāfisko tirgu tajā pašā laikposmā, atklājas, ka sakarā ar ražošanas resursa (labības) izmaksu pieaugumu miltu cenas pieauga par EUR 10 uz 100 kg maisu. Pieņemot, ka pieaugušās izejmateriālu izmaksas ir skārušas arī pārkāpuma tirgu, cenu atšķirīgās attīstības salīdzināšana pārkāpuma tirgū un salīdzināmajā tirgū uzrādītu miltu karteļa radīto cenas starpību. Šajā piemērā tie būtu EUR 30 uz vienību.
58. Tādējādi metodes “atšķirība atšķirībās” priekšrocība ir tā, ka ar to var atsijāt tās pārmaiņas, kuras nav saistītas ar pārkāpumu un kuras notika tajā pašā laikposmā, kad tika izdarīts pārkāpums⁵³. Tomēr, to izmantojot, lielā mērā paļaujas uz pieņēmumu, ka citas pārmaiņas ir līdzīgi ietekmējušas abus tirgus⁵⁴. Arī uz metodi “atšķirība atšķirībās” attiecas apsvērumi par salīdzināšanas laikā un salīdzināšanas dažādos tirgos piemērošanu, jo īpaši attiecībā uz to, ka attiecīgajiem tirgiem jābūt pietiekami līdzīgiem. No praktiskā viedokļa raugoties, šai metodei parasti nepieciešams vairāk datu no dažādiem tirgiem un par dažādiem laikposmiem, kurus ne vienmēr ir viegli iegūt; tomēr arī no mazāka datu apjoma būtu iespējams iegūt zaudējumu apakšējās robežas vai aptuvenas aplēses⁵⁵.

B. Metodes praktiskā izmantošana: cenas vai cita ekonomiskā mainīgā lieluma vērtības aplēses paņēmieni tiesību nepārkāpšanas scenārijā

59. Pēc tam, kad ir izvēlēta piemērota salīdzināšanas metode tiesību nepārkāpšanas scenārija izveidei, ir pieejami vairāki paņēmieni, kā šo metodi īstenot praksē. Šie paņēmieni galvenokārt atšķiras ar to, kādā mērā tie paļaujas uz atsevišķiem vai vidējiem datiem (piemēram, cenu novērojumiem) un kādā mērā tiek koriģēti salīdzināmajā tirgū⁵⁶ vai laikposmā novērotie dati. Tādējādi šie paņēmieni atšķiras ar datu apjomu, kas nepieciešams to izmantošanai.
60. Viena iespēja, pielietojot salīdzināšanas metodes, ir izmantot salīdzināmos datus tieši tādā pašā formā, kādā tie ir novēroti, un uz tā pamata aplēst attiecīgā ekonomiskā mainīgā lieluma (piemēram, miltu cena iepriekš minētajā piemērā) vērtību tiesību

⁵² Tas var būt vai nu salīdzināmais ģeogrāfiskais, vai arī produktu tirgus.

⁵³ Salīdzinājumā ar vienkāršu salīdzināšanu dažādos tirgos vēl viena metodes „atšķirība atšķirībās” priekšrocība ir tāda, ka tā „izfiltrē” fiksētās atšķirības starp tirgiem (piemēram, atšķirības sakarā ar pastāvīgi zemākām izejmateriālu izmaksām vienā no tirgiem).

⁵⁴ Ja, piemēram, ar pārkāpumu nesaistītais cenu pieaugums pārkāpuma skartajā tirgū pārkāpuma laikposmā bija lielāks nekā salīdzināmajā tirgū, tad metode „atšķirība atšķirībās”, izmantojot vienkārši vidējos, uzrādītu pārāk lielu zaudējumu apmēru. Metodes „atšķirība atšķirībās” ekonometriskā piemērošana var palīdzēt izolēt šādus faktorus.

⁵⁵ Piemēru tam, kā valsts tiesa nosaka apakšējo robežu, aplēšot zaudējumu apmēru (tomēr izmantojot nevis metodi „atšķirība atšķirībās”, bet gan salīdzināšanu laikā), skatīt *Kammergericht Berlin* (Augstākā reģionālā tiesa, Berlīne) 2009. gada 1. oktobra nolēmumā lietā Nr. 2 U 10/03 *Kart*.

⁵⁶ Kā minēts iepriekš 35. punktā, dati, kas izmantoti šādā salīdzināšanā dažādos tirgos vai laikā, var būt dati, kas attiecas uz visu tirgu vai arī tikai uz konkrētiem tirgos dalībniekiem.

nepārkāpšanas scenārijā. Ja ir pieejama vairāk nekā viena novēroto datu kopa (piemēram, miltu cena virknē darījumu salīdzināmajā ģeogrāfiskajā tirgū), tās var kombinēt, aprēķinot vidējos un tādējādi iegūstot vienu vai vairākas tiesību nepārkāpšanas scenārija vērtības. Pēc tam šādu tiesību nepārkāpšanas scenāriju vidējo(-ās) vērtību(-as) var salīdzināt ar pārkāpuma laikā faktiski novēroto(-ajām) vidējo(-ām) vērtību(-ām), piemēram, faktiski samaksātajām cenām par miltiem (sīkāk skatīt turpmāk 1. iedaļā).

61. Ja konkrēti faktori (piemēram, izejmateriālu cenu pieaugums) ir ietekmējuši tikai salīdzināmo vai tikai pārkāpuma tirgu vai laikposmu, tad, ņemot vērā nepieciešamo pierādījumu standartu un piemērojamās noteikums attiecībā uz cēlonību, būtu jāapsver, vai novērotie dati ir jākoriģē, lai ņemtu vērā šādu ietekmi. Tās varētu būt vienkāršas datu korekcijas tajos gadījumos, kad ietekmējošo faktoru un tā ietekmes lielumu var relatīvi vienkārši noskaidrot un ņemt vērā (skatīt 1. iedaļā). Novēroto datu smalkākas korekcijas var iegūt, izmantojot ekonometriskos paņēmienus, jo īpaši regresijas analīzi, kas ir aprakstīta turpmāk 2. iedaļā. To, vai šādas korekcijas tiesā jāpieprasa, jāpamato un jāpierāda atbildētajam vai prasītājam, nosaka piemērojamie tiesību akti⁵⁷.
62. Konkrētā gadījumā izvēle starp dažādiem paņēmieniem ir atkarīga no īpašajiem lietas apstākļiem un piemērojamiem tiesību aktiem, ņemot vērā minēto paņēmieni atšķirīgās priekšrocības un trūkumus, piemēram, saistībā ar to precizitāti un to, kādas prasības attiecībā uz datiem tie paredz (skatīt turpmāk 3. iedaļā).
- (1) Vienkārši paņēmieni: atsevišķi datu novērojumi, vidējie, interpolēšana un vienkāršas korekcijas**
63. Atkarībā no piemērojamās valsts tiesību aktos paredzētajām prasībām un lietas apstākļiem, jo īpaši attiecībā uz pārkāpuma un salīdzināmā tirgus vai laikposma līdzības pakāpi, novērotos datus var būt iespējams salīdzināt ar pārkāpuma tirgū novērotajiem datiem uzreiz, t. i., bez papildu korekcijām⁵⁸.
64. Novēroto datu apjoms attiecībā uz interesējošo mainīgo lielumu (piemēram, cena par miltiem miltu karteļa piemērā) salīdzināmajos tirgos vai salīdzināmajos laikposmos var būt amplitūdā no tikai viena vai tikai dažiem novērotajiem datiem (t. i., nelielā darījumu skaitā novērota cena) līdz lielam novēroto datu skaitam. Piemēram, izsoles tirgos vairāksolīšana var notikt ļoti reti, un zaudējumu aplēses laikā var būt pieejama tikai tā cena, kas ir novērota vienīgajā cenu piedāvājumā pēc pārkāpuma. Līdzīga situācija varētu rasties nozarēs, kurām raksturīgi ilgtermiņa līgumi. Zaudējumu aplēses, kuru pamatā ir viens datu novērojums, var būt pamatotas, ja šie dati pietiekami reprezentatīvi raksturo attiecīgo laikposmu.
65. Ja salīdzināmajos tirgos vai laikposmos var iegūt lielāku novēroto datu skaitu, piemēram, cenas, ko cietusī persona maksāja vairākos darījumos pēc notikušā

⁵⁷ Skatīt, piemēram, *Kammergericht Berlin* (Augstākā reģionālā tiesa, Berlīne) 2009. gada 1. oktobra nolēmumu lietā Nr. 2 U 10/03 *Kart* attiecībā uz faktu konstatēšanas pienākumu sadali zaudējuma apmēra noteikšanā.

⁵⁸ Piemēram, salīdzināšanu laikā var veikt, pamatojoties uz cenu vienkāršu novērošanu pirms un pēc pārkāpuma. Piemēru par šādas metodes juridiskajām sekām skatīt *Corte Suprema di Cassazione* (Augstākā kasācijas tiesa, Itālija) 2007. gada 2. februāra nolēmumā lietā Nr. 2305 (*Fondiarla SAI SpA/Nigriello*).

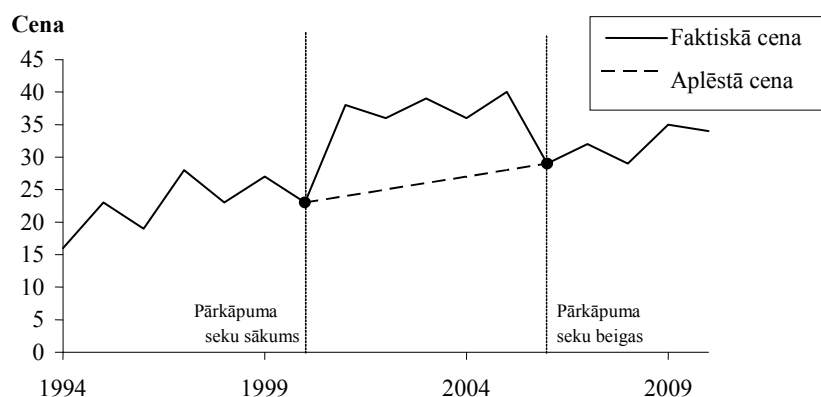
pārkāpuma, vai cenas, ko vairāki klienti maksājuši citā ģeogrāfiskajā tirgū, šos novērotos datus var izmantot vai nu atsevišķi, vai kā vidējos⁵⁹.

66. Ja vien līdzīgs tiek salīdzināts ar līdzīgu, lietderīga var būt arī dažādu vidējo lielumu veidu vai citu datu apkopošanas veidu izmantošana. Piemēram, ja vairumtirgotājs iesniedz zaudējumu atlīdzināšanas prasību par produktiem, kurus tas no cenu kartēļa dalībniekiem iegādājies 2009. gada janvārī, maijā, jūlijā un oktobrī, un izvēlēta metode ir salīdzināšana ar citu ģeogrāfisko tirgu, par piemērotu atsauces punktu var uzskatīt ikmēneša vidējās cenas minētajā tirgū, kuras maksājis *tāds pats klients* (vairumtirgotājs) *tajos pašos mēnešos* (t. i., salīdzinot janvāra datus ar janvāra datiem, maija datus ar maija datiem un tā tālāk). Salīdzinot vienādu mēnešu datus, tiks ņemtas vērā, piemēram, gada sezonālās atšķirības, un līdz ar to salīdzinājums būs ticamāks. Tomēr, ja ikmēneša cenu atšķirības ir nebūtiskas, par piemērotu rādītāju var uzskatīt salīdzināmajā tirgū novēroto vidējo cenu attiecībā uz visu 2009. gadu. Var būt arī tāds gadījums, ka ikgadējie dati vai citi vidējie dati (piemēram, apkopotie nozares dati) ir vienīgā pieejamā informācija. Parasti dalībvalstu tiesību sistēmās paredz, ka puses var paļauties uz vidējiem datiem, tajā pašā laikā sniedzot atbildētājam iespēju pierādīt, ka pastāv būtiskas atšķirības, un tādējādi var pieprasīt, lai, ja tas ir iespējams, vairāk tiktu izmantoti neapkopotie dati.
67. Cits vienkāršs paņēmieni salīdzināmās vērtības iegūšanai no novēroto datu kopas ir lineārā interpolēšana. Ja, izmantojot metodi “salīdzināšana laikā”, ir iegūta cenu rinda no laika pirms un pēc pārkāpuma, “tiesību nepārkāpšanas scenārija” jeb “hipotētisko” cenu pārkāpuma laikā var noteikt, velkot taisni starp cenu pirms pārkāpuma un cenu pēc pārkāpuma, kā ilustrēts turpmāk. No šīs taisnes var nolasīt salīdzināmo vērtību katrā attiecīgajā laika sprīdī pārkāpuma laikā. Tāpēc salīdzinājumā ar cenas atsevišķas vidējās vērtības aprēķināšanu attiecībā uz visu pārkāpuma laikposmu interpolēšana zināmā mērā ļauj ņemt vērā laika gaitā novērotās cenu attīstības tendences, kas nav saistītas ar pārkāpumu. Tāpēc salīdzināmo datu lasīšana no interpolētās taisnes ļauj iegūt precīzākus rezultātus nekā vidējās laikposma vērtības izmantošana, piemēram, lietās, kad tiek prasīts atlīdzināt zaudējumus, ko radījuši darījumi (vai citi notikumi), kas notika tikai pārkāpuma laikposma sākumā vai beigās⁶⁰. Turpmākajā ilustrācijā atainots vienkāršs lineārās interpolēšanas piemērs (raustītā līnija uzrāda tiesību nepārkāpšanas scenārija interpolēto cenu, savukārt nepārtrauktā līnija – faktiski novēroto cenu):

⁵⁹ Šo praktisko norāžu nolūkos termins „vidējais” tiek lietots ar nozīmi “vidējais aritmētiskais”, t. i., vidējais lielums, ko aprēķina, dalot novērojumu vērtību summu ar novērojumu skaitu. Tomēr iespējamās arī tādas situācijas, kad var būt lietderīgi izmantot citas aprakstošās statistikas metodes (t. i., mediānu vai modu). Piemēram, ja tirgū, kurā ir 25 uzņēmumi, 21 no tiem iekasē cenu EUR 50 vērtībā un četri — EUR 75 vērtībā, cenas moda, t. i., EUR 50 (konkrētajā izlasē visbiežāk novērotā cena) var būt jēgpilnāks tirgus cenas atspoguļojums nekā vidējais aritmētiskais, kas ir EUR 54 (minētajā piemērā moda ir vienāda ar mediānu, tas ir, cenu, ko iekasē sakārtotas rindas vidū esošais uzņēmums).

⁶⁰ Līdzīgā veidā interpolēšanai ir priekšrocības salīdzinājumā ar vidējo rādītāju izmantošanu gadījumos, kad darījumu (vai citu notikumu) skaits ir nevienmērīgi sadalīts pārkāpuma laikposmā.

Lineārā ekstrapolēšana darbojas līdzīgi kā interpolēšana, izņemot to, ka līnija ir nepārtraukta, sākot vai nu tikai no datiem pirms pārkāpuma, vai tikai pēc tam⁶¹.

68. Var būt tādas situācijas, kad ir pavisam vienkārši noteikt atšķirīgo faktoru starp pārkāpuma tirgu (vai laikposmu) un salīdzināmo tirgu (vai laikposmu) un atbilstoši koriģēt novēroto salīdzināmo datu vērtību. Piemēram, zināmai sezonālai ietekmei, kas vērojama tirgū, vai ietekmei, ko rada izejvielu cenu vai valūtas maiņas kursa izmaiņas, var būt tāda struktūra un apjoms, ko dažos gadījumos var viegli izprast, iepazīstoties ar puses darījumu iekšējo dokumentāciju vai ar citiem avotiem, piemēram, ekspertu atzinumiem. Šādos gadījumos, piemēram, taisne, kas iegūta vienkāršā lineārajā interpolēšanā, būtu jākoriģē, lai atspoguļotu attiecīgo struktūru⁶².

(2) Regresijas analīze

a. Regresijas analīzes būtība un mērķis

69. Regresijas analīze ir statistikas paņēmieni, kas palīdz izpētīt saimniecisko rādītāju savstarpējo attiecību sakarības un noteikt, kādā mērā konkrētu interesējošo mainīgo lielumu⁶³ (piemēram, miltu cena iepriekš minētajā miltu karteļa piemērā⁶⁴) ietekmē pārkāpums un citi mainīgie lielumi, kurus nav skāris pārkāpums⁶⁵ (piemēram, izejvielu izmaksas, klientu pieprasījuma izmaiņas, produkta īpašības, tirgus koncentrācijas līmenis⁶⁶). Tādējādi ar regresijas analīzes palīdzību var novērtēt, vai un kādā mērā tie novērojamie faktori, kas nav pārkāpums, ir ietekmējuši atšķirības starp interesējošo mainīgo lielumu, kas novērots pārkāpuma tirgū pārkāpuma

⁶¹ Ekstrapolēšana tādējādi turpina tendenci, kas pastāv laika rindā vai nu pirms, vai pēc pārkāpuma. Piemēram, ja trīs gadu laikposmā pirms karteļa cenas bija attiecīgi EUR 12, EUR 13,20 un EUR 14,52 (atspoguļojot 10 % pieaugumu ik gadu), ar vienkāršu paņēmieni var aplēst, ka cenas karteļa divu gadu pastāvēšanas laikā būtu bijušas attiecīgi EUR 15,97 un EUR 17,57; precīzāku cenu tendences aplēsi varētu iegūt, izmantojot regresijas analīzi.

⁶² Ja dati to pieļauj, šādas korekcijas varētu veikt ar sarežģītāku paņēmieni, izmantojot regresijas analīzi, kā skaidrots turpmākajā iedaļā.

⁶³ To dēvē arī par „skaidroto mainīgo lielumu” jeb „atkarīgo mainīgo lielumu”.

⁶⁴ Citi iespējamie interesējošie mainīgie lielumi, kuriem varētu izmantot regresijas analīzi, ir, piemēram, noieta apjoms, tirgus daļas vai peļņas normas (piemēram, izstumtajam konkurentam, kurš prasa negūtās peļņas atlīdzināšanu saistībā ar pārdošanas apjoma vai peļņas normas samazināšanos), ražošanas izmaksas (kas var noderēt arī, aplēšot negūto peļņu).

⁶⁵ To dēvē arī par „paskaidrojošo(-ajiem) mainīgo(-ajiem) lielumu(-iem)” jeb „ietekmējošo(-ajiem) mainīgo(-ajiem) lielumu(-iem)”.

⁶⁶ Citi faktori, kas ietekmē interesējošo mainīgo lielumu, ir, piemēram, klientu skaits un pasūtījumu apjoms, ražošanā izmantotās tehnoloģijas, produktu piedāvājošo uzņēmumu lielums un izmaksu struktūra vai reklāmas izdevumi.

laikposmā, un mainīgo lielumu, kas novērots salīdzināmajā tirgū vai salīdzināmajā laikposmā. Līdz ar to regresijas analīze ir veids, kādā ņemt vērā citus cēloņus atšķirībām starp salīdzināto datu kopām. Principā visas salīdzināšanas metodes var tikt pielietotas, izmantojot regresijas analīzi, ja ir pietiekams novēroto datu daudzums⁶⁷.

70. Regresijas analīzē, izmantojot statistikas paņēmienus, pārbauda vairākus novērotos datus attiecībā uz interesējošo mainīgo lielumu un iespējamiem ietekmējošajiem mainīgajiem lielumiem. Konstatētās attiecības parasti apraksta vienādojuma veidā (dēvēts par “regresijas vienādojumu” vai “regresijas modeli”). Ar šāda vienādojuma palīdzību var noteikt, kā ietekmējošie mainīgie lielumi ietekmē interesējošo mainīgo lielumu, un var izolēt tos no pārkāpuma ietekmes. Ar regresijas analīzi nosaka, cik cieši savstarpēji saistīti ir attiecīgie mainīgie lielumi⁶⁸, kas dažkārt var liecināt par viena mainīgā lieluma kauzālo ietekmi uz citu mainīgo lielumu⁶⁹.
71. Pastāv divas pamatpieejas attiecībā uz regresijas analīzes veikšanu, lai noteiktu zaudējumu apmēru, atkarībā no tā, vai tiek izmantoti tikai dati no tiesību nepārkāpšanas laikposmiem (tirgiem) vai arī papildus jau minētajiem – arī dati no pārkāpuma laikposma (tirgus). Ja regresijas noteikšanai izmanto tikai tiesību nepārkāpšanas laikposmu datus, regresijas vienādojumu izmanto tikai, lai “prognozētu” ietekmi uz interesējošo mainīgo lielumu pārkāpuma laikposmā, pamatojoties uz ārpus šā laikposma identificēto sakarību (“prognozēšanas pieeja”)⁷⁰. Ja papildus tam regresijas noteikšanai izmanto arī datus no pārkāpuma laikposma (tirgus), pārkāpuma ietekme regresijas vienādojumā tiktu ņemta vērā, izmantojot atsevišķu mainīgo rādītāju (dēvētu par “fiktīvo mainīgo”)⁷¹.
72. Tas, vai lietderīgāk ir izmantot prognozēšanas vai fiktīvā mainīgā lieluma pieeju, būs atkarīgs no konkrētā gadījuma apstākļiem. Proti, lai gan prognozēšanas metodes priekšrocība ir tā, ka tā ļauj izvēlēties regresijas modeli, kas balstās tikai uz tiesību nepārkāpšanas laikposmā novērotajiem datiem (kurus tādējādi pārkāpums nav ietekmējis), datu izmantošana no abiem laikposmiem/tirgiem varētu nodrošināt precīzāku un pareizāku interesējošo parametru aplēsi, jo īpaši, ja pieejamo datu daudzums no tiesību nepārkāpšanas laikposma ir ierobežots vai arī tie neļauj pilnībā atspoguļot attiecīgās nozares dinamiku. Praksē abas metodes var nereti kombinēt, piemēram, izvēloties modeli, kura pamatā ir laikposms pirms pārkāpuma, un nosakot fiktīvā mainīgā regresiju, izmantojot datus no abiem laikposmiem (un vajadzības gadījumā pieļaujot citu ietekmējošo mainīgo lielumu variācijas pārkāpuma laikposmā un tiesību nepārkāpšanas laikposmā).

⁶⁷ Lai statistikas paņēmieni lietošana būtu jēgpilna, nepieciešams pietiekams novēroto datu apjoms. Šādas novēroto datu kopas varētu iegūt (salīdzinot datus noteiktā laika periodā) no laika rindu novērojumiem vai (salīdzinot datus vienā laika sprīdī) no vairākiem salīdzināmajiem tirgiem vai vairākiem uzņēmumiem, vai vairākiem darījumiem, vai kombinējot abus veidus (laika gaitā novērotos datus vairākos tirgos, uzņēmumos vai darījumos).

⁶⁸ Daudzfaktoru regresijas analīzē (stākā skatīt turpmāk) noteiktā korelācija ir nosacīta korelācija, t. i., tāda, kurā tiek izolēta citu mainīgo lielumu ietekme.

⁶⁹ Ar nosacījumu, ka tas atbilst loģiskai ekonomikas sistēmai un citiem kvalitatīviem un kvantitatīviem pierādījumiem.

⁷⁰ Šo „prognozēšanas pieeju” dažkārt dēvē arī par „starpību modeļa pieeju”. Šī pieeja ir grafiski ilustrēta 79. punktā.

⁷¹ Ar šādu „fiktīvo mainīgo” nosaka, vai interesējošais mainīgais lielums pārkāpuma laikposmā nav palielinājies.

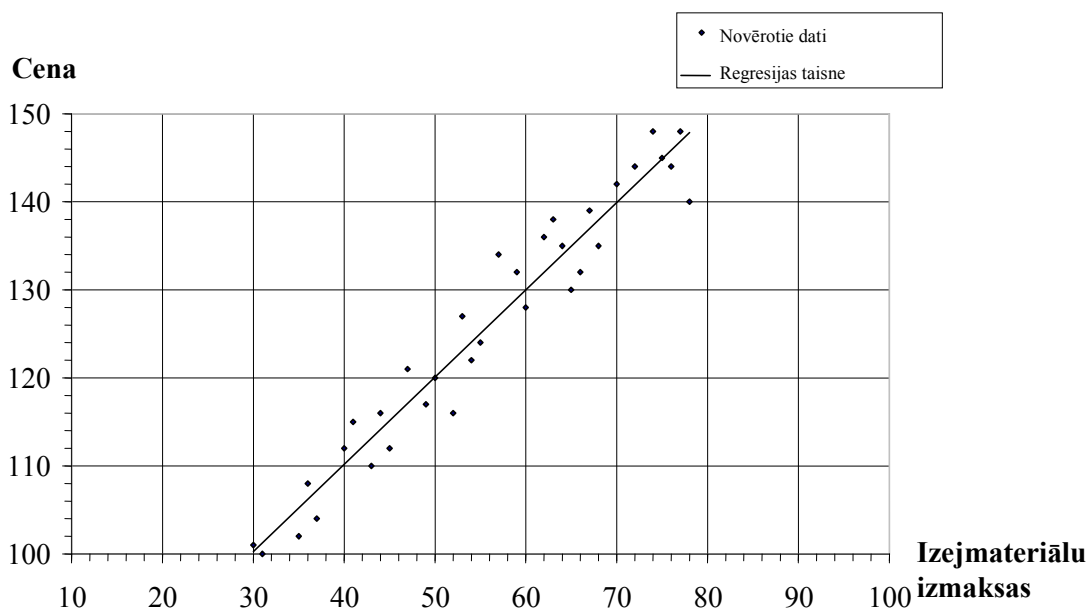
b. *Piemēri un ilustrācijas*

73. Regresijas analīzes pamatposmus var parādīt ar vienkāršu piemēru, kurā ilustrācijas nolūkos aplūkots tikai viens potenciālais ietekmējošais mainīgais lielums. Pieņemsim, ka iepriekš minētajā miltu karteļa piemērā cenas, ko karteļa ietekmes laikā maiznīcas maksāja malšanas uzņēmumiem, tiek salīdzinātas ar cenām, ko maiznīcas maksāja malšanas uzņēmumiem laikposmā pirms pārkāpuma, un šis salīdzinājums pārkāpuma laikposmā uzrāda cenas pieaugumu par 20 %. Turklāt pieņemsim, ka ir pazīmes, ka šis pieaugums nav noticis tikai karteļa ietekmē un ka pārkāpuma laikposmā būtiski pieauga arī svarīgu izejmateriālu (piemēram, labības) izmaksas. Tāpēc nav skaidrs, cik lielā mērā miltu cenas pieaugums ir saistīts ar pārkāpumu un cik lielā mērā – ar izejmateriālu cenu pieaugumu (labības cenu paaugstināšanos).
74. Viena iespēja, kā to noskaidrot, būtu izmantot datus no cita laikposma vai tirgus, kur izejmateriālu cenas (labības cenas) bija ļoti līdzīgas un nekāds pārkāpums nebija noticis, tomēr var būt situācijas, kad tas nav iespējams⁷². Regresijas analīze dod iespēju ņemt vērā izejmateriālu cenu atšķirības, atklājot izejmateriālu cenu un miltu cenu statistiskās attiecības. Šim nolūkam var pārbaudīt novēroto datu kopu attiecībā uz izejmateriālu izmaksām (labības cenām) un miltu cenām tiesību nepārkāpšanas laikposmā⁷³. Piemērojot statistikas paņēmienus attiecībā uz šiem novērotajiem datiem, var noteikt, kādā veidā labības cenas ietekmēja miltu cenas laikposmā, kurā pārkāpums nebija skāris miltu cenas. Pēc tam var secināt, kāda attiecīgajā laikposmā ir statistiskā sakarība starp miltu cenu un labības cenu. Piemērojot konstatējumu par šo sakarību miltu cenām pārkāpuma laikposmā, ir iespējams izolēt to daļu no miltu cenas pieauguma, kas nav saistīta ar pārkāpumu, bet gan ar izmaiņām izejmateriālu izmaksās. Tas ļauj “prognozēt” miltu cenas bez karteļa izraisītās pārmaksas, taču ieskaitot cenas pieaugumu, ko izraisījušas lielākas izejmateriālu izmaksas.
75. Turpmāk atainotais grafiks vienkāršā veidā ilustrē, kā var izsecināt šādu statistisko sakarību. Diagramma uzrāda vairākus novērotos datus attiecībā uz izejmateriālu izmaksām (labības cenas) un attiecīgo tā paša brīža cenu par miltiem tiesību nepārkāpšanas laikposmā. Piemēram, kādā konkrētā brīdī labības cena bija 60, bet miltu cena – 128. Lai uzrādītu statistisko sakarību (korelāciju) starp labības cenu un miltu cenu, var aprēķināt taisnes koordinātas, kas vislabāk atbilst visiem novērotajiem datiem. Šī sakarība ir attēlota grafikā taisnes veidā, un to var izteikt (kā tas parasti arī notiek) vienādojuma veidā⁷⁴. Šīs līnijas stāvums norāda, cik liels miltu cenas pieaugums atbilst noteiktam labības cenu pieaugumam. Grafikā atainotajā piemērā atklātā sakarība rāda, ka, piemēram, labības cenas pieaugumam no 50 uz 60 atbilst miltu cenas pieaugums no 120 uz 130. Tā kā izejmateriālu izmaksu (labības) paaugstinājumam par EUR 10 atbilst miltu cenas pieaugums par EUR 10, statistiskā sakarība tādējādi uzrāda, ka šā izejmateriāla izmaksu pieaugums ir pilnībā iekļauts cenā.

⁷² Piemēram, tāpēc, ka nav pieejami uzticami dati no citiem laikposmiem (vai tirgiem), vai tāpēc, ka šādos citos laikposmos (vai tirgos) ievērojami atšķiras tirgum raksturīgās pazīmes.

⁷³ Par iespēju ņemt vai neņemt vērā datus arī no pārkāpuma laikposma (tirgus) skatīt turpmāk 82. punktā.

⁷⁴ Aplēšot cenas (kā interesējošā mainīgā lieluma) regresiju ar izejmateriālu izmaksām (kā ietekmējošo mainīgo lielumu), iegūst šīs taisnes koordinātas. Šajā piemērā ir izmantota parastā mazāko kvadrātu (PMK) metode, ar kuru aprēķinātas koordinātas taisnei, kas atrodas minimālā attālumā („mazākie kvadrāti”) no datus atspoguļojošo punktu kopuma. PMK metode ir izplatīta statistiskā metode, ar ko nosaka lineārās regresijas modeļa parametrus.

76. Zinot, kādā veidā izejmateriālu izmaksas (labības cenas) ietekmēja miltu cenas ārpus pārkāpuma laikposma, ir iespējams noteikt (“prognozēt”), cik lielā mērā šo izmaksu (labības cenu) novērotā paaugstinātā vērtība pārkāpuma laikposmā ir ietekmējusi miltu cenas. Izslēdzot šo ietekmi no cenu salīdzinājuma, iespējams ticamāk aplēst pārkāpuma izraisīto cenas pārmaksu, nekā neizmantojot regresijas analīzi. Ja iepriekš minētajā piemērā pārkāpuma laikposmā miltu cena bija 140 salīdzinājumā ar 120, kā tas bija tiesību nepārkāpšanas laikposmā, bet izejmateriālu izmaksas (labības cenas) palielinājās no 50 uz 60, paredzamā cena par miltiem bez karteļa ietekmes būtu nevis 120, bet gan 130.
77. Iepriekš aprakstītais piemērs attiecas tikai uz *viena* cita mainīgā lieluma (labības cena kā izejmateriālu izmaksas) ietekmi uz interesējošo mainīgo lielumu (miltu cena), taču regresijas analīzē konkurences tiesību praksē parasti jāņem vērā *vairāki* citi faktori, kas ietekmē interesējošo mainīgo lielumu (*salikta* regresijas analīze⁷⁵). Šādā situācijā jānovēro dati attiecībā uz visiem attiecīgajiem papildu ietekmējošajiem mainīgajiem lielumiem, un no šiem datiem jāastāda regresijas vienādojums, kas atspoguļo to saistību ar interesējošo mainīgo lielumu. Piemēram, iepriekš minētajā miltu karteļa piemērā iespējama situācija, ka pārkāpuma laikposmā malšanas uzņēmumiem bija ne tikai jāmaksā augstākas cenas par labību, bet tos skāra arī enerģētikas un darbaspēka izmaksu pieaugums, un tie ieviesa efektīvākas malšanas un iepakojuma tehnoloģijas, un tas viss varēja būt ietekmējis cenu par miltiem, kurus tie pārdeva maiznīcām karteļa darbības laikposmā. Lai noteiktu statistisko sakarību attiecībā uz to, kā šie faktori ietekmēja miltu cenu, jāanalizē novēroto datu rindas attiecībā uz katru šo ietekmējošo mainīgo lielumu.
78. Veicot regresijas analīzi, ir svarīgi ņemt vērā visus mainīgos lielumus, kuri ir būtiski konkrētajā gadījumā. Pieņemsim, ka vai nu atbildētājs, vai prasītājs, salīdzinot malšanas uzņēmuma iekasētās cenas pirms pārkāpuma un pārkāpuma laikā, izmanto daudzfaktoru regresijas analīzi, lai izolētu iepriekš minēto faktoru (t. i., labības

⁷⁵ To dēvē arī par „daudzfaktoru regresijas analīzi” pretstatā „viena mainīgā lieluma („vienfaktora”) regresijas analīzei”, kas izmantota iepriekšējā piemērā.

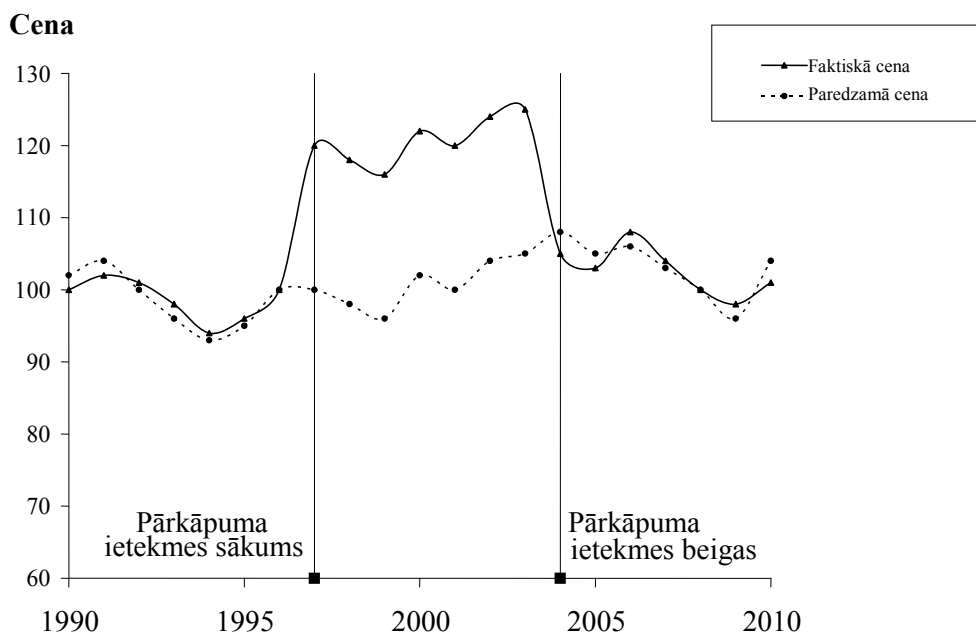
cenās, enerģētikas un darbaspēka izmaksas un malšanas un iepakojuma tehnoloģijas) iespējamo ietekmi uz miltu cenām. Tomēr, ja karteļa darbības laikā būtiski mainījās pieprasījums (piemēram, pieauga maiznīcu pieprasījums pēc miltiem sakarā ar galapatērētāju pieprasījuma pieaugumu pēc maizes un kūkām) un ja tā ietekme uz miltu cenu nav ņemta vērā regresijas vienādojumā, pārkāpuma novērtējums, visticamāk, būs neobjektīvs, neskatoties uz citādi vispusīgo regresijas analīzi⁷⁶. Piemērojami valsts tiesību akti, ievērojot efektivitātes principu, nosaka, kurai pusei ir pienākums nodrošināt un pierādīt tādu faktus kā, piemēram, iepriekš minētās pieprasījuma izmaiņas vai regresijas analīzē izmantoto mainīgo lielumu pilnīgums.

79. Tādējādi, nosakot zaudējumu apmēru ar regresijas analīzi, pamats ir statistiskā sakarība starp interesējošo mainīgo lielumu (piemēram, cenu) un attiecīgo(-ajiem) skaidrojošo(-ajiem) mainīgo(-ajiem) lielumu(-iem), kas izteikta regresijas vienādojumā. Izmantojot prognozēšanas pieeju⁷⁷, vispirms sastāda regresijas vienādojumu, izmantojot datus no tiesību nepārkāpšanas laikposma. Kā nākamo soli, izmantojot minēto regresijas vienādojumu un minēto mainīgo lielumu novērotās vērtības, var noteikt cenu, ko cietušās personas, visticamāk, būtu maksājušas, ja pārkāpums nebūtu noticis. Trešais solis, aprēķinot starpību starp šo iespējamo tiesību nepārkāpšanas laikposma cenu un to cenu, ko faktiski samaksāja cietušās personas, uzrāda pārkāpuma izraisīto pārmaksu. Turpmāk atainotais grafiskais attēls ilustrē otro un trešo soli. Izmantojot fiktīvā mainīgā pieeju, regresijas analīze apvieno visus trīs iepriekš izklāstītos soļus⁷⁸.

⁷⁶ Tomēr ir svarīgi ne tikai iekļaut regresijas modelī visus būtiskos faktorus, bet arī atturēties no acīmredzami nebūtisku mainīgo lielumu iekļaušanas (pamatojoties uz zināšanām par nozari). Iekļaujot nebūtiskus mainīgos lielumus, lai izskaidrotu cenu atšķirības modeli, zaudējumu aplēses var tikt nepamatoti samazinātas (pat līdz nullei).

⁷⁷ Alternatīva pieeja ir fiktīvā mainīgā lieluma pieeja; skatīt 71. punktu iepriekš. Atšķirībā no prognozēšanas pieejas ar fiktīvā mainīgā lieluma pieeju pārkāpuma sekas nosaka vienā piegājienā, veicot regresijas analīzi, kurā izmanto gan pārkāpuma laikposma datus, gan tiesību nepārkāpšanas laikposma datus. Iepriekš minētā piemēra gadījumā ar šādu pieeju tiktu aplēsta karteļa ietekme uz cenas palielinājumu, ko novēro karteļa darbības laikposmā (t. i., fiktīvā mainīgā lieluma koeficients regresijas vienādojumā) un kas nav saistīts ar citu ietekmējošo mainīgo lielumu, piemēram, izejmateriālu izmaksu, izmaiņām.

⁷⁸ Šajā gadījumā regresijas vienādojumu nosaka, izmantojot datus gan no pārkāpuma laikposma, gan no tiesību nepārkāpšanas laikposma, un tas tieši norāda, cik lielā mērā pārkāpuma laikposmā ir mainījies interesējošais mainīgais lielums pēc tam, kad ir ņemta vērā citu paskaidrojošo mainīgo lielumu ietekme.

80. Grafiskajā attēlā ilustrētās regresijas analīzes pamatā ir prognozēšanas pieeja, kurā regresiju veic, izmantojot datus pirms pārkaupuma laikposma un pēc pārkaupuma laikposma, lai vienādojumā noteiktu statistisko sakarību starp cenu un vairākiem skaidrojošiem mainīgajiem lielumiem (izejmateriālu izmaksas un citi būtiskie faktori). Izmantojot šo vienādojumu un attiecīgo skaidrojošo mainīgo lielumu novērotās vērtības, iespējams aplēst cenu, kāda, iespējams, būtu bijusi, ja nebūtu noticis pārkaupums (punktotā līnija). Ar nepārtraukto līniju apzīmēta faktiski novērotā cena. Nepārtrauktās un punktotās līnijas starpība pārkaupuma laikposmā ir lēstā pārmaksa. Punktoto līniju ārpus pārkaupuma laikposma arī iegūst regresijas vienādojumā, un, salīdzinot ar faktiski novērotajām tiesību nepārkaupšanas laikposma cenām (nepārtrauktā līnija), to var izmantot, lai novērtētu regresijas modeļa prognozēšanas spēju.

c. *Regresijas analīzes piemērošanas prasības*

81. Lai novērtētu sakarību starp mainīgajiem lielumiem, sastādītu atbilstīgu regresijas vienādojumu un aprēķinātu šā vienādojuma parametru precizitāti, veicot regresijas analīzi, nepieciešamas zināšanas par dažādiem statistikas paņēmieniem. Turklāt ir nepieciešama laba izpratne par attiecīgo nozari, pirmkārt, lai, sastādot regresijas vienādojumu, pareizi noformulētu hipotēzes, un lai izdarītu pareizo izvēli attiecībā uz faktoriem, kuri, iespējams, ir būtiski ietekmējuši interesējošo mainīgo lielumu (un kuri tāpēc ir jāiekļauj analīzē). Bez tam izpratne par nozari ir nepieciešama, lai attiecīgajā situācijā apzināti izvēlētos piemērotus statistikas paņēmienus, piemēram, lai ņemtu vērā neparastus novērojumus (netipisko datu kopas) vai citas specifiskas iezīmes datu kopās. Jo īpaši, ja pārkaupums ir ietekmējis pašus ietekmējošos mainīgos lielumus, iegūtie rezultāti var būt neobjektīvi, ja šis aspekts nav ņemts vērā,

piemēram, piemērojot konkrētus statistikas paņēmienus⁷⁹ vai izmantojot ārpus pārkāpuma laikposma vai tirgus novērotos datus⁸⁰.

82. Ja novēroto datu daudzums nav pietiekams, ar statistisko analīzi nav iespējams noteikt sakarību starp saimnieciskajiem rādītājiem. Tāpēc, lai noteiktu ietekmējošo mainīgo lielumu ietekmi uz interesējošo mainīgo lielumu, nepieciešams pietiekams novēroto datu daudzums attiecībā uz visiem vērā ņemtajiem mainīgajiem lielumiem. Līdz ar to parasti regresijas analīzei nepieciešams liels datu apjoms. Tomēr ar statistikas paņēmieni palīdzību iespējams novērst dažus datu trūkumus vai neobjektivitāti to vērtēšanā⁸¹, un ir iespējamās situācijas, kad jēgpilnu rezultātu dod arī neliela novēroto datu apjoma analīze.
83. Novērotos datus principā var iegūt dažādos datu apkopošanas posmos. Piemēram, ja ir jāanalizē saistība starp cenu un izejmateriālu izmaksām, var izmantot datu rindas vai nu attiecībā uz cenām, kas iekasētas atsevišķos darījumos, vai attiecībā uz ikgadējām vidējām cenām nozarē vai – šiem variantiem pa vidu – ikmēneša datus uzņēmuma līmenī, salīdzinot ar datu rindām vai nu attiecībā uz atsevišķām izejmateriālu izmaksām uz vienu vienību, vai attiecīgi uz nozares vidējām izmaksām. Ar neapkopotu datu palīdzību iespējams analizēt lielāku novēroto datu skaitu un tādā veidā iegūt precīzākus aprēķinus. Ja šādu neapkopotu datu nav vai arī tie nav pieejami pusei, kura veic regresijas analīzi, arī ar apkopoto datu analīzi iespējams iegūt informatīvus rezultātus, jo īpaši, ja apkopotie dati ir pietiekami bieži.
84. Novēroto datu apjoma pietiekamība un datu apkopošanas pakāpe ir piemēri, kas ilustrē datu ticamības un datu piemērotības nozīmi ekonomikas analīzē. Tomēr vairums datu kopu ir nepilnīgas, un ne visus būtiskos faktus var novērot vai izmērīt ar augstu precizitātes pakāpi. Tāpēc ir svarīgi atklāti atzīt šīs nepilnības. Datu nepilnībām nevajadzētu liegt piešķirt ekonomiskajai analīzei pienācīgu nozīmi, taču secinājumi jāizdara piesardzīgi⁸².
85. Ja regresijas analīzi izmanto pienācīgi un novēroto datu daudzums ir pietiekams, var ievērojami uzlabot ar citām salīdzināšanas metodēm iegūto zaudējumu apmēra aplēsi. Tomēr jāuzsver, ka pat ļoti sarežģītu regresijas vienādojumu pamatā ir vairāki pieņēmumi, un tie nodrošina tikai provizorisku aprēķinu (tāpat kā jebkurš paņēmienš, ko izmanto hipotētiskas situācijas paredzēšanai). Laba prakse ir apsvērt regresijas vienādojuma pamatā esošos pieņēmumus, jo daži pieņēmumi attiecīgā situācijā var būt vairāk piemēroti par citiem, tādējādi dodot ievērojami atšķirīgus rezultātus.
86. Viens veids, kā risināt aplēšu nenoteiktības jautājumu, ir norādīt rezultātus nevis konkrētas vērtības veidā ("cena tiesību nepārkāpšanas scenārijā ir EUR 10), bet kā diapazonu ("cena tiesību nepārkāpšanas scenārijā ir EUR 9–11"). Lai aprakstītu, cik ticami ir, ka intervālā ir ietverta patiesā vērtība, izmanto statistikas standartjēdzienu "ticamības intervāls". Ekonomikā ir pieņemts, ka tad, ja konkrētais intervāls patieso vērtību satur ar 95 % varbūtību, to uzskata par augstu noteiktības līmeni.

⁷⁹ Piemēram, šādu noviržu korekcijai var izmantot tādu ekonometrisko paņēmieni kā instrumentālie mainīgie.

⁸⁰ Jo īpaši, izmantojot iepriekš aprakstīto prognozēšanas pieeju, kur ietekmējošo mainīgo lielumu vērtība, ko lieto modelī hipotētiskā scenārija noteikšanai, tiek koriģēta, ņemot vērā pārkāpuma ietekmi uz šiem lielumiem.

⁸¹ Piemēram, ja novēroto datu izlase nav īsti reprezentatīva.

⁸² Sīkāku skaidrojumu par datu ticamības un datu piemērotības nozīmi skatīt dokumentā *DG COMP Best Practices for the submission of economic evidence and data collection in cases concerning the application of Articles 101 and 102 TFEU and in merger cases*, http://ec.europa.eu/competition/antitrust/legislation/best_practices_submission_en.pdf.

87. Līdzīgs veids, kā risināt aplēšu nenoteiktības jautājumu, ir, izmantojot jēdzienu “statistiski būtisks”, kas ir standartraksturojums pārbaudē, vai regresijas analīzē iegūtos rezultātus nosaka nejaušība vai arī tie atspoguļo patiesu korelāciju. Šajā nolūkā pārbauda noteiktu hipotēzi – zaudējumu atlīdzības lietās šāda hipotēze var būt, piemēram, ka karteļa pārkāpums reāli ietekmēja vai attiecīgi neietekmēja cenas. Ja hipotēze ir, ka pārkāpums *neradīja* šādu ietekmi (un tādējādi tiesību nepārkāpšanas scenārija cena neatšķiras no pārkāpuma cenas), to sauc par “nulle hipotēzi”. Šīs nulles hipotēzes pārbaudei attiecīgi izmanto regresijas analīzi. Regresijas analīzes rezultātu uzskata par statistiski būtisku, ja nulles hipotēzi var apgāzt, jo ļoti maz ticams, ka novērotos rezultātus noteikusi nejaušība. Ir pieņemts, ka nulles hipotēzes noraidīšanas varbūtība vismaz 95 % apmērā ekonomikā ļauj teikt, ka rezultāti ir “statistiski būtiski”.
88. Kā minēts iepriekš, ekonomikas zinātnē gan attiecībā uz jēdzienu “ticamības intervāls”, gan jēdzienu “statistiski būtisks” pieņemtais varbūtības sliekšnis ir 95 %. Jāuzsver, ka šis līmenis ir vienkārši konvencija un ka noderīgu informāciju varētu sniegt arī stingrāki vai zemāki robežlielumi (piemēram, attiecīgi 99 % vai 90 % varbūtība). Tas tādēļ, ka statistisko būtiskumu daļēji nosaka datu kopā ietvertais novērojumu skaits: ja visi pārējie apstākļi ir vienādi, statistiskais būtiskums palielinās līdz ar izlases lielumu. Ieteicama prakse ir norādīt izvēlēto varbūtības sliekšni. Zaudējumu atlīdzināšanas prasībās tiesas ziņā ir saskaņā ar piemērojamiem tiesību aktiem lemt, kāda ir šīs regresijas analīzes pierādījuma vērība un kādas procesuālās sekas rada šī analīze (īpaši saistībā ar faktu konstatēšanas un pierādīšanas pienākumu).
89. Tas, vai kādā lietā veic regresijas analīzi, kura puse to veic un kurā tiesvedības posmā, cita starpā būs atkarīgs no datu pastāvēšanas un pieejamības un no piemērojamo tiesību aktu noteikumiem attiecībā uz faktu konstatēšanu, pierādījumu izpaušanu, pierādījumu standartu un pierādīšanas pienākuma sadali starp prasītāju un atbildētāju.
90. Dažādos iepriekš minētos (71. punktā un turpmākajos punktos) regresijas analīzes veidus dažreiz dēvē par “reducētās formas” pieejām, jo ar tām tiešā veidā nosaka vienādojuma parametrus, kurus atvasina no citām ekonomiskajām sakarībām (piemēram, pieprasījuma un piedāvājuma mijiedarbības), neveicot precīzu modelēšanu. Alternatīva ir izveidot ekonometriskos modeļus, lai noteiktu šīs pamatā esošās ekonomiskās sakarības. Lai gan šādiem ekonometriskajiem modeļiem, kurus dēvē par “strukturāliem”, pamatā bieži vien ir īpaši stingri pieņēmumi, tie var sekmēt labāku izpratni par attiecīgo tirgu un noderēt modelēšanai, lai noteiktu zaudējumu apmēru (kā aprakstīts turpmāk ar III.A iedaļā).

(3) Paņēmienu izvēle

91. Iepriekš 1. un 2. iedaļā tika aprakstīti dažādi paņēmieni, kā praktiski īstenot salīdzināšanas metodes. Katrā attiecīgā gadījumā paņēmiena izvēle parasti būs atkarīga no vairākiem aspektiem, jo īpaši no tiesiskajām prasībām un katra gadījuma faktiskajiem apstākļiem. Praksē liela loma noteikti būs apsvērumiem attiecībā uz pierādījumu standartu un pierādīšanas pienākumu.
92. Ar ekonometriskajiem paņēmieniem var palielināt zaudējumu aplēses precizitāti un tādējādi sekmēt atbilstību augstākam pierādījumu standartam, ja to prasa piemērojamie noteikumi. To, vai nepieciešams veikt regresijas analīzi (iespējams, papildus citiem pieejamajiem pierādījumiem), lai izpildītu minēto standartu, un uz kuru pusi šajā gadījumā attiecas pierādīšanas pienākums, nosaka piemērojamie

tiesību akti, tostarp ES efektivitātes princips. Jāņem vērā, ka ekonometriskās analīzes veikšanai parasti nepieciešams ievērojams novēroto datu daudzums, kas ne vienmēr var būt pieejams. Turklāt iespējams arī, ka attiecīgajā procesuālajā situācijā piemērojamais pierādījumu standarts pusei, kurai ir pierādīšanas pienākums, neprasa sniegt detalizētāku informāciju, nekā minēts iepriekš 1. iedaļā. Proti, attiecīgajā valsts tiesību sistēmā var tikt uzskatīts, ka salīdzinātie tirgi vai laikposmi ir pietiekami līdzīgi un ka vienkāršā salīdzināšanā iegūtais zaudējumu novērtējums ir pietiekami precīzs, ņemot vērā to, kas pusei attiecīgajā procesuālajā situācijā jāpierāda. Tāpat ir iespējams, ka konkrētā tiesību sistēma, ņemot vērā prasītāja iesniegto zaudējumu aplēsi un datus, kas prasītājam ir pieņemamā veidā pieejami, paredz pierādīšanas pienākuma pāreju no prasītāja uz atbildētāju. Tādā gadījumā atbildētājs var izskatīt iespēju veikt regresijas analīzi, lai atspēkotu prasītāja iesniegumu.

93. Bez tam nozīmīga loma var būt arī samērīguma apsvērumiem, jo datu apkopošana un to ekonometriskā analīze var būt saistīta ar ievērojamām izmaksām (ieskaitot trešo personu izmaksas), kas var būt nesamērīgas vai pat pārsniegt attiecīgās pieprasītās zaudējumu atlīdzības vērtību. Šādi apsvērumi var būt būtiski arī saistībā ar efektivitātes principu⁸³.
94. ES tiesas ir piemērojušas salīdzināšanas metodes galvenokārt vienkāršā veidā, neveicot regresijas analīzi, bet bieži izmantojušas vidējos rādītājus⁸⁴. Turklāt tās ir akceptējušas vienkāršas korekcijas tajos gadījumos, kad ir bijis pavisam vienkārši noteikt atšķirīgo faktoru starp pārkāpuma tirgu (vai laikposmu) un salīdzināmo tirgu (vai laikposmu). Šobrīd uzkrātā pieredze ar ekonometriskajām analīzēm zaudējumu atlīdzības prasībās ES tiesās vēl ir neliela⁸⁵, lai gan šādi paņēmieni, kā tas iepriekš izklāstīts, var sniegt vērtīgu ieguldījumu LESD 101. un 102. panta pārkāpumu radītā kaitējumu apmēra noteikšanā.
95. ES tiesas dažkārt ir izmantojušas arī “drošības atlaidi”, t. i., no novēroto datu vērtības atņēmušas summu, kas saskaņā ar piemērojamo tiesību aktu standartu tiek uzskatīta par pietiekamu, lai ņemtu vērā zaudējumu aplēsi ietekmējošo nenoteiktību⁸⁶. Lai ņemtu vērā šos citus iespējamās ietekmējošos faktorus, var izmantot arī regresijas analīzi un tādējādi iegūt radīto zaudējumu apakšējās robežas aplēsi⁸⁷.

III. IMITĀCIJAS MODEĻI, IZMAKSU UN FINANŠU ANALĪZE UN CITAS METODES

96. Paralēli salīdzināšanas metodēm pastāv arī citas metodes, ar kurām var izveidot hipotētisku tiesību nepārkāpšanas situāciju. Šīs metodes ir, piemēram, tirgus rezultātu modelēšana, pamatojoties uz ekonomikas modeļiem (A), un iespējamā

⁸³ Skatīt iepriekš 1. daļas I iedaļas 2. punktu.

⁸⁴ Vidējo lielumu izmantošanu akceptēja, piemēram, *Landgericht Dortmund* (Reģionālā tiesa, Dortmundē) 2004. gada 1. aprīļa nolēmumā lietā Nr. 13 O 55/02 *Kart* (vitamīnu cenas); *WuW/DE-R* 1352.

⁸⁵ Nesenu piemēru saistībā ar negūto peļņu izslēdzošas rīcības lietā skatīt *Juzgado Mercantil numero 2 de Barcelona* (Saimnieciskā tiesa, Barselona) 2011. gada 20. janvāra nolēmumā lietā Nr. 45/2010 (*Céntrica Energía S.L./Endesa Distribución Eléctrica S.A.*)

⁸⁶ Piemēram, lai izslēgtu citu iespējamo faktoru ietekmi uz interesējošo mainīgo lielumu. Skatīt, piemēram, *Kammergericht Berlin* (Berlīnes Augstākās reģionālās tiesas) 2009. gada 1. oktobra nolēmumu lietā Nr. 2 U 10/03 *Kart*; un *Oberlandesgericht Karlsruhe* (Karlsrūes Augstākās reģionālās tiesas) 2010. gada 11. jūnija nolēmumu lietā Nr. 6 U 118/05.

⁸⁷ Papildus zaudējumu aprēķina aplēsēm, ar kurām jau ir izolēta citu faktoru ietekme, ar regresijas analīzi mēra arī šo aplēšu precizitāti (*standartnovirču* veidā), no kuras var iegūt aplēsto zaudējumu aprēķinu apakšējās (un augšējās) robežas.

tiesību nepārkāpšanas scenārija aplēses pieeja, pamatojoties uz ražošanas izmaksām un saprātīgu peļņas normu (B).

A. *Imitācijas modeļi*

97. Imitācijas metožu pamatā ir tirgus uzvedības ekonomikas modeļi. Saskaņā ar ekonomikas pētījumiem par tirgus darbību un uzņēmumu savstarpējo konkurenci tirgi ar konkrētām raksturīgajām iezīmēm var ļaut paredzēt iespējamo tirgus mijiedarbības rezultātu, piemēram, iespējamās cenu vai ražošanas līmeņus vai peļņas normas. Ekonomikas zinātnes ražošanas organizācijas apakšnozarē ir izstrādāti dažādu veidu tirgu konkurences modeļi, ar kuriem var imitēt šādus rezultātus. Tie ir modeļi, sākot no monopolstāvokļa modeļiem, līdz pat otrai spektra pusei – pilnīgas konkurences modeļiem.
98. Starpposma modeļi, kas paredzēti uzņēmumu uzvedības atspoguļošanai oligopola tirgos, ir jo īpaši modeļi, kurus sākotnēji 19. gadsimtā izveidoja ekonomisti Ogistēns Kurno [*Augustin Cournot*] un Žozefs Bertrāns [*Joseph Bertrand*]. Bertrāna oligopola konkurences modelis ir raksturīgs tirgiem ar samērā nelielu uzņēmumu skaitu (un lieliem tirgū ienākšanas šķēršļiem), kas konkurē ar cenu, nevis produkcijas daudzumu. Uzņēmumi nosaka savas cenas reizē, pamatojoties uz to, kādas cenas, pēc to uzskatiem, noteiks konkurenti. Šajā modelī cenas pieaug līdz ar produktu diferenciācijas pakāpi. Kurno konkurences oligopola modelim raksturīgs tirgus ar nelielu uzņēmumu skaitu (un lieliem tirgū ienākšanas šķēršļiem), kuri konkurē ar saražotās produkcijas daudzumu. Pirms cenu izvēlēšanās tie vienlaicīgi nosaka daudzumu (vai jaudu), pamatojoties uz to, cik daudz, pēc viņu uzskatiem, saražos citi uzņēmumi. Pastāv daudzi Kurno un Bertrāna modeļu paplašinājumi un variācijas. Tie jo īpaši ietver dinamiskos oligopola modeļus, kuru pamatā ir spēļu teorija⁸⁸ un kuros ņem vērā atkārtotu mijiedarbību starp attiecīgā tirgus uzņēmumiem⁸⁹.
99. Parasti visaugstākās cenas (un mazākais pārdošanas apjoms) būs monopolstāvokļa situācijā, bet viszemākās cenas (un vislielākais pārdošanas apjoms) – pilnīgas konkurences situācijā. Bertrāna oligopoli diferencētu preču tirgos⁹⁰ un Kurno oligopoli parasti izraisa tādas cenas un apjomus, kas ir kaut kur pa vidu starp pilnīgas konkurences un monopolstāvokļa līmeņiem. Konkrētais iznākums ir atkarīgs cita starpā no uzņēmumu skaita tirgū un ienākšanas šķēršļiem, no šo uzņēmumu un to produktu atšķirības pakāpes un citām attiecīgajam tirgum raksturīgajām pazīmēm, piemēram, pieprasījumam raksturīgajām pazīmēm (īpaši tā, cik jūtīgi klienti reaģē uz cenu izmaiņām) un ražotāju jaudas un izmaksu struktūras.
100. Pamatojoties uz šādām teorētiskajām atziņām, kas sasaista tirgus rezultātus, piemēram, cenas, ar noteiktajām tirgum raksturīgajām pazīmēm, var veidot imitācijas modeļus, lai noteiktu cenas (vai citus mainīgos lielumus), kas, iespējams, būtu bijušas, ja nebūtu noticis LESD 101. vai 102. panta pārkāpums. Imitācijas modelis būtu jāveido tā, lai tas atdarinātu a) būtiskākos piedāvājumu ietekmējošos faktorus (jo īpaši – konkurences veidu starp uzņēmumiem (“konkurences mijiedarbība”)⁹¹ un

⁸⁸ Ar spēļu teoriju pēta cilvēku un uzņēmumu uzvedību stratēģiskās situācijās, kurās tiem jāizvērtē citu personu atbilde uz viņu reakciju.

⁸⁹ Atkārtotu mijiedarbību starp uzņēmumiem tirgū varētu būtu lietderīgi ņemt vērā, lai izskaidrotu, piemēram, saskaņotu uzvedību starp uzņēmumiem vai jauna konkurenta ienākšanu tirgū.

⁹⁰ Homogēnu preču tirgū, kur nav jaudas ierobežojumu, Bertrāna cenu konkurence turpretim sekmēs ļoti konkurētspējīgu iznākumu. Homogēnas preces ir preces ar nelielām kvalitātes un pazīmju atšķirībām.

⁹¹ Terminu „konkurences mijiedarbība” lieto, lai norādītu, kā notiek konkurence starp uzņēmumiem, piemēram, (taču ne tikai) Bertrāna vai Kurno konkurence, vai kā uzņēmumi atturas no savstarpējas konkurences (slepenu darījumu gadījumā, kad tiek pārkāpti konkurences noteikumi). Tirgus, kuros

uzņēmumu izmaksu struktūru) un b) pieprasījuma nosacījumus (jo īpaši – kādā mērā klienti reaģē uz cenu izmaiņām). Šos faktorus izsaka kā vienādojumu kopumu, kurā jāiekļauj vairākas parametru vērtības. Šīs vērtības var būt zināmas, ekonometriski novērtētas vai pieņemtas tā, lai modeļa iznākums atbilstu dažiem novērotajiem mainīgajiem lielumiem. Izmantojot imitācijas modeļus tiesību nepārkāpšanas scenārija noteikšanai, par attiecīgo tirgus struktūru un citām raksturīgajām pazīmēm jāizvēlas tās, kuras būtu bijušas, ja pārkāpums nebūtu noticis; tās var atbilst tirgus struktūrai un citām raksturīgajām pazīmēm, kas tika novērotas pārkāpuma scenārijā, bet var arī zināmā mērā atšķirties⁹².

101. Imitācijas modelēšanas izmantošanu zaudējumu apmēra noteikšanai var ilustrēt ar piemēru. Piemērā par karteli diferencētu produktu tirgū (piemēram, šokolādes konfekšu tirgū) nenotikuša pārkāpuma cenas varētu noteikt, izmantojot datus no pārkāpuma neskarta laikposma. Vispirms novērtē, kā mainās pieprasījums pēc katra šokolādes produkta atkarībā no paša produkta cenas (tiešā cenas elastība) un atkarībā no konkurējošo produktu cenām (pieprasījuma krusteniskā elastība)⁹³. Otrkārt, nosaka, kurš modelis pienācīgi atspoguļo konkurences mijiedarbību starp uzņēmumiem pārkāpuma neskartā laikposmā (piemēram, Bertrāna konkurences modelis konditorejas šokolādes konfekšu piemērā). Uz šā pamata var aprēķināt uzņēmumu peļņu maksimizējošās cenas, ņemot vērā izmaksu parametrus (piemēram, robežizmaksas) un pieprasījuma parametrus (piemēram, pieprasījuma līmeni)⁹⁴. Pēc tam var koriģēt dažu šo parametru vērtību, lai atspoguļotu attiecīgos apstākļus pārkāpuma laikposmā (piemēram, pieņemot, ka kakao pupiņu cenas paaugstinās par 10 %). Izmantojot visu šo informāciju, kas izteikta vienādojumos, iespējams imitēt (pieņemot, ka uzņēmumi cenšas iegūt maksimāli lielu peļņu), kādas cenas šie uzņēmumi visdrīzāk iekasētu pārkāpuma laikposmā. Karteļa darbības radīto pārmaksu var noteikt, aprēķinot novēroto cenu un imitēto nenotikuša pārkāpuma cenu starpību.
102. Šis piemērs ir īpaši prasīgs nepieciešamo datu un pieņēmumu ziņā. Var apsvērt iespēju izmantot vienkāršākus imitācijas modeļus zaudējumu apmēra aplēsei, taču ar tiem vēl vairāk palaujas uz kritiskiem pieņēmumiem, kurus ir grūti pārbaudīt. Piemēram, karteļa pārkāpuma radītos zaudējumus varētu aprēķināt, salīdzinot monopolstāvokļa cenas (ar mērķi atspoguļot cenas karteļa pastāvēšanas laikā) ar cenām, kas paredzamas saskaņā ar Kurno modeli (ar mērķi atspoguļot cenas tiesību nepārkāpšanas scenārijā), izmantojot tādus datus kā tirgus daļas, izmaksas un tirgus cenu elastība. Tomēr šāda metode ir lielā mērā atkarīga no pieņēmumiem attiecībā uz konkurences mijiedarbību faktiskajā un hipotētiskajā scenārijā un ir saistīta ar risku,

---

cenas veidojas izsolēs vai citos piedāvājumu formulēšanas procesos, arī var izmantot modelēšanā, jo konkurences mijiedarbība bieži notiek saskaņā ar fiksētiem noteikumiem (cenas vai produkcijas daudzumu, kuru, iespējams, iegūtu izsolē vai citā tamlīdzīgā procesā, ko nav ietekmējis pārkāpums, jo īpaši varētu novērtēt ar oligopola modeļiem, kuros, lai modelētu konkurentu iespējamo rīcību tiesību nepārkāpšanas scenārijā, izmantota spēļu teorija).

⁹² Tā kā pārkāpums varēja būt izraisījis izmaiņas tirgus struktūrā vai arī, iespējams, ir novērsis tirgus izmaiņas, kas citādi būtu notikušas (piemēram, neefektīva konkurenta izstāšanās), hipotētiskās tirgum raksturīgās pazīmes tiesību nepārkāpšanas scenārijā ne obligāti ir tādas pašas kā pārkāpuma scenārijā novērotās. Turklāt pārkāpuma laikā novērotās tirgus daļas var ievērojami atšķirties no tām daļām, kādas būtu bijušas, ja pārkāpums nebūtu noticis, jo karteļa dalībnieki var sadalīt tirgus savā starpā.

⁹³ Tehniski tas ietvertu pieprasījuma sistēmas novērtēšanu, kas ir 90. punktā minētās strukturālās ekonometriskās analīzes piemērs.

⁹⁴ Šo parametru vērtību (piemēram, aprēķinā izmantoto robežizmaksu vērtību) pārkāpuma neietekmētajā laikposmā var izraudzīties tā, lai aprēķinātās cenas un apjomi atbilstu novērotajiem datiem.

ka minētie scenāriji nepietiekami atspoguļo kartēļa darbību pārkāpuma laikposmā un konkurences iespējamo attīstību, ja pārkāpums nebūtu noticis.

103. Imitācijas modeļus var izmantot, lai aplēstu tirgus rezultātus ne tikai kartēļu gadījumos (vai saistībā ar citiem cenu pieaugumu izraisošiem pārkāpumiem), bet arī izslēdzošas rīcības gadījumā. Piemēram, oligopola modeli varētu izmantot, lai imitētu pārdošanas apjomu un tirgus daļu, ko izslēgtais konkurents varētu iegūt, ja pārkāpums nebūtu noticis.
104. Visi tirgus rezultātus imitējošie modeļi ir realitātes aproksimācija, un to pamatā ir teorētiski un bieži arī faktu pieņēmumi attiecībā uz tirgum raksturīgajām īpašībām un ražotāju un klientu iespējamo uzvedību. Lai gan dziļākajā būtībā modeļu pamatā ir realitātes vienkāršošana, arī vienkāršie modeļi konkrētos gadījumos var sniegt noderīgas atziņas par iespējamiem zaudējumiem. Tāpēc pats par sevi apgalvojums, ka kāda modeļa pamatā ir šķietami vienkāršošanas pieņēmumi, nebūtu pietiekams iemesls, lai to noraidītu; bet būtu jāapsver, kā vienkāršojošie pieņēmumi var ietekmēt rezultātus. Ar visaptverošu modeli, kas atdarina vairākas attiecīgā tirgus specifiskās pazīmes, ja to ir iespējams pienācīgi atrisināt un novērtēt, var palielināt iespēju, ka imitācijas rezultāts ir hipotētiskā tiesību nepārkāpšanas scenārija saprātīga aplēse. Tomēr arī ļoti vispusīgi modeļi tik un tā ir atkarīgi no pareizajiem pieņēmumiem, jo īpaši attiecībā uz tādiem būtiskiem jautājumiem, kas attiecas uz iespējamo konkurences veidu un klientu iespējamo pieprasījumu tiesību nepārkāpšanas scenārijā. Turklāt sarežģītu imitācijas modeļu izstrāde var būt tehniski komplicēta, un tiem var būt nepieciešams ievērojams daudzums tādu datu, kuri ne vienmēr var būt pieejami attiecīgajai pusei vai kurus ne vienmēr var pietiekami ticami aplēst.
105. Neskatoties uz to, gan vienkārši, gan sarežģīti imitācijas modeļi var sniegt noderīgas atziņas, novērtējot tirgus rezultātus, kurus varētu sasniegt, ja nebūtu noticis LESD 101. vai 102. panta pārkāpums. Tas, vai un kādos procesuālajos apstākļos ekonomikas imitāciju izmantošanu saskaņā ar attiecīgo tiesību sistēmu uzskatīs par piemērotu un to rezultātus par pietiekami ticamiem, būs atkarīgs no attiecīgās lietas konkrētajiem apstākļiem un piemērojamo tiesisko normu prasībām.

B. Izmaksu un finanšu metodes

106. Citas pieejas, lai aplēstu iespējamās cenas, kādas būtu bijušas, ja nebūtu noticis pārkāpums, ir izmaksu metode⁹⁵ un metodes, kuras pamatojas uz prasītāja vai atbildētāja uzņēmuma finanšu rādītājiem (finanšu metodes).
107. Izmaksu metodes pamatā ir dažu ražošanas izmaksu uz vienu vienību izmantošana, pievienojot peļņas uzcenojumu, kas būtu bijis “saprātīgs” tiesību nepārkāpšanas scenārijā. Iegūto cenas aplēsi uz vienu vienību tiesību nepārkāpšanas scenārijā var salīdzināt ar vienas vienības cenu, ko faktiski iekasējis pārkāpumu izdarījušais uzņēmums, tādējādi iegūstot pārmaksas aplēsi⁹⁶.

⁹⁵ Šo metodi dēvē arī par „izmaksas plus uzcenojums” metodi vai „augšupējo izmaksu aprēķināšanas” metodi. Tā ir minēta kā pakārtota pieeja lietās, kur nav piemērota salīdzināmo metožu izmantošana, piemēram, *Bundesgerichtshof* (Federālā tiesa, Vācija) 2007. gada 19. jūnija nolēmumā lietā Nr. KRB 12/07 (papīra vairumtirdzniecības kartelis).

⁹⁶ Parasti izmaksu metodi izmanto, lai noteiktu cenas pārmaksu apmēru. Tomēr šo metodi vai tās elementus var izmantot, lai noteiktu citus kaitējuma veidus, piemēram, izslēgto konkurentu negūto peļņu. Piemēram, *Oberlandesgericht Düsseldorf* (Augstākā reģionālā tiesa, Diseldorfā) 2008. gada 16. aprīļa nolēmumā lietā Nr. VI-2 U (kart) 8/06, 2 U 8/06 (*Stadtwerke Düsseldorf*) noteica izslēgta konkurenta negūto peļņu, ņemot vērā konkurenta izmaksas un iespējamo peļņas normu, izteiktu kā noteiktu šo izmaksu procentu.

108. Atkarībā no attiecīgās nozares iezīmēm izmaksu metodes izmantošanā var būt piemērotas dažādu veidu ražošanas izmaksas. Tomēr ir svarīgi nodrošināt konsekvenci, traktējot izmaksas un peļņas normu. Piemēram, ja aprēķinā par pamatu izmanto mainīgās izmaksas (t. i., izmaksas, kuras mainās atkarībā no ražošanas apjoma), lai aprēķinātu cenu, jāpieskaita bruto peļņas norma (t. i., nopelnītā peļņas norma pēc mainīgo izmaksu atskaitīšanas). Turklāt jāņem vērā, ka, nosakot cenas, attiecīgās izmaksas var būt ne tikai pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma izmaksas, bet arī izmaksas, kas attiecas uz kādu no tā konkurentiem (piemēram, ja tirgus cenu nosaka pēc vismazāk produktīvā ražotāja).
109. Izmantojot izmaksu metodi, vispirms jānosaka ražošanas izmaksas uz vienu vienību. Izmaksas uz vienu vienību var noteikt, dalot attiecīgās faktiskās ražošanas izmaksas, kas radušās pārkāpumu izdarījušajam(-ajiem) uzņēmumam(-iem) attiecīgajā uzņēmējdarbībā, ar saražoto produktu kopējo skaitu. Šīs pieejas piemērošana var būt visai vienkārša gadījumos, kad uzņēmumi vai uzņēmumu atsevišķas uzņēmējdarbības nodaļas ražo tikai vienu galveno produktu. Šādi uzņēmumi vai uzņēmējdarbības nodaļas dažreiz publicē galvenos datus par savām izmaksām vai iesniedz šo informāciju publiskajos reģistros kā daļu no to revidētajiem pārskatiem. Citās situācijās ir sarežģītāk piekļūt datiem un noteikt pārkāpuma skartā produkta izmaksas. Ja ir pieejami grāmatvedības dati, iespējams, ka ir nepieciešams veikt korekcijas, ņemot vērā to, ka grāmatvedības priekšstatī par izmaksām var atšķirties no ekonomikas priekšstatī par izmaksām.
110. Var izrādīties, ka novērotās ražošanas izmaksas pārkāpuma laikā neatspoguļo tās ražošanas izmaksas, kādas, iespējams, būtu bijušas, ja pārkāpums nebūtu noticis. Tam varētu būt galvenokārt divi iemesli: pirmkārt, 101. panta pārkāpumu gadījumā to uzņēmumu darbība, kuri savas slepenās darbības dēļ nav pakļauti konkurences spiedienam, kāds būtu bijis tiesību nepārkāpšanas scenārijā, iespējams, ir neefektīvāka un līdz ar to rada lielākas ražošanas izmaksas nekā konkurences spiediena gadījumā. Otrkārt, pārkāpēji var ierobežot ražošanu un tāpēc pārkāpuma laikā var negūt apjomradītus ietaupījumus, kuri būtu samazinājuši ražošanas izmaksas. Šādu situāciju pazīmju gadījumā var būt lietderīgi veikt korekcijas novērotajos pārkāpēja izmaksu datos. Arī tad, ja neveic minētās korekcijas, novērotās izmaksas tomēr var izmantot izmaksu metodē, lai noteiktu iespējamās cenas pārmaksas apakšējo robežu.
111. Kā otro izmaksu metodes soli nepieciešams noteikt “saprātīgu” peļņas normu un pieskaitīt to ražošanas izmaksām uz vienu vienību. Ir vairāki principi, kā nosaka “saprātīgu” peļņas normu. To pamatā ir vai nu salīdzinājums laikā vai dažādos tirgos, vai ekonomiskie modeļi, tādējādi tiem ir kopīgas iezīmes ar iepriekšējās iedaļās izklāstītajām metodēm. Piemēram, novērtējumu peļņas normai, kāda būtu saprātīgi paredzama tiesību nepārkāpšanas scenārijā, varētu iegūt no peļņas normām, kuras guvuši līdzīgi uzņēmumi salīdzināmā ģeogrāfiskajā tirgū, ko nav skāris pārkāpums, vai salīdzināmā produktu tirgū⁹⁷. Līdzīgā veidā par novērtējuma pamatu var izmantot pārkāpumu izdarījušā (vai līdzīga) uzņēmuma peļņas normas laikposmā pirms un pēc pārkāpuma. Šo abu salīdzināšanas metožu pamatā ir pieņēmums, ka atsaucēs laikposms, tirgus vai uzņēmums ir pietiekami līdzīgi⁹⁸, jo īpaši attiecībā uz tirgus iezīmēm, kas svarīgas no peļņas normas viedokļa, tādām kā konkurences līmenis

⁹⁷ Skatīt *Bundesgerichtshof* (Federālā tiesa, Vācija) 2007. gada 19. jūnija nolēmumu lietā Nr. KRB 12/07 (papīra vairumtirdzniecības kartelis) attiecībā uz „salīdzināmo nozaru” gūtās peļņas normām.

⁹⁸ Noderīgus apsvērumus attiecībā uz pietiekamu līdzību skatīt iepriekš 2. daļas II iedaļas 38.–58. punktā.

tirgū⁹⁹, ražotāju izmaksu struktūra (tostarp jauninājumu izmaksas), kā arī jaudas izmantojums un jaudas ierobežojumi. Šos pieņēmumus ne vienmēr ir vienkārši pārbaudīt, jo uzņēmuma cenu un peļņas normu noteikšanu parasti ietekmē daudzi faktori un stratēģiskie lēmumi.

112. Cita pieeja “saprātīgas” peļņas normas noteikšanai ir ņemt vērā konkurences raksturu un tirgum raksturīgās pazīmes tiesību nepārkāpšanas gadījumā un iegūt iespējamo peļņas normu, pamatojoties uz atziņām par ražošanas organizācijas modeļiem¹⁰⁰. Piemēram, tiesību nepārkāpšanas gadījumā iespējams, ka cenas tuvosies izmaksām sakarā ar preču homogenitāti un tirgus jaudas pārpalikumu; šādos gadījumos ražotāju iespējamā peļņas norma būtu samērā zema¹⁰¹.
113. No iepriekš minētā ir skaidrs, ka praksē var būt nepieciešams izsvērt vairākus sarežģītus jautājumus gan saistībā ar iespējamo izmaksu aplēsi situācijā, kad pārkāpums nav noticis, gan saistībā ar “saprātīgas” peļņas normas novērtējumu. Turklāt, izmantojot izmaksu metodi, nepieciešams piekļūt datiem, kas var būt pretējās puses vai trešās personas rīcībā esošie dati. Neskatoties uz to, atkarībā no konkrētā gadījuma apstākļiem un piemērojamo tiesību normu prasībām, šī metode var nodrošināt noderīgas atziņas, palīdzot novērtēt konkurences noteikumu pārkāpumu radīto kaitējumu.
114. Uz finanšu analīzi balstītajās metodēs, lai noteiktu, vai un kādā apmērā prasītājs ir cietis kaitējumu, par izejas punktu kalpo prasītāja vai atbildētāja uzņēmuma finanšu rādītāji.
115. Ja zaudējumu atlīdzības prasībā prasītājs ir uzņēmums un pārkāpums šim uzņēmumam ir radījis kaitējumu, tā noteikšanā var noderēt uzņēmuma finanšu stāvokļa analīze (jo īpaši saistībā ar rentabilitāti). Šī analīze var būt īpaši noderīga gadījumos, kad pieprasa atlīdzināt negūto peļņu, piemēram, ja konkurents ir prettiesiski izslēgts no tirgus.
116. Uz šā pamata var izmantot standartmetodes, ar ko nosaka uzņēmuma rentabilitāti (piemēram, “neto pašreizējās vērtības” metodi uzņēmuma nākotnes naudas plūsmu pašreizējās vērtības aprēķināšanai), tādējādi gūstot ieskatu par kaitējuma apmēru. Tāpat derīgu informāciju var sniegt uzņēmējdarbības vērtējums, tostarp grāmatvedības metodes.
117. Izmantojot jebkuru no šīm metodēm, ir jānosaka piemērotākais hipotētiskais scenārijs: kad ir aprēķināta prasītāja uzņēmuma faktiskā rentabilitāte, jānovērtē, kāda tā būtu bijusi, ja pārkāpums nebūtu izdarīts. Šo hipotētisko scenāriju var izveidot, izmantojot rentabilitātes datus par salīdzināmu tirgu, un tādā gadījumā šī pieeja būs līdzīga iepriekš aprakstītajām salīdzinošajām metodēm¹⁰². Piemēram, hipotētiskā scenārija izveidei var izmantot prasītāja rentabilitāti pirms un pēc pārkāpuma. Ir iespējams hipotētiskā scenārija izveidei izmantot alternatīvas standartvērtības. Viens variants ir kā atsauci izmantot kapitāla izmaksas – šis rādītājs raksturo minimālo

⁹⁹ Piemēram, vai konkurence būtu bijusi tik spēcīga, lai sekmētu cenas pazemināšanos līdz robežizmaksām (saskaņā ar pieņēmumu pilnīgas konkurences modelī), vai arī peļņas norma oligopola struktūras ietekmē būtu bijusi augstāka pat tad, ja pārkāpums nebūtu noticis.

¹⁰⁰ Skatīt iepriekš 97. punktu un turpmākos punktus 2. daļas III iedaļā.

¹⁰¹ Kapitāla izmaksas (t. i., par kādu cenu uzņēmums var iegūt kapitālu tirgū) šādos gadījumos dažreiz uzskata par „saprātīgas” peļņas normas aproksimāciju. Tomēr peļņas normas tiesību nepārkāpšanas scenārijā var ievērojami atšķirties no kapitāla izmaksām, piemēram, ja nepastāv pilnīga konkurence vai ja konkrētiem uzņēmumiem ir tiem specifiskas izmaksu priekšrocības, vai vērojami pieprasījuma vai piedāvājuma satricinājumi.

¹⁰² Sīkāk skatīt 32. punktā un turpmākajos punktos.

peļņas normu, kas noteiktā nozarē nepieciešama, lai piesaistītu kapitālu, un tāpēc var būt pamatoti pieņemt, ka attiecīgais uzņēmums tiesību nepārkāpšanas scenārijā būtu strādājis vismaz ar šo minimālo peļņu.

118. Finanšu metodēm ir tā priekšrocība, ka atsevišķos gadījumos šo metožu piemērošanai nepieciešamā informācija var būt uzņēmumu rīcībā grāmatvedības uzskaites prasību dēļ vai pat var būt publiski pieejama, kā tas ir publisku akciju sabiedrību gadījumā.

C. *Citas metodes*

119. Šajās praktiskajās norādēs ir aprakstītas tās metodes, kuras līdz šim ir guvušas vislielāko ievērību tiesu praksē un akadēmiskajās zinībās. Tomēr tas nebūtu jāuzskata par izsmelošu sarakstu, pirmkārt, tāpēc, ka izklāstītās metodes varētu tikt pilnveidotas vai arī praksē varētu tikt ieviestas citas metodes.
120. Otrkārt, šajās praktiskajās norādēs *neminētās* metodes tomēr var izrādīties noderīgas, jo īpaši, nosakot nodarītā kaitējuma augšējo vai apakšējo robežu¹⁰³ vai aptuvenu aplēsi¹⁰⁴. Jo īpaši gadījumos, kad tiesu sistēmas paredz aptuvena novērtējuma iespēju, valsts tiesas ir drīzāk izvēlējušās pragmatiskus paņēmienus, nevis A un B iedaļā izklāstīto metožu sarežģītu piemērošanu, lai noteiktu zaudējumu apmēru, kas jāatlīdzina cietušajām personām. Piemēram, gadījumos, kad no tirgus ir ticis izslēgts jaunpienācējs, tādējādi pārkāpjot LESD 101. vai 102. pantu, dažreiz kā informācijas avots par iespējamo uzņēmējdarbības peļņu ir izmantoti uzņēmējdarbības plāni¹⁰⁵, lai gan dažos gadījumos dati koriģēti atkarībā no tirgus apstākļiem vai izmantojot datus, kas iegūti salīdzināmajā tirgū vai salīdzināmajā uzņēmumā.
121. Valsts tiesu ziņā ir noteikt, vai saskaņā ar piemērojamām normām metode kaitējuma apmēra noteikšanai attiecīgā gadījumā ir pieņemama, ar nosacījumu, ka tiek ievēroti ES tiesību aktos paredzētie efektivitātes un līdzvērtības principi.

IV. METODES IZVĒLE

122. Principā visas metodes, kas izklāstītas iepriekš II un III iedaļā, var sniegt noderīgas atziņas attiecībā uz LESD 101. un 102. panta pārkāpumiem un attiecībā uz dažādiem kaitējuma veidiem, kurus parasti rada šādi pārkāpumi. Proti, ar tām var aplēst ne tikai prettiesiskās cenas pārmaksas apmēru kartelī, kurš noteicis cenas, bet arī, piemēram, pārdošanas apjomu vai tā uzņēmuma negūto peļņu, kuram kaitējumu nodarījusi dominējošā konkurenta izslēdzoša ļaunprātīga rīcība.
123. Jāuzsver, ka iespējamo hipotētisko tiesību nepārkāpšanas scenāriju var tikai aplēst, nevis pārliecināši un precīzi izmērīt. Nav tādas metodes, ko varētu izcelt kā vienīgo metodi, kura visos gadījumos būtu piemērotāka par citām. Katrai iepriekš izklāstītajai metodei ir savas iezīmes, priekšrocības un trūkumi, kas to padara par vairāk vai mazāk piemērotu radītā kaitējuma noteikšanai attiecīgajos apstākļos. Jo

¹⁰³ Piemēram, augšējās robežas aplēsi var iegūt, izmantojot kritisko zaudējumu analīzi. Ar šo paņēmieni attiecībā uz cenu paaugstinājumu izvērtē, kāds būtu daudzuma krituma apmērs, kura rezultātā cenu paaugstinājums kļūtu nerentabls.

¹⁰⁴ Piemēram, hipotētisko peļņu sākotnēji varētu noteikt, kā kritēriju izmantojot kapitāla izmaksas, pieņemot, ka tad, ja pārkāpums nebūtu noticis, uzņēmums būtu atpelnījis kapitāla izmaksas, kas atbilst minimālajai peļņai, ko kapitāla nodrošinātāji pieprasa no uzņēmuma. Attiecībā uz šīs pieejas ierobežojumiem skatīt 101. zemsvītras piezīmi.

¹⁰⁵ Skatīt, piemēram, *Hujesteret* (Dānijas Augstākā tiesa) 2005. gada 20. aprīļa spriedumu lietā UFR 2005.217H (*GT Linien A/S pret De Danske Statsbaner DSB un Scandlines A/S*).

īpaši atšķiras tas, cik vienkārša ir šo metožu piemērošana, cik lielā mērā tās paļaujas uz datiem, kas atspoguļo faktiskās tirgus mijiedarbības rezultātu, vai uz pieņēmumiem, kuru pamatā ir ekonomikas teorija, un cik lielā mērā tās ņem vērā ar pārkāpumu nesaistītus faktorus, kuri varēja būt ietekmējuši pušu situāciju.

124. Attiecīgās lietas konkrētajos apstākļos piemērotākā pieeja, lai noteiktu kaitējuma apmēru, ir jāizvēlas saskaņā ar piemērojamiem tiesību aktiem. Būtiski apsvērumi līdzās pierādījumu standartam un pierādīšanas pienākumam, ko paredz piemērojamās tiesību normas, var ietvert datu pieejamību, saistītās izmaksas un laika patēriņu un to samērīgumu attiecībā pret attiecīgās zaudējumu prasības vērtību. Šajā kontekstā jāņem vērā ne tikai tās izmaksas, kas rodas, ja puse, kurai ir pierādīšanas pienākums, izmanto attiecīgo metodi, bet arī otrās puses izmaksas saistībā ar iesniegto dokumentu atspēkošanu, kā arī tiesu sistēmas izmaksas, kas rodas, tiesai izvērtējot ar šo metodi iegūtos rezultātus, iespējams, ar tiesas nozīmēta eksperta palīdzību. Apsvērumi attiecībā uz cietušajai personai radītajām izmaksām un apgrūtinājumu un to samērīgumu var kļūt īpaši būtiski, ņemot vērā efektivitātes principu¹⁰⁶. Turklāt lēmums, ko pieņem saskaņā ar piemērojamiem tiesību aktiem par to, vai būtu jāizmanto kāda no šajās praktiskajās norādēs izklāstītajām metodēm un paņēmieniem un, ja jā, tad kurš no tiem, var būt atkarīgs arī no citu pierādījumu pieejamības, piemēram, no dokumentāriem pierādījumiem, kurus savas uzņēmējdarbības ietvaros radījuši attiecīgie uzņēmumi un kuri liecina, ka nelikumīgi nolīgtais cenu paaugstinājums faktiski tika īstenots kādā konkrētā apjomā.
125. Iespējams, ka attiecīgā gadījumā vai nu kā alternatīvu, vai arī kumulatīvi ir paredzēts piemērot *vairākas* metodes (piemēram, salīdzināšanu laikā un salīdzināšanu dažādos ģeogrāfiskajos tirgos). Ja ar divām atšķirīgām metodēm iegūtie rezultāti ir līdzīgi, šāda konstatējuma rezultātā tiesu sistēma lēstajiem zaudējumiem varētu piešķirt spēcīgāku pierādījuma vērtību (iespējams, kā apakšējo robežu), pamatojoties uz šīm metodēm. Tomēr, ja, piemērojot divas metodes, iegūst acīm redzami pretrunīgus rezultātus (īpaši, ja katra no abām pretējām pusēm paļaujas uz atšķirīgu metodi), parasti nav pieņemami izvēlēties vienkārši abu rezultātu vidējo aritmētisko, ne arī uzskatīt, ka pretrunīgie rezultāti viens otru izslēdz tādā nozīmē, ka būtu jāatmet abas metodes. Šādā scenārijā drīzāk būtu lietderīgi pārbaudīt atšķirīgo rezultātu iemeslus un rūpīgi apsvērt katras metodes un tās izmantošanas priekšrocības un trūkumus attiecīgajā gadījumā.

¹⁰⁶

Skatīt iepriekš 1. daļas I iedaļas 2. punktu.

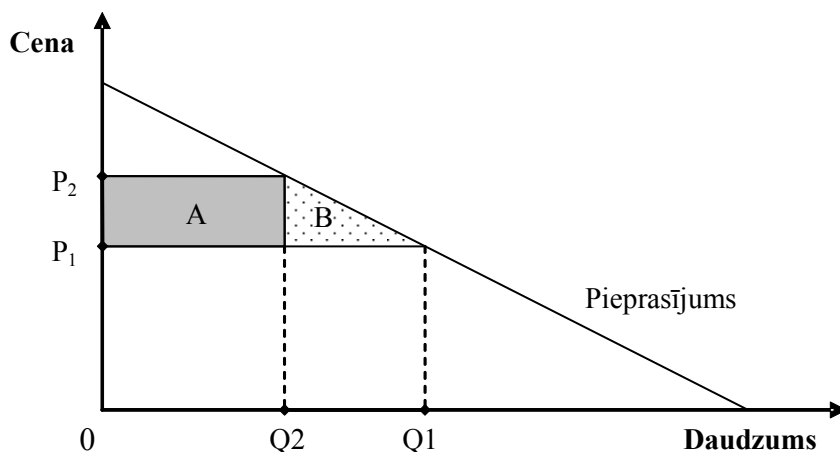

3. daļa – Cenu kāpuma izraisīta kaitējuma apmēra noteikšana

I. PĀRKĀPUMI, KURI IZRAISA CENU KĀPUMU

126. Pret konkurenci vērstu darbību rezultātā var paaugstināties cenas, kuras par attiecīgo produktu maksā pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma tiešie un bieži vien arī netiešie klienti¹⁰⁷. Pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu tiešie klienti ir tie, kuri pērk produktu tieši no kāda no pārkāpumu izdarījušiem uzņēmumiem; netiešie klienti ir tie, kuri pērk pārkāpuma ietekmēto produktu no minētajiem tiešajiem klientiem vai citiem netiešajiem klientiem.
127. Tipiski piemēri attiecībā uz pārkāpumiem, kuri rada cenu kāpumu, ir cenu karteļi vai dominējošā uzņēmuma pārmērīgi paaugstinātās cenas. Klientus var ietekmēt arī rīcība, kas ierobežo izlaidi vai pārdala klientus vai tirgus – konkurences kropļojumi, kuri savukārt parasti rada cenu paaugstinājumu. Cita veida kaitējuma rada pārkāpumi, kuri nelabvēlīgi ietekmē konkurentu stāvokli tirgū; šāda kaitējuma apmēra noteikšana un tā radītās sekas klientiem ir izklāstītas turpmāk 4. daļā.
128. Attiecībā uz pārkāpuma radītu attiecīgo produktu cenu paaugstināšanos izšķir divus galvenos kaitējuma veidus¹⁰⁸, kurus rada šāds pārkāpums:
- (a) kaitējums, ko rada fakts, ka pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu tiešajiem un netiešajiem klientiem ir jāmaksā vairāk par katru produktu, ko tie pērk, nekā tad, ja pārkāpums nebūtu noticis (“pārmaksa”). Šā veida kaitējums ir sīkāk aplūkots II iedaļā; un
  - (b) kaitējums, ko radījusi tā dēvētā “apjoma ietekme”, kuru izraisa fakts, ka sakarā ar cenu paaugstinājumu attiecīgos produktus pērk mazāk. Šis kaitējuma veids ir sīkāk aplūkots III iedaļā.

Turpmākajā attēlā shematiski attēloti šie divi galvenie pārkāpuma seku veidi:

¹⁰⁷ Dažos gadījumos uzņēmumi, kuri paši nepārkāpj konkurences noteikumus, var paaugstināt cenas, jo pārkāpuma rezultātā ir pieaugušas tirgus cenas. Klientus, kuri pērk preces no minētajiem uzņēmumiem, angliski dažreiz dēvē par *umbrella customers*. Atlīdzības apmērs, ko šādi klienti var pieprasīt par pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu radīto kaitējumu, ir atkarīgs no piemērojamām tiesību normām.

¹⁰⁸ Attiecībā uz citiem kaitējuma veidiem skatīt iepriekš 1. daļas III iedaļas 22. punktu.

129. P1 ir cena, ko piemēro tad, ja tirgu nav ietekmējis LESD 101. vai 102. panta pārkāpums. Pilnīgas konkurences tirgū šī cena būs vienāda ar piegādātāja izmaksām, ko rada vienas produkta papildu vienības ražošana ("robežizmaksas"). Faktiski daudzos tirgos nepastāv pilnīga konkurence, un tiesību nepārkāpšanas scenārija cenas šajos tirgos pārsniegs robežizmaksu līmeni. Pie cenas P1, Q1 ir klientu nopirktais produkta daudzums.
130. P2 ir paaugstinātā cena, ko izraisījis pārkāpums, kurš ietekmēja cenu. Tas savukārt izraisa pieprasījuma samazināšanos (Q2), jo daži klienti uzskata, ka paaugstinātā cena, kas tiem jāmaksā, pārsniedz šāda īpašumā esoša produkta vērtību vai pakalpojuma ieguvumu vērtību. Šo ietekmi dēvē par "apjoma ietekmi" vai "daudzuma ietekmi". To, cik lielā mērā cenu paaugstinājums ietekmē pieprasījumu, nosaka pieprasījuma elastība. Ar pieprasījuma elastību atspoguļo, kā procentuāli mainās pārdotā produkta daudzums attiecīgajā tirgū, reaģējot uz viena procenta izmaiņām cenā attiecībā uz konkrētu pieprasījuma līmeni, un tā sniedz noderīgas norādes par apjoma efektu nelielu cenas izmaiņu gadījumā.
131. Taisnstūris A raksturo vērtību, kas izdarītā pārkāpuma rezultātā pāriet no klientiem pie pārkāpējiem: klientiem, kas maksā paaugstinātu cenu P2, par produkta iegūšanu jāmaksā vairāk naudas pārkāpumu izdarījušajam(-iem) uzņēmumam(-iem). Klienti var pieprasīt atlīdzību par to, ka viņiem bija jāmaksā vairāk, un turpmāk II nodaļā izskaidrots, kā noteikt šāda kaitējuma apmēru.
132. Trijstūris B raksturo apjoma ietekmi un tādējādi vērtību, ko zaudējušas tās personas, kuras būtu iegādājušās produktu par cenu P1, bet atturas no tā iegādes, kad cena paaugstinās līdz P2¹⁰⁹.
133. Daži klienti attiecīgo produktu izmanto savā komercdarbībā, piemēram, lai to pārdotu tālāk vai izgatavotu citas preces. Ja šie klienti nepērk produktu par cenu P2 (vai pērk mazāku daudzumu), viņi zaudē peļņu, ko būtu guvuši tad, ja viņiem būtu bijusi iespēja nopirkt produktu par cenu P1. Minētie klienti var pieprasīt atlīdzību par negūto peļņu, un turpmāk III iedaļā izklāstīts, kā noteikt šāda kaitējuma apmēru. Citi klienti ir galapatērētāji. Ja šie klienti neiegādājas produktu par cenu P2, tas nozīmē, ka viņi nevar izbaudīt šo produktu vai pakalpojumu priekšrocības, par kurām viņi būtu bijuši gatavi maksāt cenu P1¹¹⁰. Piemērojamajās tiesību normās var būt paredzēts, ka daļēji vai pilnībā jāatlīdzina šāds kaitējums, kas liedz klientam iespēju izbaudīt produkta lietderību. Kā minimums jānodrošina iespēja saņemt atlīdzību tiem galapatērētājiem, kuriem jāsedz lielākas izmaksas (piemēram, par aizstājējprodukta iegādi) un kuriem līdz ar to ir radīti reāli zaudējumi¹¹¹.
134. Iepriekš minētajā apkopotās galvenās tirgū vērojamās sekas pārkāpumiem, kuri izraisa *augstāku* pārdošanas cenu. LESD 101. un 102. panta pārkāpumi var ietekmēt arī pieprasījuma pusi un izraisīt zemākas iepirkuma cenas, ko maksā pārkāpēji par savām vajadzībām piegādātajiem produktiem, piemēram, pircēju karteļa gadījumā vai gadījumā, kad dominējošais pircējs ļaunprātīgi izmanto ietekmi tirgū attiecībā uz saviem piegādātājiem. Tādā gadījumā ietekme uz cenu izpaustos tā, ka pārkāpēja piegādātājam tiktu noteikta pārāk zema cena, un pakārtotajos tirgos nereti rastos

¹⁰⁹ Tādējādi attiecībā uz ekonomiku kopumā šis trijstūris raksturo vērtību, ko klienti zaudējuši sakarā ar ražošanas samazināšanu: ja pārākša ietekmē aktīvu sadalījumu ekonomikā, trijstūris B parāda pārkāpuma rezultātā negūto labklājību. Ekonomikā to dēvē par „sabiedrības labklājības zudumu”.

¹¹⁰ Iespējams arī, ka klienti būtu bijuši gatavi maksāt cenu, kas ir augstāka par P1, bet zemāka par P2.

¹¹¹ Attiecībā uz šo juridisko terminu skatīt spriedumu apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, Krājums, I-6619. lpp., 95. punkts.

pārmaksa, t. i., attiecībā uz pārkāpēja tiešajiem un netiešajiem klientiem¹¹². Principā tās pašas metodes, ko izmanto pārmaksas apmēra noteikšanai, var izmantot pārāk zemas cenas apmēra noteikšanai, piemēram, tādas zemākas cenas, ko maksā pircēju karteļa dalībnieki attiecībā uz to piegādātājiem.

135. Tās pašas metodes principā var izmantot¹¹³ arī tad, ja pārmaksa pirmajā mirklī nav redzama, jo pārkāpums kalpojis mākslīgai cenu stabilizēšanai konkrētā laikposmā, kurā parastos tirgus apstākļos (t. i., ja pārkāpums nebūtu noticis) cenas būtu samazinājušās. Turpmākajā izklāstā termins “pārmaksa” attiecas arī uz šādām situācijām.

II. PĀRMAKSAS APMĒRA NOTEIKŠANA

136. Dažāda veida pārkāpumi tieši vai netieši izraisa pārmaksu. Konkurences noteikumu pārkāpumu radīto zaudējumu atlīdzināšanas prasības bieži ir saistītas ar karteļu noteikto pārmaksu, kas sīkāk aplūkota turpmāk A iedaļā. Citu pārkāpumu veidu izraisītas pārmaksas apmēra noteikšana izklāstīta turpmāk B iedaļā.

A. Karteļu izraisītās pārmaksas apmēra noteikšana

137. Atlīdzības prasībā, ievērojot piemērojamās tiesību normas, būs nepieciešams noteikt prasītāja(-u) segtās pārmaksas apmēru. Karteļu ietekme ir tikusi analizēta ekonomikas un juridiskajos pētījumos, un dažas šo pētījumu atziņas ir izklāstītas turpmāk 1. iedaļā.
138. Zaudējumu atlīdzības prasībās ir lietderīgi nošķirt sākotnējo pārmaksu, ko samaksājis pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma tiešais klients (skatīt 2. iedaļu), no šādas pārmaksas radīta iespējamā kaitējuma netiešajiem klientiem dažādos piegādes ķēdes līmeņos (skatīt 3. iedaļu).

(1) Karteļu ietekme

139. Karteļi ir divu vai vairāku uzņēmumu nolīgumi un saskaņotas darbības ar mērķi ietekmēt konkurences parametrus ar tādām darbībām kā pirkšanas vai pārdošanas cenas vai citu tirdzniecības nosacījumu noteikšana, ražošanas vai pārdošanas kvotu noteikšana vai tirgu sadale (tostarp manipulācijas ar cenu piedāvājumu). Lai konstatētu, vai ar šādām darbībām tiek pārkāpts LESD 101. pants, nav jānosaka šādas darbības konkrēto seku apmērs, jo karteļa vienošanās mērķis ir konkurences novēršana, ierobežošana vai kropļošana¹¹⁴.
140. Līdz ar konkurences noteikumu pārkāpšanu karteļa dalībniekiem rodas risks, ka tos atklās un līdz ar to pieņems lēmumu par pārkāpuma konstatēšanu un piemēros naudas sodu. Pats fakts, ka, neskatoties uz to, uzņēmumi iesaistās šādās nelikumīgās

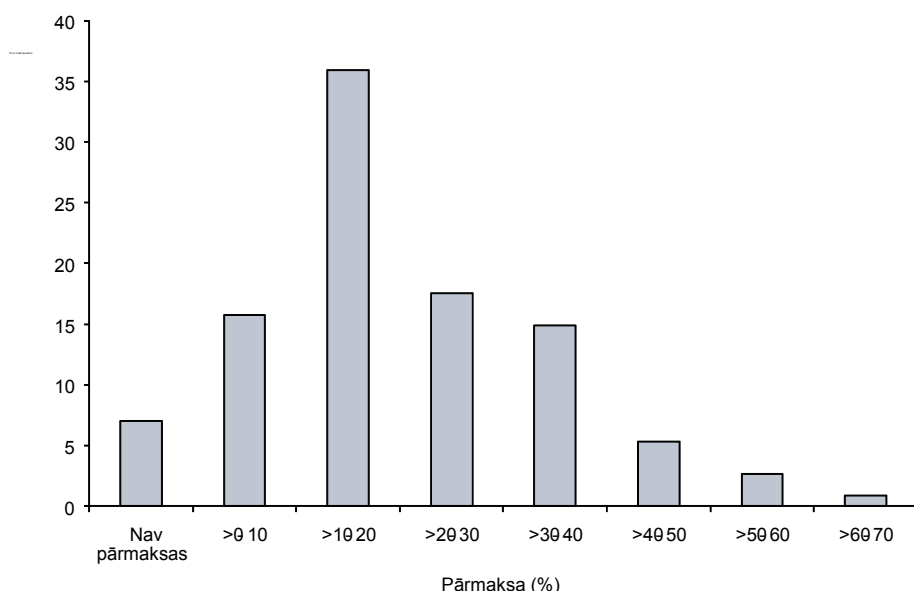
¹¹² Lai pazeminātu izejmateriālu cenas, karteļa dalībnieki / dominējošie pircēji ar ietekmi pakārtotajā tirgū, iespējams, ierobežos izejmateriālu iegādi, tādējādi samazinot arī ražojumu pārdošanas apjomu un palielinot cenas pakārtotajā tirgū.

¹¹³ Acīmredzami nepiemērota būtu tikai tāda metode, kuras pamatā ir salīdzināšana starp laikposmiem „pirms pārkāpuma un pārkāpuma laikā” salīdzināšanas variantā (t. i., salīdzinot pārkāpuma cenas ar cenām pirms pārkāpuma laikposma), ja vien netiek piemērota regresijas analīze vai vienkāršas korekcijas, lai ņemtu vērā faktorus, kuri parastos tirgus apstākļos izraisītu cenas samazināšanos (piemēram, mazākas izejvielu izmaksas).

¹¹⁴ Skatīt Vispārējās tiesas spriedumu apvienotajās lietās T-25/95 *utt. Cimenteries CBR SA pret Komisiju*, 2000, *Recueil*, II-491. lpp., 837., 1531., 2589. punkts; spriedumu lietā T-202/98 *Tate & Lyle pret Komisiju*, 2001, *Recueil*, II-2035. lpp., 72.–74. punkts, un skatīt arī Komisijas paziņojumu „Pamatnostādnes Līguma 81. panta 3. punkta piemērošanai”, OV C 101, 27.4.2004., 97. lpp., 20.–23. punkts.

darbībās, liecina, ka tie cer iegūt būtisku labumu no savas rīcības, t. i., tie sagaida, ka kartelis ietekmēs tirgu un tādējādi arī viņu klientus¹¹⁵.

141. Pēc Komisijas pasūtījuma veiktā pētījumā tika pārbaudīti empīriskie pierādījumi par pārmaksas ietekmes pastāvēšanu un tās lielumu¹¹⁶. Pētījums balstās uz vairākiem empīriskiem pētījumiem par karteļu ietekmi. Konkrēti, tajā sašaurināta karteļu izlase, kas tika pārbaudīta visaptverošākajā no esošajiem pētījumiem, ņemot vērā tikai tos karteļus, a) kuri sāka darbību pēc 1960. gada (līdz ar to ņemot vērā tikai jaunākos karteļus), b) attiecībā uz kuriem bija pieejams pārmaksas vidējā rādītāja novērtējums (nevis tikai augstākās un zemākās pārmaksas aplēse), c) attiecībā uz kuriem attiecīgajā vispārējā pētījumā ir precīzi izskaidrota metode, ar kuru aprēķina vidējo pārmaksas aplēsi, un d) kuri ir minēti zinātniski recenzētos akadēmiskajos rakstos vai grāmatu nodaļās¹¹⁷. Lai gan tā rezultāti ir jāinterpretē ar zināmu piesardzību¹¹⁸, Komisijas uzdevumā veiktais pētījums sniedz noderīgu informāciju par karteļu ietekmi.
142. Pamatojoties uz novērotajiem datiem, minētajā pētījumā konstatēts, ka 93 % no visiem izskatītajiem karteļu gadījumiem izraisa cenu paaugstinājumu. Attiecībā uz karteļa radītās pārmaksas lielumu šajā pētījumā tika iegūti šādi konstatējumi¹¹⁹:

¹¹⁵ Skatīt arī *Kammergericht Berlin* (Augstākā reģionālā tiesa, Berlīne) 2009. gada 1. oktobra nolēmumu lietā Nr. 2 U 10/03, kur tiesa atsaucās uz līdzīgu argumentu.

¹¹⁶ Skatīt Komisijas uzdevumā sagatavotu ārējo pētījumu *Quantifying Antitrust Damages* (2009. gads), 88. lpp. un turpm. lpp., pieejams: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/index.html>.

¹¹⁷ Kopumā pētījumā ir izvērtēti 114 karteļi, kuru pamatā ir dažāda veida slepenas vienošanās, tostarp manipulācijas ar cenu piedāvājumu. Izlasē ietverti gan starptautiski, gan valsts mēroga karteļi, kas ir ietekmējuši visdažādākās nozares. Ģeogrāfiskā ziņā izlase ietver ASV un Kanādas, kā arī Eiropas un citu reģionu karteļus.

¹¹⁸ Iespējams, ka tiem karteļiem, kuriem ir ietekme tirgū, empīriskajos pētījumos ir veltīts vairāk uzmanības nekā tiem karteļiem, kuriem nav ietekmes tirgū, kas varētu radīt zināmu neobjektivitāti iegūtajos datos; sīkāku informāciju par pētījumā izmantoto datu interpretēšanu skatīt pētījumā *Quantifying Antitrust Damages*, 89. lpp. (atsauce 115. zemsvītras piezīmē).

¹¹⁹ Pētījums *Quantifying Antitrust Damages*, 91. lpp. (atsauce 115. zemsvītras piezīmē). Minētais lielums ir izteikts kā faktiskās cenas procentuāla attiecība. Tas nozīmē, ka tad, ja faktiskā cena (proti, cena, ko maksā pārkāpuma ietekmes rezultātā) ir EUR 100 un norādītā pārmaksa ir 10 %, uzskata, ka tad, ja pārkāpums nebūtu noticis, cena būtu bijusi EUR 90.

143. Saskaņā ar šo pētījumu novēroto pārmaksu apmērs ir ļoti dažāds (dažu karteļu gadījumos novērota pārmaksa pat vairāk nekā 50 % apmērā). Aptuveni 70 % gadījumu no visiem šajā pētījumā izskatītajiem karteļiem konstatēta pārmaksa 10–40 % apmērā. Šajos karteļos novērotās pārmaksas vidējais rādītājs ir aptuveni 20 % apmērā.
144. Šā pētījuma atziņas atbilst citu pieejamo empīrisko pētījumu atziņām, proti, ka a) vairums karteļu reāli rada pārmaksu un b) novērotās pārmaksas ievērojami atšķiras. Turklāt visos citos minētajos empīriskajos pētījumos lielākoties ir iegūta līdzīga aplēse attiecībā uz iepriekš minēto vidējo pārmaksu¹²⁰.
145. Šīs atziņas par karteļu ietekmi neaizstāj konkrētajā lietā veicamo prasītājiem nodarītā konkrētā kaitējuma apmēra noteikšanu. Tomēr valsts tiesas, pamatojoties uz šādām empīriskām zināšanām, ir apliecinājušas, ka karteļi parasti, visticamāk, rada pārmaksu un ka, jo ilgāk un noturīgāk kartelis ir darbojies, jo grūtāk atbildētājam būtu pierādīt, ka konkrētajā gadījumā cena netika nelabvēlīgi ietekmēta¹²¹. Tomēr šādi secinājumi ir izdarāmi, ievērojot piemērojamās tiesību normas.

(2) Sākotnējā pārmaksa, ko sedz tiešais klients

146. Visas iepriekš 2. daļā izklāstītās metodes un paņēmienus principā var izmantot, lai noteiktu sākotnējās pārmaksas apmēru, ko ir samaksājuši pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma tiešie klienti. Bez tam arī cita veida pierādījumi (piemēram, konkrēta vienošanās par cenu paaugstinājumu, par ko liecina iekšējie dokumenti) var sniegt vērtīgas norādes par pārmaksas apmēriem. Tā kā sākotnējā pārmaksa ir tiešā klienta naudas pāreja pie pārkāpumu izdarījušā(-ajiem) uzņēmuma(-iem), šīs pārmaksas apmēra noteikšanai var izmantot arī jebkuru informāciju par pārkāpēju nelikumīgi iegūto peļņu, kaut arī šādi noteiktā summa, visticamāk, būs zemāka par faktisko pārmaksu¹²².
147. Lai ilustrētu, kādā veidā metodes un paņēmienus var izmantot, lai aplēstu cenas tiesību nepārkāpšanas scenārijā, un, pamatojoties uz šo aplēsi, noteiktu pārmaksu, ko seguši pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu klienti, ir lietderīgi aplūkot vienkāršoto piemēru attiecībā uz jau iepriekš 2. daļā minēto miltu karteli¹²³.

Miltu kartelis

Šajā piemērā visu miltu apjomu konkrētā dalībvalstī saražo četri malšanas uzņēmumi (dzirnavas A, dzirnavas B, dzirnavas C un dzirnavas D). Šīs dzirnavas pērk graudus no dažādiem lauksaimniekiem, samāļ tos un attiecīgi apstrādā, iepakoj miltus un pārdod tos maizniekiem. Minētie maiznieki izmanto miltus, lai ceptu maizi, kuru tie pārdod tālāk klientiem, kā arī lielveikaliem.

Valsts konkurences iestāde izmeklē tirgu saistībā ar aizdomām par cenas noteikšanu un 2008. gada janvārī veic iepriekš neizziņotas pārbaudes malšanas uzņēmumu telpās.

¹²⁰ Detalizētāku informāciju un papildu atsaucis skatīt pētījumā *Quantifying Antitrust Damages*, 89. lpp. un turpm. lpp. (atsauce 115. zemsivītras piezīmē).

¹²¹ Skatīt, piemēram, *Bundesgerichtshof* (Federālā tiesa, Vācija) 2005. gada 28. jūnija nolēmumu lietā Nr. KRB 2/05 (transportējamais betons) attiecībā uz karteļa dalībnieku nelikumīgās peļņas novērtējumu naudas soda aprēķināšanai.

¹²² Skatīt arī 33. panta 3. punkta 3. apakšpunktu Vācijas likumā par konkurences ierobežojumu aizliegumu (*Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen*), kurā noteikts, ka, nosakot zaudējumu apmēru, var ņemt vērā to daļu no peļņas, ko pārkāpumu izdarījušais uzņēmums ir guvis izdarītā pārkāpuma rezultātā.

¹²³ Šā fiktīvā piemēra jebkāda līdzība ar patiesiem notikumiem būtu tikai sagādīšanās; šo piemēru nevar uzskatīt par Komisijas viedokļa atspoguļojumu attiecībā uz kādu konkrētu uzņēmumu vai nozari vai konkrēto tirgu definēšanu šajā nozarē.

Konkurences iestāde 2010. gada jūlijā pieņem lēmumu, kurā konstatēts, ka visi četri malšanas uzņēmumi pārkāpa LESD 101. pantu, laikposmā no 2005. gada 1. janvāra līdz 2007. gada 31. decembrim piedaloties vienotā un nepārtrauktā pārkāpumā, kas skāra visu dalībvalsti un attiecās uz miltu ražošanu un cenu noteikšanu.

Maiznīcas uzņēmums, kas iegādājās miltus vienā no malšanas uzņēmumiem (dzirnavās A), iesūdz tiesā šo uzņēmumu par LESD 101. panta pārkāpuma rezultātā nodarīto kaitējumu¹²⁴. Maiznīca savā prasībā apgalvo, ka pārkāpuma ietekmē ir paaugstinājušās miltu cenas, un pieprasa atlīdzināt samaksāto pārmaksu par visiem pirkumiem, kas veikti 2005., 2006. un 2007. gadā.

148. Maiznīca ir tiešais klients vienam no pārkāpumu izdarījušajiem uzņēmumiem. Ja pārkāpums radīja cenu pieaugumu, šī maiznīca cenu ietekmēšanas laikposmā ir pārmaksājusi par katru iegādāto miltu vienību. Piemērojot izklāstītās metodes un paņēmienus, var aplēst cenu, ko maiznīca būtu maksājusi par miltiem, ja pārkāpums nebūtu noticis. Atņemot tiesību nepārkāpšanas scenārija cenu no tās cenas, ko maiznīca faktiski samaksāja, var noteikt karteļa noteikto pārmaksu par katru iegādāto vienību. Šo skaitli reizina ar maiznīcas iegādāto vienību skaitu, tādējādi nosakot faktiskos tiešos zaudējumus saistībā ar pārmaksu (pieņemot, ka pārkāpuma laikposmā pārmaksa būtiski nemainījās). Lai konkrētajā piemērā novērtētu maiznīcas veikto pārmaksu, ilustrēsim salīdzināšanas metožu izmantošanu, jo tās visvairāk izmanto praksē un tās bieži dod noderīgus rezultātus sākotnējās pārmaksas apmēra noteikšanai.

a. Salīdzināšana laikā

149. Konkrētajā piemērā prasību iesniegušais maiznīcas uzņēmums iegādājās miltus no dzirnavām A gan laikposmā, attiecībā uz kuru valsts konkurences iestāde konstatēja pārkāpumu, gan arī pirms un pēc tam. Kā jau iepriekš skaidrots, lai izmantotu pirms un pēc pārkāpuma maksātās cenas tādu cenu rekonstruēšanai, kādas tās būtu bijušas, ja pārkāpums nebūtu noticis, pirmkārt, ir nepieciešams noteikt, kuras cenas pārkāpums bija ietekmējis un kuras nē. Tas nozīmē, ka jānoskaidro, kurā brīdī karteļa pārkāpums sāka ietekmēt miltu tirgu un kurā brīdī tā ietekme beidzās.

150. Konkrētajā gadījumā valsts konkurences iestāde ir noteikusi pārkāpuma ilgumu. Lēmumā ir sīki izklāstīta informācija, kura bija iestādes rīcībā un kura liecina, ka malšanas uzņēmumi tikās 2005. gada janvārī, lai pārrunātu cenas, un pēc tam turpināja tikties ik mēnesi, lai koriģētu savus cenu noteikšanas mehānismus. Pēdējā tikšanās notika 2007. gada decembrī. Iestāde neatrada nekādus pierādījumus par sanāksmēm, kas būtu notikušas pēc tās 2008. gada janvārī veiktajām uzņēmumu pārbaudēm. Tāpēc sākotnēji šķiet, ka cenas pirms 2005. gada janvāra un pēc 2007. gada decembra ir piemērots materiāls, lai to izmantotu salīdzināšanai laikā. Tomēr, kā minēts 2. daļā, būtu jāapsver arī, cik piemēroti ir šie skaitļi, lai tos izmantotu kā salīdzināmos lielumus.

151. Kā jau minēts iepriekš, konkurences iestādes konstatējums par pārkāpumu var būt ierobežots noteiktā laikposmā, attiecībā uz kuru iestādei ir pieejami pārliecinoši pierādījumi, reizē norādot, ka pārkāpums varēja būt ilgstošāks¹²⁵. Tādā gadījumā varētu nebūt piemēroti izmantot attiecīgos cenu datus par laikposmu, kuru varēja būt ietekmējis pārkāpums (un kas tādējādi ietvertu pārmaksu), lai gan šādus datus tomēr

¹²⁴ Valsts tiesību aktos var būt paredzēts, ka visi karteļa dalībnieki ir solidāri un atsevišķi atbildīgi par visu karteļa nodarīto kaitējumu. Konkrētais piemērs neskar šos noteikumus.

¹²⁵ Skatīt iepriekš 2. daļas II iedaļas 43. punktu.

var izmantot, lai noteiktu zaudējuma aplēses apakšējo robežu, t. i., drošu aplēsi par minimālo kaitējumu.

152. Turklāt karteļa pārkāpuma laiks var atšķirties no pārkāpuma ietekmes laika: malšanas uzņēmumi pārkāpa LESD 101. pantu, noslēdzot pret konkurenci vērstu nolīgumu. Lai noteiktu, kuras novērotās cenas varētu uzskatīt par pārkāpuma neskartām, jāņem vērā laiks, kad parādījās šā nolīguma sekas, nevis kad tas tika noslēgtas. Ja var pierādīt, ka uzņēmumi pirmo reizi tikās 2005. gada janvārī, bet to vienošanās tika īstenota, sākot no 2005. gada marta, tad pārkāpums nebija ietekmējis cenas līdz 2005. gada martam.
153. Attiecībā uz to, vai būtu izmantojamas pēc pārkāpuma novērotās cenas, ir iespējams, ka kartelis ietekmēja tirgu vēl pēc tam, kad karteļa dalībnieki pārtrauca LESD 101. pantā aizliegto sadarbību¹²⁶. Tas jo īpaši var attiekties uz oligopola tirgiem gadījumos, kad saistībā ar karteli iegūtā informācija ļautu karteļa dalībniekiem ilgstoši (arī pēc karteļa pārkāpuma beigām) veikt darbības ar mērķi pārdot produktu par augstāku cenu nekā tā, kāda būtu bijusi bez karteļa pārkāpuma, neiesaistoties LESD 101. pantā aizliegtajās darbībās¹²⁷. Tāpat ir iespējams, ka bijušie karteļa dalībnieki pēc karteļa beigām uzsāk citu konkurences noteikumu pārkāpumu, kas paaugstina cenas to klientiem. Šādos gadījumos jebkura salīdzināšana laikā, kuras pamatā ir pēc pārkāpuma beigām novērotās cenas, varētu radīt pārāk zemu aplēsi pārmaksai, ko sedza pārkāpēju klienti, jo cenas pēc pārkāpuma beigām joprojām varētu būt pārkāpuma ietekmētas. Ja konkrētajā piemērā prasību iesniegušajai maiznīcai būtu iemesls uzskatīt, ka tas varētu attiekties uz cenām, kas tika maksātas 2008. gadā un pēc tam, tā šīs cenas savā iesniegumā tiesai varētu izmantot tikai, lai aplēstu pārmaksas radītā kaitējuma apakšējo robežu.
154. Minētajā piemērā prasību iesniegusī maiznīca uzskata, ka, lai aplēstu iespējamo hipotētisko cenu, ir izmantojamas pirms pārkāpuma maksātās cenas. Ja maiznīca pārkāpuma laikposma cenas salīdzina ar tiesību nepārkāpšanas laikposma cenām, tā netieši pieņem, ka pilnīgi visa starpība, ko veido pirms pārkāpuma 2003. un 2004. gadā maksātās cenas un pārkāpuma laikā 2005., 2006. un 2007. gadā maksātās cenas, ir saistīta ar pārkāpumu. Tomēr iespējams, ka cenu attīstību pārkāpuma laikposmā būtiski ietekmēja citi iemesli, kas nav saistīti ar pārkāpumu. Piemēram, vēl viens iemesls, kas varēja ietekmēt cenu attīstību, ir graudu cenu izmaiņas, un to varētu ņemt vērā, izmantojot iepriekš 2. daļas II.B iedaļā aprakstītos paņēmienus. Ja iespējams konstatēt citu būtisku ietekmi un koriģēt cenas datus atbilstoši tās sekām, pamatojums, ka atlikusī starpība starp cenām tiesību nepārkāpšanas laikposmā un pārkāpuma laikposmā ir radusies pārkāpuma rezultātā, iegūst vēl lielāku spēku¹²⁸. Apstākļi, kādos prasītājiem vai atbildētājiem jāveic šādas korekcijas, būs atkarīgi no piemērojamo tiesību aktu noteikumiem

¹²⁶ Skatīt arī 2. daļas II iedaļas 44. punktu.

¹²⁷ Detalizētāku informāciju par šādu „saskaņotu ietekmi” skatīt Komisijas Pamatnostādnēs par horizontālo apvienošanas novērtēšanu saskaņā ar Padomes Regulu par uzņēmumu koncentrāciju kontroli, OV C 31, 5.2.2004., 5. lpp., 39. punkts.

¹²⁸ Tas neskar valsts tiesību normu piemērošanu, ļaujot prasītājam izmantot vienkāršu, nekoriģētu salīdzināšanu starp cenām, kuras iekasēja pārkāpuma laikposmā un tiesību nepārkāpšanas laikposmā, lai iesniegtu sākotnējo pieteikumu tiesā vai lai izpildītu pienākumus, ko paredz valsts tiesību normas attiecībā uz faktu konstatēšanu (jo īpaši gadījumos, kad saskaņā ar valsts tiesību aktiem tiesa var noteikt piešķiramo zaudējumu atlīdzību, to aptuveni aplēšot vai nosakot, pamatojoties uz *ex aequo et bono*). Turklāt tas neskar arī pierādījuma standartu un pierādīšanas pienākumu.

b. Citas salīdzināšanas metodes

155. Papildus salīdzināšanai laikā arī citu iepriekš 2. daļā izklāstīto salīdzināšanas metožu izmantošana var būt lietderīga, nosakot apmēru sākotnējai pārmaksai, ko sedzis tiešais klients. Miltu karteļa piemērā prasību iesniegusī maiznīca kā alternatīvu varētu izmantot salīdzināšanu ar citu ģeogrāfisko tirgu cenām vai citu produktu tirgu cenām, lai tādējādi parādītu, kādas, iespējams, būtu bijušas cenas pašu tirgū, ja pārkāpums nebūtu noticis.
156. Viena iespēja būtu salīdzināt citā ģeogrāfiskajā miltu tirgū novērotos datus. Pieņemot, ka iepriekš minētais miltu kartelis nosedza visas valsts tirgu, nenotikuša pārkāpuma cenas noteikšanai varētu izmantot citas dalībvalsts cenu datus. Attiecībā uz tirgiem ar reģionālu darbības jomu piemērots atsaucē punkts varētu būt miltu pārdošanas cenas citā reģionālajā tirgū.
157. Lai salīdzināmās cenas būtu piemērots rādītājs attiecībā uz cenām, kādas būtu bijušas, ja pārkāpums nebūtu noticis, jāraugās, lai tās nebūtu ietekmējis tas pats vai līdzīgs konkurences noteikumu pārkāpums. Ja miltu karteļa piemērā izmanto cenu datus no blakus esoša ģeogrāfiska tirgus un pierādījumi liecina, ka pret konkurenci vērsta vienošanās aptvēra arī minēto blakus esošo tirgu, šā tirgus cenu izmantošana nozīmētu pārāk zemu pārmaksas aplēsi. Turklāt blakus esošu tirgu gadījumā vienā tirgū izdarītais pārkāpums varēja būt ietekmējis blakus esošo tirgu (piemēram, pieaugot pieprasījumam tirgū, kurā nav noticis pārkāpums), un tādējādi neatspoguļotu tiesību nepārkāpšanas scenārija cenas.
158. Ja salīdzināmajam tirgum ir atšķirīgas tirgus pazīmes, tad arī šā tirgus cenu dati varētu būt nepietiekami rādītāji attiecībā uz cenām, kādas būtu bijušas, ja nebūtu noticis pārkāpums. Konkrētajā piemērā pārkāpuma skarto tirgu apgādā četri malšanas uzņēmumi. Ja, piemēram, var pierādīt, ka pirms nelikumīgo darbību īstenošanas tirgū pastāvēja spēcīga konkurence, cenu dati no blakus esoša tirgus, ko raksturo dominējoša malšanas uzņēmuma klātbūtne, varētu neatbilstīgi atspoguļot cenas, kas būtu bijušas, ja nebūtu izveidots kartelis, un tās varētu izmantot tikai apakšējās robežas aplēsei.
159. Ja prasību iesniegusī maiznīca izmanto datus no atšķirīga ģeogrāfiska tirgus tādā formātā, kādā tie tika novēroti, tā netieši pieņem, ka pārkāpējiem faktiski samaksāto cenu un salīdzināmajā tirgū novēroto cenu starpība izriet no pārkāpuma. Atkarībā no lietas apstākļiem un piemērojamos tiesību aktos paredzētajām prasībām, lai identificētu un ņemtu vērā iespējamo citu faktoru ietekmi uz cenām, var izmantot iepriekš 2. daļas II.B iedaļā izklāstītos paņēmienus.
160. Vēl viena iespēja, kā aplēst nenotikuša pārkāpuma cenu, ir salīdzināt citu produktu tirgos novēroto cenu datus. Tomēr miltu gadījumā varētu būt sarežģīti sameklēt pietiekami līdzīgu produktu tirgu, ko nebūtu skāris tas pats vai līdzīgs pārkāpums.

(3) Pārmaksas attiecināšana

161. Pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu tiešie klienti, kas sedz karteļa izraisīto pārmaksu, paši var pārdot tālāk pārkāpuma skartos produktus (vai izmantot tos kā izejmateriālus, lai paši ražotu citus produktus vai pakalpojumus). Iepriekš sniegtajā miltu karteļa piemērā maiznīcas ir pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu tiešie klienti un izmanto nopirktos miltus, lai ceptu maizi, kuru tās savukārt pārdod tālāk vai nu tieši galapatērētājiem, vai lielveikaliem. Šie tiešie klienti (maiznīcas), reaģējot uz cenu paaugstinājumu, ar ko tie saskaras, var paaugstināt cenas pašu produktiem vai pakalpojumiem (maizei, kuru tie tirgo), tādējādi daļēji vai pilnībā attiecinot sākotnējo

pārmaksu uz saviem klientiem (patērētājiem vai lielveikaliem). Tādas pašas sekas ir gadījumos, kad tie ir *netiešie* klienti (piemēram, lielveikali konkrētajā piemērā), kuri paši paaugstina savas pārdošanas cenas darījumos ar klientiem, tādējādi attiecinot pārmaksu, kas sākotnēji tika attiecināta uz viņiem.

162. Parasti šādas pārmaksu attiecināšanas rezultāts ir apjoma ietekme: kā iepriekš izklāstīts 128. punktā un turpmākajos punktos, cenu paaugstinājums parasti izraisa pieprasījuma samazināšanos. Miltu karteļa piemērā, ja maiznīca attiecina pārmaksu, paaugstinot cenu, ko tā iekasē par maizi no lielveikaliem un galapatērētājiem, tā var samazināt pārmaksas nelabvēlīgo finansiālo ietekmi uz pašu maiznīcu, tomēr tas notiks uz samazināta pieprasījuma rēķina¹²⁹. Maiznīcai šis pieprasījuma samazinājums nozīmē samazinātu pārdošanas apjomu un negūtu peļņu – tas ir kaitējums, ko radījis pārkāpums un kas arī ir jāatlīdzina (skatīt turpmāk III iedaļu).
163. Tādējādi cenu paaugstinājums ar attiecināšanu un pārdošanas apjomu samazināšanās ir savstarpēji saistīti. Jāatzīmē, ka gan attiecināšanu, gan apjoma ietekmi nosaka vieni un tie paši faktori, jo īpaši pakārtoto klientu pieprasījuma elastība. To nosaka tas, ka tirgus nosacījumi attiecībā uz pieprasījumu pakārtotajā tirgū ietekmē gan pārdošanas cenu, gan attiecīgos pārdošanas apjomus, kas ļauj maiznīcai maksimizēt peļņu.
164. Attiecībā uz prasību, kuras mērķis ir pārmaksas atlīdzināšana saistībā ar konkurences noteikumu pārkāpumu, pārmaksas attiecināšana var būt no svara divās atšķirīgās situācijās:
- (a) Ja tiešais klients pieprasa atlīdzināt sākotnējo pārmaksu, ko tas sedza (konkrētajā piemērā: maiznīcas prasība pret dzirnavām A), pārkāpumu izdarījušais kartelis – kā atbildētājs – varētu iebilst, ka patiesībā tiešajam klientam nebūtu jāatlīdzina pārmaksas radītais kaitējums, jo tas paaugstināja savas cenas un tādējādi attiecināja pārmaksu. To mēdz dēvēt arī par “attiecināšanas izmantošanu aizstāvībai”. Kā jau iepriekš minēts, ja pircējs izmanto attiecināšanu, tā rezultātā var samazināties pārdošanas apjoms un līdz ar to arī viņa peļņa.
  - (b) Tāpat no attiecināšanas argumenta būs atkarīga netiešā klienta celtā prasība pret pārkāpēju (piemēram, lielveikals vai patērētājs, kas iegādājās maizi no maiznīcas un ceļ prasību pret malšanas uzņēmumiem). Ir skaidrs, ka netiešais klients var pieprasīt pārmaksas atlīdzināšanu tikai tad, ja uz viņu daļēji vai pilnībā tika attiecināta sākotnējā pārmaksa, ko sedza tiešais klients. Tas var attiekties uz atšķirīgos piegādes ķēdes līmeņos esošiem prasītājiem, tostarp galapatērētājiem.
165. Šajā ziņā pastāv dažādas tiesību normas attiecībā uz to, vai iespējama attiecināšanas izmantošana aizstāvībai, un attiecībā uz pierādīšanas pienākumu¹³⁰. Neatkarīgi no šīm normām var izmantot ekonomikas atziņas saistībā ar attiecināšanas apmēra noteikšanu, kuras ir minētas 168. punktā un turpmākajos punktos.

¹²⁹ Šo saistību starp uzņēmuma attiecināto pārmaksu un tā pārdošanas apjomu citā kontekstā Tiesa ir uzsvērusi spriedumā lietā Nr. C-147/01 *Weber's Wine World*, 2003, *Recueil*, I-11365. lpp., 98.–99. punktā: „pat tad, ja tiek konstatēts, ka (...) maksa (...) daļēji vai pilnībā tika attiecināta uz trešām personām (...), personai kaitējumu varētu nodarīt pārdošanas apjoma samazināšanās”.

¹³⁰ Skatīt Komisijas Balto grāmatu par zaudējumu atlīdzināšanas prasībām saistībā ar EK konkurences noteikumu pārkāpšanu (COM(2008) 165. galīgā redakcija, 2.4.2008.), kurā ietverti politikas priekšlikumi saistībā ar attiecināšanu prasībās par zaudējumu atlīdzināšanu sakarā ar konkurences noteikumu pārkāpumiem.

166. Abās iepriekš minētajās situācijās prasītāji un atbildētāji varētu izmantot divus atšķirīgus principus, lai pamatotu savu prasību, ka pārmaxa tika attiecināta uz netiešo klientu:
- (a) vai nu noteikt sākotnējās pārmaxas apmēru un uz tiešo klientu attiecināto pārmaxas daļu, iespējams, vairākos piegādes ķēdes līmeņos un izmantojot iepriekš izklāstītos ekonometriskos paņēmienus,
  - (b) vai izmantot iepriekš izklāstītās metodes un paņēmienus, lai noteiktu, vai attiecīgais netiešais klients ir sedzis pārmaxu. Šīs otras pieejas izmantošana bieži ir vieglāka.
167. Piemēram, ja netiešais klients iesniedz prasību par karteļa izraisītās pārmaxas atlīdzināšanu, viņš var vai nu pierādīt, ka tāda sākotnējā pārmaxa bija un ka tā tika attiecināta uz viņu¹³¹, vai arī viņš var noteikt pārmaxas apmēru, kas tika attiecināta uz viņu attiecīgajā līmenī, tieši tāpat kā tiešais klients noteiktu sākotnējās pārmaxas apmēru, proti, salīdzinot samaksāto faktisko cenu ar iespējamo cenu tiesību nepārkāpšanas scenārijā: salīdzināšanas metodes var sniegt noderīgas atziņas attiecībā uz netiešo klientu segto pārmaxu apmēru, nenosakot konkrēto attiecināšanas apmēru. Piemēram, izmantojot salīdzināšanu laikā attiecībā uz cenām, ko netiešais klients maksāja pirms pārkāpuma un tā laikā, ir iespējams noskaidrot, cik lielā mērā minētās cenas paaugstinājās pārkāpuma dēļ, bez jebkādas vajadzības konstatēt attiecināšanas likmi.
168. Nav iespējams noteikt tipisku attiecināšanas likmi, kas būtu raksturīga vairumam situāciju. Tāpēc, lai noteiktu attiecināšanas likmi, būs nepieciešams rūpīgi pārbaudīt visas attiecīgajam tirgum raksturīgās pazīmes. Konkrētā gadījumā attiecināšanas faktu un likmi nosaka, pamatojoties uz vairākiem kritērijiem, un tāpēc to var izvērtēt, tikai ņemot vērā attiecīgā tirgus apstākļus.
169. Ja pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma tiešais klients izmanto karteļa ietekmētos produktus, lai konkurētu pakārtotā tirgū, iespējams, ka tiešajam klientam pārsvarā nebūs iespēju attiecināt šo izmaksu pieaugumu (vai arī tikai pavisam nelielā mērā), ja viņa paša konkurentus minētajā pakārtotajā tirgū nav ietekmējusi tāda pati vai līdzīga pārmaxa (piemēram, ja viņi saņem savus izejmateriālus no tirgus, ko nav ietekmējis kartelis). Miltu karteļa piemērā prasību iesnieguši maiznīca konkurē ar citām maiznīcām maizes ražošanā un piegādē. Ja citas minētās maiznīcas neiegādājas miltus no karteļa dalībniekiem, bet var iegādāties tos citur par zemāku cenu, maiznīcai, kura ir spiesta iegādāties miltus no karteļa, ir neizdevīgs stāvoklis šajā konkurencē attiecībā pret tās konkurentiem, kas liedz tai attiecināt pārmaxas radītās papildu izmaksas.
170. Ja minētajā pakārtotajā tirgū kartelis ir ietekmējis visus uzņēmumus un tādējādi tiem ir jāsedz tiešā pārmaxa, iespējams, ka tiešais klients varēs attiecināt vismaz daļu no pārmaxas. Šādas attiecināšanas pakāpi nosaka pakārtotajā tirgū pastāvošās konkurences intensitāte: ja pakārtotajā tirgū pastāv pilnīga konkurence, attiecināšanas likme šādā gadījumā būs tuvu 100 %. Tas atspoguļo faktu, ka pilnīgas konkurences tirgos cena ir vienāda ar robežizmaksām un tāpēc izejmateriālu cenu paaugstinājums uzreiz izraisītu līdzvērtīgu pieaugumu izmaksās/produkcijas izlaides cenās. Gadījumos, kad tirgū nav pilnīga konkurence, iespējams, ka karteļa ietekmētie

¹³¹ Ja netiešais klients pamato savu prasību, atsaucoties uz attiecināšanas likmi, un ja pārkāpums skar izmaksu faktoru, kas ir neliels salīdzinājumā ar produkta kopējām izmaksām, par noderīgu rādītāju var izmantot citu svarīgāku izmaksu faktoru attiecināšanas likmi, ko, iespējams, būtu vienkāršāk aplēst.

uzņēmumi vismaz daļēji attiecinās pārmaksu, taču ne 100 % apmērā. Piemēram, ja tiešais klients pakārtotajā tirgū ir monopolists, tas izvēlēsies tādu attiecināšanas likmi, kura tam nozīmētu peļņu maksimizējošu cenu, ņemot vērā pieprasījuma samazināšanos, ko noteikti izraisīs pārmaksas attiecināšana¹³².

171. Attiecināšanas pakāpi šādās situācijās (pieņemot, ka pārējie nosacījumi nemainās) varētu ietekmēt arī citas turpmāk minētās raksturīgās pazīmes:

- Pieprasījuma cenu elastība un tas, vai klienti vairāk vai mazāk jūtīgi reaģē uz cenu paaugstināšanos. Proti, attiecināšanas varbūtība parasti ir lielāka, ja klienti, paaugstinoties produktu cenām, to vietā nelabprāt izvēlas citus produktus (neelastīgs pieprasījums) un ja klienti mazāk jūtīgi reaģē uz cenu paaugstinājumu augstāku cenu gadījumā.
- Robežizmaksu variācijas līdz ar izlaides apjoma izmaiņām. Piemēram, ievērojamas attiecināšanas varbūtība ir mazāka, ja, samazinoties ražošanai, būtiski samazinās robežizmaksas, jo mazāks ražošanas apjoms būtu saistīts ar mazākām izmaksām (piemēram, ja ir jaudas ierobežojumi). Un otrādi, ievērojamas attiecināšanas varbūtība ir lielāka gadījumos, kad robežizmaksu pieaugums, samazinoties ražošanai, nav būtisks (piemēram, ja nav jaudas ierobežojumu).
- Pārkauma ietekme uz dažāda veida izmaksām. Ja pārkaums ietekmē mainīgās izmaksas, attiecināšanas varbūtība ir lielāka nekā tad, ja pārkaums ietekmē pastāvīgās izmaksas.
- Pārkauma ilgums un uzņēmējdarbības darījumu biežums. Ja pārkaumi ir ilgstoši, pastāv lielāka attiecināšanas varbūtība; tas pats attiecas uz nozarēm, kurās raksturīgi bieži uzņēmējdarbības darījumi un attiecīgas cenu korekcijas.

B. Tādu pārmaksu apmēra noteikšana, ko izraisījuši cita veida pārkaumi, kas rada ar pārmaksu saistītu kaitējumu

172. Karteļi nav vienīgais pārkaumu veids, kas izraisa cenu paaugstinājumu pārkaumu izdarījušo uzņēmumu klientiem, nodarot ar pārmaksu saistītu kaitējumu (vai “pārāk zemu noteiktu maksu” tādu pārkaumu gadījumā, kas ir saistīti ar piegādi pārkaumu izdarījušajiem uzņēmumiem). Citi piemēri attiecībā uz rīcību, kas rada ar pārmaksu saistītu kaitējumu, ir tādi LESD 101. panta pārkaumi, ko izdara noteikti pret konkurenci vērsti ražošanas kopuzņēmumi, kā arī pārmērīgi augstas cenas, ko ļaunprātīgi iekasē dominējošais uzņēmums LESD 102. panta izpratnē.

173. Šo pārkaumu kopīga pazīme ir tas, ka tie ļauj pārkaumu izdarījušajam(-ajiem) uzņēmumam(-iem) tieši vai netieši paaugstināt cenas saviem klientiem¹³³. Šādas pārmaksas segšana savukārt sekmē pieprasījuma samazināšanos un līdz ar to rada iepriekš minēto apjoma ietekmi.

174. Metodes un paņēmienus, kuru piemērošana karteļa pārmaksas gadījumā izklāstīta iepriekš¹³⁴, principā var izmantot, lai noteiktu citu pārkaumu izraisītā ar pārmaksu

¹³² Precīzs šādas attiecināšanas apmērs būs atkarīgs no pieprasījuma, ar ko saskaras tiešais klients, un no tā izmaksu struktūras. Piemēram, vienkāršā gadījumā, kad monopolists saskaras ar lineāru pieprasījumu (proti, kad daudzuma un cenas sakarību var attēlot ar taisni) un konstantām robežizmaksām, attiecināšana būs 50 % apmērā no tiešās pārmaksas.

¹³³ Vai arī, ja pārkaums attiecas uz piegādi pārkaumu izdarījušajiem uzņēmumiem, samazināt cenu, kādu šiem piegādātājiem maksā viņu klienti.

¹³⁴ Skatīt 149. un turpmākos punktus un 155. un turpmākos punktus.

saistītā kaitējuma apmēru. Izejas punkts ir atbildēt uz jautājumu, kādā situācijā būtu prasītājs, ja konkrētais pārkāpums nebūtu noticis.

III. APJOMA IETEKMES IZRAISĪTA KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA

175. Konkrēta produkta cenu paaugstinājums sekmē pieprasījuma samazināšanos. To, cik lielā mērā pārkāpuma rezultātā paaugstinās cenas un samazinās daudzums, nosaka vieni un tie paši izmaksu un pieprasījuma parametri, tāpēc abus rādītājus izvērtē kopīgi. Tādējādi pārmaksa un apjoma ietekme ir savstarpēji saistītas.
176. Ja pārmaksa attiecas uz starpposma klientu (kā aprakstīts iepriekš 161. punktā un turpmākajos punktos), apjoma ietekme ir cieši saistīta arī ar pārmaksas attiecināšanu pa piegādes ķēdi uz galapatērētāju: ja pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma klients neattiecinā pārmaksu un tādējādi to pilnībā absorbē, viņa pārdošanas apjoms pārkāpuma ietekmē nesamazināsies, jo viņa klientus neskars pārkāpuma izraisīts cenu paaugstinājums. Tomēr, ja pārmaksa daļēji vai pilnībā ir attiecināta uz galapatērētāju, minēto patērētāju ietekmēs 128. punktā minētais cenu paaugstinājums, samazinot tā pieprasījumu. Tas savukārt samazinās pieprasījumu piegādes ķēdes iepriekšējos posmos.
177. Kā skaidrots iepriekš, tiem pārkāpumu izdarījušo uzņēmumu tiešajiem vai netiešajiem klientiem, kas izmanto attiecīgo produktu savām komercdarbības vajadzībām, šis pieprasījuma samazinājums ("apjoma ietekme") nozīmē, ka pārkāpuma rezultātā viņi pārdod mazāk un tāpēc negūst peļņu, ko būtu guvuši par vienībām, ko tie nav pārdevuši šīs ietekmes dēļ. Šī negūtā peļņa ir atlīdzināms kaitējums¹³⁵, un principā tā apmēru var noteikt, izmantojot iepriekš 2. daļā aprakstītās metodes un paņēmienus¹³⁶.
178. Jo īpaši salīdzināmās metodes un paņēmieni, kuru piemērošana tiešo klientu segtās sākotnējās pārmaksas apmēra noteikšanā ir izklāstīta iepriekš, var sniegt prasītājam noderīgu ieskatu par samazinātā apgrozījuma un peļņas apmēra noteikšanu. Piemēram, izmantojot salīdzināšanu laikā vai dažādos tirgos, var noteikt pārdošanas apjomu tiesību nepārkāpšanas scenārijā, t. i., cik daudz vienību prasītājs būtu bijis spējīgs pārdot, ja pārkāpums nebūtu noticis. Līdzīgā veidā šīs metodes un paņēmienus varētu izmantot, lai noteiktu hipotētisko peļņas normu tiesību nepārkāpšanas scenārijā. Dažos gadījumos tiesa var piekrist šo metožu izmantošanai vienkāršotā veidā, piemēram, nosakot vidējo peļņas normu uz vienu darījumu un pēc tam sareizinot to ar to vienību skaitu, kuras pārkāpuma rezultātā netika pārdotas¹³⁷.
179. Negūtā peļņa ir kaitējuma veids, kas bieži ir saistīts ar pārkāpumu, kura ietekmē konkurentus izslēdz no tirgus. Šo praktisko norāžu 4. daļā detalizētāk skatīta šāda kaitējuma apmēra noteikšana. Nākamajā daļā minētās atziņas var būt noderīgas arī, nosakot cenu paaugstinājuma ietekmē negūtās peļņas apmēru.

¹³⁵ Spriedums apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, Krājums, I-6619. lpp., 95. punkts.

¹³⁶ Izņemot izmaksu metodi.

¹³⁷ Skatīt arī 191. punktu.

4. daļa – Izslēdzošu darbību radīta kaitējuma apmēra noteikšana

I. IZSLĒDZOŠU DARBĪBU SEKAS

180. LESD 101. un 102. panta pārkāpumu sekas var būt konkurentu pilnīga izslēgšana no tirgus vai to tirgus daļu samazināšana. Šādas pārkāpumu sekas attiecībā uz konkurentiem parasti dēvē par “bloķēšanu”. Šādas darbības ir, piemēram, LESD 102. pantā aizliegta dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, piemēram, veicot cenu nosīšanu, piemērojot ekskluzīvus nosacījumus, atsakoties veikt piegādi, sasaistot vai komplektējot preces un izdarot spiedienu uz peļņas normu [*predation, exclusive dealing, refusal to supply, tying, bundling, margin squeeze*] ¹³⁸. Šādu ļaunprātīgu rīcību dēvē par “izslēdzošām darbībām”. Konkurenta bloķēšana var būt arī LESD 101. pantā aizliegtās darbības mērķis vai sekas. Tāpēc par “izslēdzošām darbībām” var runāt gan attiecībā uz LESD 101. panta, gan 102. panta pārkāpumiem.
181. Izmantojot Līguma konkurences noteikumos aizliegtās izslēdzošas darbības, pārkāpēji kropļo konkurenci, lai uzlabotu vai mākslīgi saglabātu savu stāvokli tirgū. Tas uzreiz ietekmē to konkurentus, pasliktinot viņu stāvokli tirgū, izstumjot tos no tirgus vai neļaujot tiem ienākt tirgū. Izslēdzošas darbības var ietekmēt konkurenta izmaksas, cenu, ko tas var iekasēt par saviem produktiem, vai daudzumu, ko tas var saražot un pārdot. Parasti tā rezultātā attiecīgie konkurenti gūst mazāku peļņu.
182. Turklāt, nelikumīgi ietekmējot konkurentu stāvokli tirgū un līdz ar to arī konkurences līmeni, tiek nodarīts kaitējums klientiem paaugstinātu cenu veidā vai samazinātas izvēles, kvalitātes vai jauninājumu veidā. Tomēr izslēdzošo darbību negatīvā ietekme uz klientiem ne vienmēr atklājas uzreiz, jo galvenais šo darbību mērķis ir ietekmēt konkurentus, samazinot to radīto konkurences spiedienu uz pārkāpēju(-iem). Ja 3. daļā minēto pārkāpumu veidu dēļ pārkāpēji parasti nekavējoties gūst peļņu un to klientiem nekavējoties tiek nodarīts kaitējums, izslēdzošu darbību sekas sākotnēji var būt nelabvēlīgas pārkāpējiem un īstermiņā nodrošināt labākas cenas klientiem, kā tas parasti notiek cenu nosīšanas gadījumā. Turpmākajās iedaļās atsevišķi iztirzāti jautājumi saistībā ar konkurentiem (II iedaļa) un klientiem (III iedaļa) radītā kaitējuma apmēra noteikšanu.
183. Līgums patērētājiem un uzņēmumiem paredz tiesības uz atlīdzību par izslēdzošas darbības rezultātā nodarīto kaitējumu neatkarīgi no tā, vai tie ir pārkāpēju klienti vai konkurenti. Kā jau iepriekš minēts, Tiesa ir noteikusi, ka šāda atlīdzība ietver faktiski radītos zaudējumus [*damnum emergens*], atlīdzību par pārkāpuma rezultātā negūto peļņu [*lucrum cessans*] un procentu maksājumus¹³⁹. Lai noteiktu izslēdzošo darbību radītā kaitējuma apmēru, turpmākajās nodaļās galvenokārt izmantots “negūtās peļņas” jēdziens saskaņā ar Tiesas judikatūru. “Negūtās peļņas” jēdziens lietots plašā nozīmē, apzīmējot starpību starp uzņēmuma faktiski gūto peļņu un peļņu, ko tas būtu guvis, ja pārkāpums nebūtu noticis. Šādas negūtās peļņas apmēra noteikšanas principi, kas minēti turpmāk, neskar cietušo personu iespēju pieprasīt atlīdzību par citām zaudējumu kategorijām, ko paredz valsts tiesību akti. Proti, dažus negūtās peļņas elementus plašā nozīmē var klasificēt saskaņā ar atšķirīgiem juridiskiem

¹³⁸ Izklāstu attiecībā uz šādu praksi skatīt arī Komisijas paziņojumā „Norādījumi par Komisijas prioritātēm, piemērojot EK Līguma 82. pantu dominējošu uzņēmumu ļaunprātīgai, izslēdzošai rīcībai”, OV C 45, 24.2.2009., 7. lpp.

¹³⁹ Spriedums apvienotajās lietās no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, Krājums, I-6619. lpp., 95. punkts.

jēdzieniem, ko paredz dalībvalstu tiesību akti (piemēram, zaudētās iespējas¹⁴⁰ vai zaudētā reputācija), un iespējamās arī tādas izslēdzošas rīcības radītu zaudējumu kategorijas, kuras ir ārpus negūtās peļņas jēdziena.

II. KONKURENTIEM NODARĪTĀ KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA

184. Konkurentu negūtās peļņas iemesli var būt samazinātie ieņēmumi (piemēram, samazinoties apjomam, ko šie konkurenti var pārdot) vai palielinātas izmaksas (piemēram, kad pārkāpums ietekmē izejmateriālu cenas)). Vispārējo situāciju var atspoguļot konkurenta tirgus daļas samazinājums. Turpmākajās iedaļās pēc īsa apraksta par to, kā izslēdzoša rīcība laika gaitā ietekmē konkurentus (A), un pēc izklāsta par negūtās peļņas apmēra noteikšanas pamatpieeju (B) tiks iztirzātas dažas raksturīgas situācijas saistībā ar izslēdzošu darbību apmēra noteikšanu, proti, gadījumi, kad tās ietekmē esošos konkurentus (C) un jaunpienācējus (D) un kad to radītais kaitējums turpinās arī nākotnē (E).

A. *Izslēdzošo darbību laika dimensija*

185. Atkarībā no attiecīgā laikposma izslēdzošās darbības var ietekmēt konkurentus dažādos veidos. Sākoties izslēdzošai darbībai, konkurenti parasti saskaras ar grūtībām pārdot savus produktus vai (ja darbība attiecas uz iepriekšējā posma tirgu) saņemt piegādes. Attiecīgi lielākas izmaksas vai samazināti ieņēmumi pasliktina viņu peļņas rādītājus. Konkurenti parasti saskaras ar savu tirgus daļu kritumu vai arī viņu tirgus daļa ir mazāka, nekā viņi būtu varējuši cerēt, ja pārkāpums nebūtu noticis (piemēram, ja tiek kavēta konkurentu darbības paplašināšanās). Šī fāze var sakrist ar pārkāpēju peļņas pieaugumu. Tomēr tas ne vienmēr ir tā, jo iespējams, ka pārkāpējiem jāsedz izslēdzošās darbības ieviešanas izmaksas (piemēram, pazeminot savas cenas, neapgādājot konkurentu un tādējādi samazinot savus pārdošanas apjomus vai piedāvājot klientiem atlaides vai citas priekšrocības, kuras varētu īstermiņā samazināt to peļņu). Galu galā konkurenti var tikt izspiesti no tirgus.
186. Pēc tam, kad ir veiksmīgi novērsta konkurentu ienākšana tirgū, vai pēc tam, kad ir samazināta vai novērsta to klātbūtne tirgū, pārkāpēji parasti atgūst zaudēto un gūst lielāku peļņu, nodarot kaitējumu klientiem un izslēgtajiem konkurentiem. Kad tas notiek (vai nu ļoti drīz pēc pārkāpuma sākuma, vai pēc kāda laika), iespējams, ka klientiem jāmaksā augstāka cena un jāsaņem ar sliktāku kvalitāti vai mazāku izvēli. Konkurenta pilnīga izslēgšana no tirgus nav priekšnoteikums, lai klienti saskartos ar šādām sekām. Šādas sekas var rasties arī pašā izslēdzošās darbības sākumā un pat tad, ja konkurenti joprojām ir tirgū, ja vien to radītais konkurences spiediens ir samazinājies.
187. Ja izslēdzošās darbības tiek atklātas ar publisko tiesībsardzības mehānismu palīdzību vai izbeigtas privātu prasību rezultātā, konkurences apstākļi var tikt pakāpeniski atjaunoti. Būtiski uzsvērt, ka daudzos gadījumos faktiski nav iespējams atjaunot tirgus apstākļus tādā stāvoklī, it kā pārkāpums nebūtu noticis. Tas ir galvenokārt atkarīgs no pārkāpuma strukturālajām sekām, kuru likvidēšana var būt sarežģīta un laikietilpīga (pastāvošās līgumsaistības, tīkla ietekme vai citas barjeras izslēgtā konkurenta ienākšanai no jauna). Tāpēc dažos gadījumos nav iespējama pilna konverģence starp tiesību nepārkāpšanas scenāriju un faktisko tirgus attīstību.

¹⁴⁰

Zaudētā iespēja nozīmē uzņēmējdarbības iespējas, kuras uzņēmums zaudējis nelikumīgas izslēdzošās darbības rezultātā.

B. Negūtās peļņas apmēra noteikšanas pamatprincipi

188. Lai noteiktu, vai konkurenti ir zaudējuši peļņu un kādā apmērā, konkurentu gūtā peļņa pārkāpuma laikā pārkāpuma skartajā tirgū jāsalīdzina ar to peļņu, kādu tie būtu guvuši, pārdodot savus produktus tiesību nepārkāpšanas scenārijā (t. i., hipotētiskajā scenārijā)¹⁴¹. Ja var pierādīt, ka izslēgtais konkurents tiesību nepārkāpšanas scenārijā būtu guvis lielāku peļņu un ka šo starpību ir radījis izdarītais pārkāpums, tas nozīmē, ka konkurentam ir nodarīts kaitējums, pat ja tā tirgus daļa ir palikusi nemainīga vai arī tā peļņa ir palielinājusies citu faktoru ietekmē¹⁴².
189. Parasti attiecīgā uzņēmuma faktiski gūto peļņu nosaka, atņemot faktiskās izmaksas no faktiski gūtajiem ieņēmumiem. Līdzīgi var noteikt peļņu, ko gūtu tiesību nepārkāpšanas scenārijā (hipotētiskā peļņa), atņemot tiesību nepārkāpšanas scenārijā paredzamās izmaksas (hipotētiskās izmaksas)¹⁴³ no paredzamajiem ieņēmumiem, kurus gūtu, ja pārkāpums nebūtu noticis (hipotētiskie ieņēmumi)¹⁴⁴. Negūto peļņu veido hipotētiskās un faktiskās peļņas starpība. Gadījumā, kad tiek kavēta ienākšana tirgū, faktiskā peļņa parasti ir nulle vai pat iespējams negatīvs rādītājs, ja izslēgtajam konkurentam radās izmaksas (piemēram, ieguldījumi saistībā ar ienākšanu tirgū), kuras netika segtas ar ieņēmumiem.
190. Šo negūtās peļņas apmēra noteikšanas pamatpieeju praksē var izmantot dažādos veidos. Piemēram, var salīdzināt izslēgtā konkurenta ieņēmumus tiesību nepārkāpšanas scenārijā ar faktiskajiem ieņēmumiem tirgū, ko skāris pārkāpums. Pēc tam, kad ir noteikti negūtie ieņēmumi, negūtās peļņas vērtību var iegūt, atskaitot izmaksas, no kurām uzņēmums ir izvairījies sakarā ar mazāku ražošanas apjomu. Izmantojot šo negūtās peļņas novērtēšanas pieeju, nav nepieciešams aprēķināt visas izmaksas, kas uzņēmumam būtu radušās, bet gan tikai aplēst tās izmaksas, kuras pārkāpuma dēļ netika segtas.
191. Ir arī citas pragmatiskas pieejas negūtās peļņas novērtēšanai, kuras var būt piemērotas konkrētos gadījumos. Piemēram, var aplēst vidējo peļņas normu uz vienu produkta vienību, kas būtu pārdota tiesību nepārkāpšanas scenārijā, pēc tam sareizinot to ar to vienību skaitu, kuras netika pārdotas sakarā ar pārkāpumu¹⁴⁵. Šādu vidējo rādītāju uz vienu vienību var aplēst, pamatojoties uz vienu vai vairākiem darījumiem, kurus var uzskatīt par pietiekami reprezentatīviem prasītāja

¹⁴¹ Tas neattiecas uz prasībām atgūt tikai daļu no šīs negūtās peļņas, piemēram, tikai radušās papildu izmaksas. Praksē šādas prasības tiek celtas tāpēc, ka pastāv vienkāršākas pieejas radītā kaitējuma apmēra noteikšanā. Skatīt arī 192. punktu.

¹⁴² Piemēram, iespējams, ka jaunpienācējs ar augstu izaugsmes potenciālu saglabā savu peļņas līmeni, taču būtu to palielinājis, ja pārkāpums nebūtu noticis.

¹⁴³ Nosakot attiecīgā uzņēmuma negūto peļņu, jāņem vērā papildu izmaksas, kuras tam rastos, palielinot ražošanu. Šajā ziņā uzņēmumam radušās izmaksas uz vienu vienību ne vienmēr atbilst tā izmaksām uz vienu vienību hipotētiskajā scenārijā. Piemēram, virsproporcionālas ražošanas funkcijas gadījumā izmaksas uz vienu vienību hipotētiskajā scenārijā būtu zemākas par novērotajām izmaksām, jo uzņēmuma ražošanas jauda hipotētiskajā scenārijā (t. i., ja to nebūtu skāris pārkāpums) būtu lielāka.

¹⁴⁴ Piemēram, *Stockholms tingsrätt* (Stokholmas Rajona tiesa) 2008. gada 20. novembra spriedums apvienotajās lietās T 32799-05 un T 34227-05 (*Europe Investor Direct AB* un citi pret *VPC Aktiebolag*), par kurām iesniegta apelācija.

¹⁴⁵ Piemēru attiecībā uz pragmatisku pieeju, izmantojot faktiskos izmaksu un ieņēmumu datus un piemērojot regresijas metodi, skatīt *Juzgado Mercantil numero 2 de Barcelona* (Barselonas Saimnieciskā tiesa) 2011. gada 20. janvāra nolēmumā lietā Nr. 45/2010 (*Céntrica Energía S.L.U.* pret *Endesa Distribución Eléctrica S.A.*).

uzņēmējdarbībā ar attiecīgo produktu. Jāatzīmē, ka šādā aprēķinā netiešā veidā būtu iekļautas novērstās izmaksas¹⁴⁶.

192. Prakse zaudējumu atlīdzināšanas prasībās par konkurences noteikumu pārkāpšanu liecina, ka izslēgtie konkurenti dažreiz izvēlas celt atlīdzināšanas prasības tikai par daļu no radītā kaitējuma, piemēram, par izmaksām, kas radušās, reaģējot uz izslēdzošo darbību¹⁴⁷, par neatgūstamajām izmaksām (*sunk costs*) saistībā ar ienākšanu tirgū, no kura tie tika izslēgti¹⁴⁸, vai par apmēru, kas uzskatāms par pārmērīgu gadījumos, kad izdara spiedienu uz peļņas normu vai nosaka diskriminējošas cenas¹⁴⁹, pārkāpjot ES konkurences tiesības. Šādu izvēli dažreiz sekmē apsvērumi, ka šādu zaudējumu apmēra noteikšana ir vienkāršāka vai prasa mazāk datu un ka var vieglāk iegūt pierādījumus. Arī tad, ja prasītājs pieprasa negūtās peļņas atlīdzināšanu, kaitējuma apmēra noteikšana, pamatojoties uz radītajām papildu izmaksām (neatgūstamajām un atgūstamajām), parasti ļauj iegūt apakšējo robežu pilnas negūtās peļņas aplēsei.
193. Neatkarīgi no izvēlētās metodes un paņēmiena negūtās peļņas apmēra noteikšana var ietvert komplicētu hipotētiska tiesību nepārkāpšanas scenārija datu izvērtēšanu, ar kuriem ir jāsalīdzina izslēgtā konkurenta faktiskā situācija, bieži ņemot vērā iespējamo turpmāko attīstību. Uzņēmuma iespējamās gūtās peļņas (tostarp nākotnes peļņas) novērtējums var būt atkarīgs no tik daudziem faktoriem, ka var būt lietderīgi apmēra noteikšanai paredzēt zemākas prasības. Tāpēc tiesību sistēmas var dot tiesām zināmu rīcības brīvību attiecībā uz rādītāju un statistikas metodes izvēli un uz to izmantošanas veidu, lai aplēstu zaudējumu apmēru¹⁵⁰.

C. *Esošie konkurenti*

194. Lai noteiktu kaitējuma apmēru, ko konkurentiem nodarījusi izslēdzoša rīcība, tie var izvēlēties 2. daļā izklāstītās metodes vai paņēmienus. Tiesību nepārkāpšanas scenāriju var izveidot, salīdzinot tā paša uzņēmuma darbības rezultātus laikposmā, kuru nebija skāris pārkāpums, līdzīga uzņēmuma darbības rezultātus tajā pašā tirgū, apkopoto nozares peļņu¹⁵¹ vai tā paša vai līdzīga uzņēmuma darbības rezultātus citā tirgū, nevis tajā, kur notika izslēdzošā darbība. Kā alternatīvu, lai aplēstu tiesību nepārkāpšanas scenāriju, var izmantot uz modelēšanu balstītas metodes, t. i., pamatojoties uz vairākiem pieņēmumiem (piemēram, attiecībā uz konkurences mijiedarbības veidu starp uzņēmumiem) modelējot iespējamo situāciju gadījumā, ja izslēgtais konkurents būtu varējis turpināt darbību tirgū un ja to nebūtu skārusi izslēdzošā rīcība. Tāpat var izmantot citas metodes, piemēram, iesaistīto uzņēmumu finanšu dati varētu sniegt noderīgas atziņas par to, kādi varētu būt šo uzņēmumu ieņēmumi, ja tos nebūtu skāris pārkāpums.

¹⁴⁶ Lai noteiktu vidējo peļņas normu, tomēr varētu būt lietderīgi izvērtēt, kā izmaksas un ieņēmumi būtu attīstījušies hipotētiskā scenārijā bez pārkāpuma. Piemēram, laikposmā pirms pārkāpuma novērotās peļņas normas varēja būt samazinājušās pārkāpuma laikposmā ar pārkāpumu nesaistītu iemeslu dēļ, proti, sakarā ar citu faktoru izraisītu pieprasījuma samazināšanos vai izejmateriālu izmaksu palielināšanos. Turklāt izslēgtā konkurenta ražošanas samazināšanās varētu ietekmēt tā vienības pašizmaksas, tādējādi ietekmējot arī to vienību peļņas normas, kuras tas reāli pārdod.

¹⁴⁷ Piemēram, papildu mārketinga izdevumi, kas nepieciešami tirgus stāvokļa saglabāšanai.

¹⁴⁸ Piemēram, izmaksas saistībā ar jaunas rūpnīcas celšanu šajā tirgū.

¹⁴⁹ Skatīt, piemēram, *Lietuvos apeliacinis teismas* (Lietuvas Apelācijas tiesa) 2006. gada 26. maija nolēmumu lietā Nr. 2A-41/2006 (*Stumbras*); un *Hujsteret* (Augstākā tiesa, Dānija), 2005. gada 20. aprīļa nolēmumu lietā Nr. 387/2002 (*GT Linien A/S pret DSB*).

¹⁵⁰ Skatīt, piemēram, spriedumu apvienotajās lietās C-104/89 un C-37/90 *Mulder* un citi/Padome un Komisija, 2000, *Recueil*, I-203. lpp., 79. punkts.

¹⁵¹ Skatīt iepriekš 35., 48. un 66. punktu.

Atteikums piegādāt izejvielas, kas ir nepieciešamas izmantošanai komerciālajos šķīdinātajos

Worldco ir vadošs starptautisks uzņēmums, kura ražotie izejmateriāli ir nepieciešama izejviela šķīdinātājiem, kuri paredzēti izmantošanai komerciālos nolūkos. *Eusolv* ir uzņēmums, kurš kopš 1995. gada darbojas komerciālo šķīdinātāju tirgū, un tā apgrozījuma lielāko daļu veido *Betanol* produktu pārdošana. *Betanol* ražošanai *Eusolv* no *Worldco* pērk *Rawbeta*. *Worldco* ir dominējošā loma *Rawbeta* ražošanā, kas ir vienīgais piemērotais izejmateriāls *Betanol* ražošanai rūpnieciskos apmēros un par tādu cenu, kas nodrošina *Betanol* noietu. *Worldco* piegādā *Rawbeta* arī savam meitasuzņēmumam *Subco*, kas kopš 2004. gada ražo *Betanol* un konkurē ar *Eusolv*.

2006. gadā *Worldco* nolēmj pārtraukt *Rawbeta* piegādi uzņēmumiem, kuri pārdod *Betanol* Eiropas Savienībā, izņemot savu meitasuzņēmumu *Subco*. Sākumā *Eusolv* cenšas iegādāties pietiekamu *Rawbeta* daudzumu no alternatīviem piegādātājiem vai aizstāt *Rowbeta* ar citiem izejmateriāliem, kurus ražo eksperimentālā kārtā, kas ir ievērojami dārgāk un tādējādi krasi paaugstina *Betanol* ražošanas cenu, vienlaicīgi samazinot tā kvalitāti un piemērotību izmantošanai komerciālos nolūkos. Tā rezultātā pakāpeniski samazinās *Eusolv* pārdošanas apjomi, līdz 2010. gadā tas pārtrauc *Betanol* ražošanu. Tajā pašā gadā *Eusolv* iesniedz zaudējumu atlīdzināšanas prasību pret *Worldco* un tā meitasuzņēmumu *Subco* par negūto peļņu sakarā ar piegādes atteikumu. Tiesa konstatē, ka *Worldco* darbība bija dominējošā stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, ko aizliedz LESD 102. pants.

(1) Salīdzināšana laikā

195. Ja izslēdzoša rīcība ietekmē esošos konkurentus, iespējams, ka ir pieejami šā uzņēmuma dati no pārkāpuma neskartā laikposma. Šādos gadījumos cietušā konkurenta negūto peļņu varētu noteikt, izmantojot salīdzināšanu laikā. Tiesību nepārkāpšanas scenāriju varētu izveidot, piemēram, atsaucoties uz cietušā uzņēmuma ieņēmumu un izmaksu datiem pirms izslēdzošā pārkāpuma izraisītajām sekām¹⁵². Daudzos izslēdzošas rīcības gadījumos var nebūt pieejami dati no laikposma pēc pārkāpuma vai arī tie nebūtu piemēroti, jo īpaši, ja pārkāpums izraisījis sekas, kuras var mainīt tirgus struktūru, un ir maz ticams, ka tās īstermiņā izzudīs. Tie ir, piemēram, gadījumi, kad konkurents ir izslēgts no tirgus un īstermiņa atgriešanās tirgū ir apgrūtināta, vai tad, ja konkurents ir zaudējis savas tirgus daļas, kuras būtu sarežģīti atgūt sakarā ar tīkla ietekmi¹⁵³.

Betanol piemērā nav pieejami uzticami dati no laikposma pēc pārkāpuma, jo *Eusolv*, cietušais uzņēmums, ir pārtraucis darbību tirgū, un tā efektīva atgriešanās tirgū varētu nenotikt uzreiz pēc pārkāpuma pārtraukšanas. Tāpēc *Eusolv* nolēmj izveidot iespējamo tiesību nepārkāpšanas scenāriju, izmantojot datus no laikposma pirms 2006. gada, kad tika uzsākta izslēdzošā rīcība.

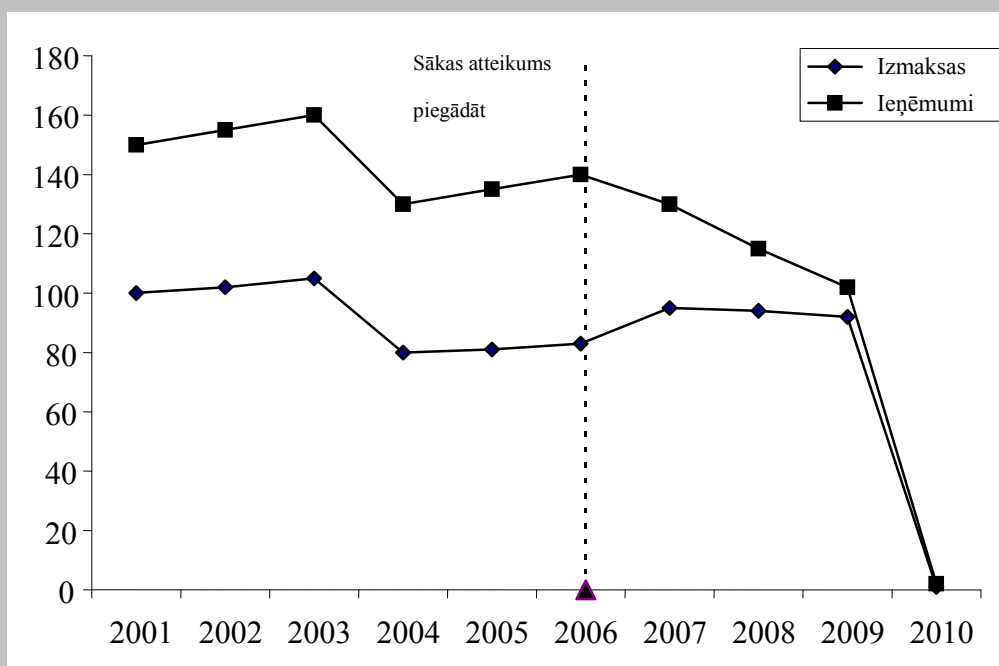
196. Zināmos apstākļos var precizēt salīdzināšanā izmantotos ieņēmumu un izmaksu datus no laikposma pirms pārkāpuma. Piemēram, atkarībā no piemērojamām tiesību normām par pierādījumiem un pierādīšanas pienākumu atbildētājs varētu apstrīdēt prasītāja aplēstos datus, norādot citus elementus, kas varēja nelabvēlīgi ietekmēt uzņēmuma darbības rezultātus un nav saistīti ar pārkāpumu, piemēram, mārketinga

¹⁵² Kā piemēru attiecībā uz salīdzināšanu pirms pārkāpuma un tā laikā, lai aplēstu kaitējumu, ko radījusi LESD 101. pantā aizliegtā izslēdzošā rīcība, skatīt *Corte d'Appello di Milano* (Apelācijas tiesa, Milāna) 2000. gada 3. februāra nolēmumu lietā Nr. I, 308 (*Inaz Paghe* pret *Associazione Nazionale Consulenti del Lavoro*).

¹⁵³ Uzskata, ka produktu ietekmē tīkls, ja tā vērtība attiecībā uz katru lietotāju palielinās līdz ar lietotāju skaitu.

ieguldījumu samazināšanās, produkta konkurētspējas zudums vai izmaksu pieaugums izejvielām, kas konkrēti attiecas uz prasību iesniegušo konkurentu. Un otrādi, iespējams, ka var pierādīt, ka cietušajam konkurentam bija izaugsmes potenciāls, tāpēc tā stāvoklis tiesību nepārkāpšanas scenārijā būtu bijis pat labāks, nekā tas bija, pirms to skāra pārkāpums. Vispārīgi runājot, jo ilgāk konkurents ir bijis tirgū un jo stabilāks ir bijis tā stāvoklis tirgū, jo ticamāka būs atsauce uz pārkāpuma neskartu agrāku laikposmu minētajā tirgū. Citiem vārdiem, atsaucoties uz scenāriju pirms pārkāpuma, varētu būt lielāka vajadzība pēc korekcijām¹⁵⁴, ja cietušais konkurents ir nesen ienācis tirgū, jo tā tirgus daļu, iespējams, ir vairāk skārušas dažādas svārstības.

Minētajā piemērā *Eusolv* iesniedz datus par saviem kopējiem faktiskajiem ieņēmumiem un izmaksām saistībā ar *Betanol* ražošanu un pārdošanu, kā to ilustrē turpmākais grafiskais attēls:

Lai izveidotu ticamu tiesību nepārkāpšanas scenāriju, netika ņemti vērā dati no laikposma pirms 2004. gada, jo *Subco*, nozīmīgākais *Eusolv* konkurents, tad vēl nebija ienācis tirgū, savukārt pēc 2004. gada un līdz 2006. gadam *Eusolv* bija stabila tirgus daļa.

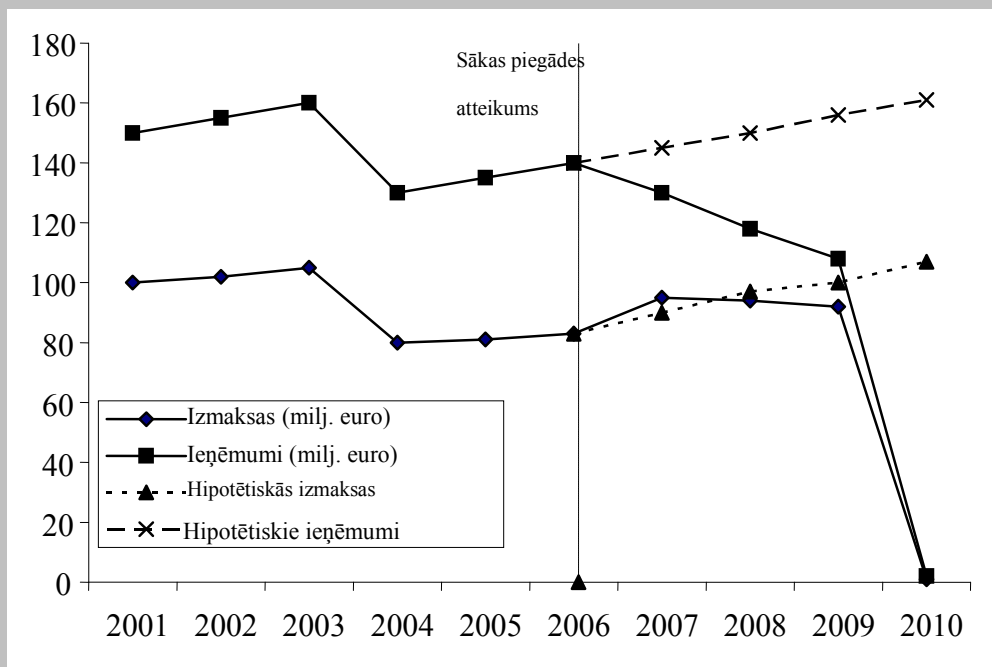
Eusolv saskaņā ar valsts tiesību normām par pierādīšanas pienākumu un pierādījumu standartu iesniedz skaitļus attiecībā uz “hipotētiskajiem” daudzumiem, ieņēmumiem un izmaksām, kas būtu radušās, ja pārkāpums nebūtu noticis.

Palielinoties *Betanol* rūpnieciskajai izmantošanai, tiek novērots pakāpenisks šā produkta pieprasījuma (un līdz ar to arī tirgus apjoma) pieaugums. Lai pamatotu pieņēmumu, ka *Eusolv* būtu saglabājis līdzīgu tirgus daļu, ja pārkāpums nebūtu noticis, tas atsaucas uz savas tirgus daļas stabilitāti pēc *Subco* ienākšanas *Betanol* tirgū. Balstoties uz šo pieņēmumu, *Eusolv* iesniedz “hipotētisko” ieņēmumu rādītājus laikposmam no 2006. līdz 2010. gadam, kuri aprēķināti, pamatojoties uz tirgus kopējo vērtību un *Eusolv* tirgus daļu. *Eusolv* uzrāda tā iekšējos uzskaites dokumentos minētās izmaksas par vienu vienību laikposmā no 2004. līdz 2006. gadam¹⁵⁵. Redzams, ka izmaksas attīstījās ļoti līdzīgi *Betanol* ražošanas izejvielu cenām, piemēram, izejvielu cenu pieaugums tieši radīja attiecīgu izmaksu pieaugumu.

¹⁵⁴ Šādas korekcijas varētu veikt, izmantojot 59. punktā un turpmākajos punktos minētos paņēmienus.

¹⁵⁵ Tie ietver laika gaitā vienmērīgi sadalītas neatgūstamās izmaksas.

Izmantojot pieejamos nozares datus par izejvielu cenām, *Eusolv* eksperti aplēš “hipotētisko” vienības pašizmaksu, un, piemēram, izmantojot regresijas analīzi, ņem vērā izejvielu cenu attīstību un darba ražīgumu saistībā ar lielāku apjomu ražošanu. Kopējās “hipotētiskās” izmaksas laikposmā no 2006. līdz 2010. gadam pēc tam iegūst, sareizinot aplēsto “hipotētisko” vienības pašizmaksu ar to vienību skaitu, ko *Eusolv* būtu pārdevis, ja pārkāpums nebūtu noticis.

Iegūtos skaitļus salīdzina ar *Eusolv* faktiskajiem ieņēmumiem un izmaksām šādā veidā: faktisko peļņu (faktiskie ieņēmumi mīnus faktiskās izmaksas) atskaita no hipotētiskās peļņas (hipotētiskie ieņēmumi mīnus hipotētiskās izmaksas). Rezultātā iegūst *Eusolv* atlīdzināšanas prasībā minēto zaudējumu apmēra galīgo aplēsi.

Tomēr *Worldco* un *Subco* iebilst: lai varētu piegādāt paredzēto pieaugošo vienību skaitu 2006.–2010. gadā, *Eusolv* būtu vajadzējis palielināt jaudu, kas radītu papildu neatgūstamās izmaksas, kuras nebija iekļautas aprēķinā. Tiesa pieņem aizstāvības argumentu un attiecīgi samazina atlīdzību par negūto peļņu (no *Eusolv* iesniegtās aplēses proporcionāli atņemot neatgūstamās izmaksas attiecīgajā laikposmā).

197. Izslēdzošas rīcības gadījumos tirgus daļām var būt svarīga loma kā rādītājam, ko izmanto negūtās peļņas aprēķinā ar tādām salīdzināšanas metodēm kā salīdzināšana laikā. Piemēram, salīdzināšanas metodi var izmantot, lai noteiktu, kāda būtu bijusi izslēgtā konkurenta iespējamā tirgus daļa, ja pārkāpums nebūtu noticis. Negūtās peļņas apmēru tad var noteikt, sareizinot novērotos datus attiecībā uz vienības faktisko pašizmaksu un ieņēmumiem (vai faktisko vidējo peļņas normu) ar papildu vienību skaitu atbilstoši lielākai “hipotētiskajai” tirgus daļai, kāda būtu bijusi paredzama, ja pārkāpums nenotiktu. Tā pamatā ir pieņēmums, ka vienības pašizmaksa un ieņēmumi tiesību nepārkāpšanas scenārijā nebūtu būtiski mainījušies un ka tiesību sistēma varētu tos akceptēt kā nodarītā kaitējuma aplēsi, iespējams, kā *prima facie* pierādījumus vai pietiekamu pamatojumu, lai pārceltu pierādīšanas

pienākumu¹⁵⁶. Ja veic precīzāku aplēsi, tiktu izvērtēta izmaksu un ieņēmumu attīstība tiesību nepārkāpšanas scenārijā, ja vien ir pieejams pietiekams datu apjoms.

198. Ja, aplēšot negūto peļņu, kā rādītāju izmanto tirgus daļu, būtu jāņem vērā fakts, ka tā var būt pakļauta tirgus svārstībām sakarā ar citiem, ar pārkāpumu nesaistītiem iemesliem kā, piemēram, *Betanol* piemērā *Eusolv* tirgus daļas samazināšanās 2004. gadā sakarā ar *Subco* kā konkurenta ienākšanu tirgū¹⁵⁷. Tāpat pastāv iespēja, ka tad, ja pārkāpuma rezultātā samazinātos kopējais tirgus lielums, izslēgtā konkurenta ieņēmumi, kas aplēsti, pamatojoties uz faktiskajām tirgus daļām, tiktu novērtēti pārāk zemu.

(2) Citas salīdzināšanas metodes

199. Lai izveidotu tiesību nepārkāpšanas scenāriju, salīdzināšanai var izmantot arī citus ģeogrāfiskos tirgus vai citu produktu tirgus¹⁵⁸. Tādējādi varētu atsaukties uz tā paša vai līdzīga uzņēmuma izmaksām un ieņēmumiem atšķirīgā tirgū, lai aplēstu izmaksas un ieņēmumus, kurus cietušais konkurents būtu guvis, ja pārkāpums nebūtu noticis. Šīs metodes var izmantot arī, lai izvērtētu, cik uzticama ir aplēse, kas iegūta ar salīdzināšanu laikā vai citām metodēm. Piemēram, ja vēsturiska monopoluzņēmuma vienīgā konkurenta darbības rezultāti laikposmā pirms pārkāpuma liecina, ka tam būtu bijusi konkrēta tirgus daļa, ja pārkāpums nebūtu noticis, aplēsi varētu pamatot ar konstatējumu, ka tam pašam vai līdzīgam uzņēmumam, kurš konkurē ar agrāko monopoluzņēmumu salīdzināmā ģeogrāfiskajā tirgū, faktiski ir līdzīga tirgus daļa, ņemot vērā iespējamās atšķirības starp attiecīgajiem uzņēmumiem vai tirgiem.

D. Šķēršļi konkurentu ienākšanai tirgū

200. Izslēdzoša rīcība var ne tikai pasliktināt esoša konkurenta stāvokli tirgū, bet arī traucēt ienākt potenciālam konkurentam, kurš vēl nav darbojies attiecīgajā tirgū. Jaunpienācēju izslēgšana tiem var nodarīt ļoti būtisku kaitējumu, par kuru tiem ir tiesības uz atlīdzību. Tiesību sistēmām būtu jāņem vērā grūtības saistībā ar šāda kaitējuma apmēra noteikšanu un būtu jānodrošina, lai nav pārmērīgi apgrūtinātas vai praktiski neiespējamās to uzņēmumu zaudējumu atlīdzināšanas prasības, kuriem tika liegta ienākšana tirgū¹⁵⁹.
201. Situācijai, kad uzņēmumam tiek liegta ienākšana tirgū, ir raksturīgas īpašas iezīmes, ko var ņemt vērā, nosakot kaitējuma apmēru. Konkrēti, ja cietušais uzņēmums vēlējās ienākt tirgū, kurā tas līdz šim nav darbojies, ir skaidrs, ka nebūs datu par šā uzņēmuma darbības rezultātiem attiecīgajā tirgū.

¹⁵⁶ Attiecībā uz piemēru par tiesas aplēsi, pamatojoties uz pārkāpēja noslēgto līgumu kopējā skaita reizināšanu ar prasītāju tirgus daļu pirms izslēdzošās rīcības uzsākšanas, skatīt *Corte d'Appello di Roma* (Apelācijas tiesa, Roma) 2003. gada 20. janvāra nolēmumu lietā Nr. I, 2474 (*Albacom S.p.A.* pret *Telecom Italia S.p.A.*).

¹⁵⁷ Šā iemesla dēļ minētajā piemērā tirgus daļa, ko izmanto apmēra noteikšanai, ir *Eusolv* stabilā tirgus daļa pēc 2004. gada.

¹⁵⁸ Skatīt *Juzgado Mercantil numero 5 de Madrid* (Saimnieciskā tiesa, Madride) 2005. gada 11. novembra nolēmumu lietā Nr. 85/2005 (*Conduit-Europe, S.A.* pret *Telefónica de España S.A.*), ko apstiprinājusi *Audiencia Provincial de Madrid* (Apelācijas tiesa, Madride) ar 2006. gada 25. maija nolēmumu lietā Nr. 73/2006.

¹⁵⁹ Dažos gadījumos saskaņā ar piemērojamām tiesību normām ir iespējams noteikt kaitējuma apmēru ar pragmatiskiem principiem, piemēram, ar aprēķinu, kurā kopējo zaudētā tirgus vērtību peļņas izteiksmē reizina ar procentuālo tirgus daļu, kuru izslēgtais uzņēmums, iespējams, būtu ieguvis. Piemēram, ja kopējā peļņa, ko guvuši uzņēmumi, kas darbojas attiecīgajā tirgū pēc pārkāpuma, sasniedz EUR 200 miljonus un ir aplēsts, ka tad, ja pārkāpums nebūtu noticis, izslēgtajam konkurentam būtu bijusi tirgus daļa 30 % apmērā, izmantojot šo pieeju, negūto peļņu varētu aplēst EUR 60 miljonu vērtībā.

202. Konkurentu negūtās peļņas apmēra noteikšanas pamatpieeja šādās situācijās būtiski neatšķiras no situācijas, kad tiek izslēgti konkurenti, kuru esošais tirgus stāvoklis tiek pasliktināts, jo arī šādā gadījumā aplēs peļņu, ko izslēgtais konkurents būtu guvis, ja pārkāpums nebūtu noticis. Aplēsto rādītāju pēc tam var salīdzināt ar faktisko situāciju. Gadījumos, kad tiek liegta ienākšana tirgū, pastāv iespēja, ka izslēgtais konkurents nav guvis peļņu vai pat ir cietis zaudējumus (piemēram, ja konkurentam bija jāsedz izmaksas, kuras tas neatguva tādēļ, ka viņš nevarēja ienākt tirgū).
203. Kā jau iepriekš minēts, izslēgtie konkurenti var izlemt pieprasīt tikai to zaudējumu atlīdzināšanu, kuri attiecas uz izmaksām, kas tiem radās, cenšoties ienākt tirgū, nevis par visu negūto peļņu. Šī pieeja var būt vienkāršāka salīdzinājumā ar prasību atlīdzināt zaudējumus sakarā ar negūto peļņu, jo tad ir jānosaka tikai prasītāja zaudēto izmaksu apmērs.

Medicīniskā aprīkojuma lieta

Newco ir uzņēmums, kas vēlējas ienākt specifisku medicīnisku ierīču tirgū dalībvalstī, kur uzņēmumam *Medco* ir dominējošs stāvoklis. Lai gūtu peļņu, *Newco* būtu nepieciešams sasniegt noteiktu minimālo tirgus daļu, lai izmantotu apjomradītu ietaupījumu priekšrocības.

Baidoties *Newco* dēļ zaudēt būtisku daļu no pārdošanas apjoma, *Medco* noslēdza ekskluzīvus pirkuma līgumus ar vairākiem klientiem, lai traucētu *Newco* sasniegt šo minimāli nepieciešamo apjomu. Tā rezultātā *Newco* nespēja konkurēt ar *Medco* attiecībā uz šiem klientiem un rentabli ienākt tirgū, līdz ar to patērētājiem bija jāmaksā augstāka cena nekā tad, ja *Newco* būtu ienācis tirgū. Tā kā *Medco* rīcība tika uzskatīta par LESD 102. panta pārkāpumu, *Newco* būtu tiesības uz atlīdzību par pārkāpuma rezultātā negūto peļņu. Tomēr, lai nebūtu jāveic pilna negūtās peļņas analīze, *Newco* pieprasīja atlīdzību tikai par zaudētajām izmaksām saistībā ar jaunas rūpnīcas celšanu un ienākšanu tirgū (tostarp, piemēram, finanšu izmaksas un neatgūstami zaudējumi par iegādātajiem izejmateriāliem).

204. Gadījumos, kad tiek traucēta konkurentu ienākšana tirgū, nav pieejami dati par ieņēmumiem un izmaksām attiecīgajā tirgū laikposmā pirms pārkāpuma, savukārt dati par laikposmu pēc pārkāpuma nebūtu izmantojami par atsauci salīdzināšanai laikā sakarā ar pārkāpuma sekām. Šādos gadījumos atsaucē uz salīdzināmu ģeogrāfisko vai produktu tirgu, kurā darbojas tas pats vai salīdzināms uzņēmums, var izrādīties labāks līdzeklis tiesību nepārkāpšanas scenārija izveidei. Attiecīgajiem produktu vai ģeogrāfiskajiem tirgiem vajadzētu būt pietiekami līdzīgiem, lai gan nelielas atšķirības starp tirgiem varētu būt iespējams koriģēt¹⁶⁰.
205. Dažos gadījumos, lai iegūtu datus tiesību nepārkāpšanas scenārija peļņas noteikšanai, varētu pietikt ar konkurenta finansiālā stāvokļa izvērtēšanu¹⁶¹.

Iepriekš minētā piemēra situācijā pieņemsim, ka *Newco* vēlas dalībvalsts trīs lielākajiem privātajiem veselības centriem piegādāt jauna veida filmas, kas paredzētas rentgena iekārtām. Pieņemsim, ka parasti šāda veida medicīniskā aprīkojuma tirgus privāto veselības centru

¹⁶⁰ To varētu panākt, piemēram, izmantojot regresijas analīzi, ja vien ir pieejams pietiekams datu apjoms. Skatīt iepriekš 69. punktu un turpmākos punktus. Piemēru izslēdzošas darbības gadījumam, kurā principā tika pieļauta cita ģeogrāfiskā tirgus izmantošana salīdzinājumam, skatīt *Juzgado Mercantil numero 5 de Madrid* (Saimnieciskā tiesa, Madride) 2005. gada 11. novembra nolēmumu lietā Nr. 85/2005 (*Conduit-Europe, S.A. pret Telefónica de España S.A.*), ko apstiprinājusi *Audiencia Provincial de Madrid* (Apelācijas tiesa, Madride) ar 2006. gada 25. maija nolēmumu lietā Nr. 73/2006.

¹⁶¹ Piemēru par izslēgtam jaunpienācējam nodarītā kaitējuma apmēra noteikšanu piedāvājumu konkursu tirgū skatīt *Oberlandesgericht Düsseldorf* (Augstākā reģionālā tiesa, Diseldorfa) 2008. gada 16. aprīļa nolēmumu lietā Nr. VI-2 U (kart) 8/06, 2 U 8/06 (*Stadtwerke Düsseldorf*).

vajadzībām darbojas uz piedāvājumu konkursu pamata. Pateicoties tehnoloģiskajiem uzlabojumiem, *Newco* var piedāvāt savus produktus par zemāku cenu nekā *Medco*. Tomēr *Medco*, kuram ir dominējošs stāvoklis rentgena iekārtu tirgū, sasaista produktus, piemērojot augstāku cenu par rentgena iekārtām tiem centriem, kuri neiegādājas *Medco* filmas. Tā rezultātā *Newco* nenoslēdz nevienu līgumu. Šādos apstākļos *Newco* pierādīja, ka tas faktiski spēja piegādāt daudzumus, ko pieprasīja centri par piedāvāto cenu, un uzrādīja precīzus datus par savām izmaksām. Pamatojoties uz šiem datiem un uz pieņēmumu, ka *Newco* būtu ticis izvēlēts par līgumslēdzēju tajos gadījumos, kuros tas piedāvāja zemāko cenu, varētu noteikt paredzamās peļņas normas, neveicot salīdzināšanu laikā vai ar citiem ģeogrāfiskajiem vai produktu tirgiem.

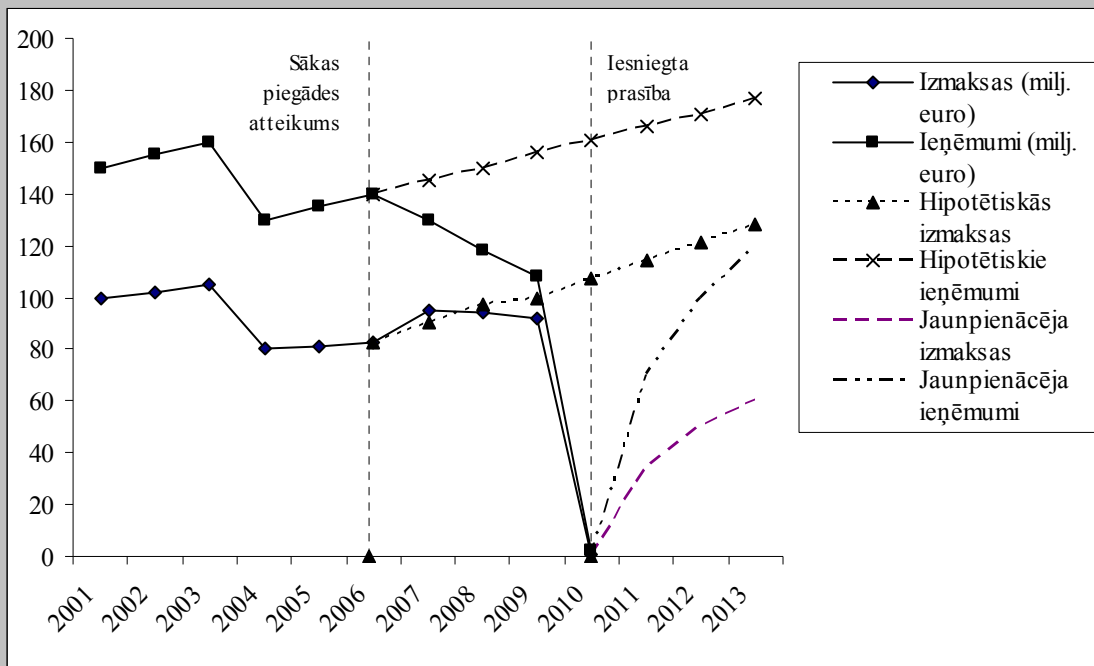
E. Paredzamo nākotnes zaudējumu atlīdzināšana

206. Ja izslēgtie konkurenti pieprasa atlīdzību, tie var prasīt atlīdzību ne tikai par negūto peļņu pārkāpuma laikposmā, bet arī atlīdzību par negūto peļņu pēc minētās rīcības izbeigšanas¹⁶². Tas ir jo īpaši būtiski gadījumos, kad tie nevarēja no jauna ienākt tirgū vai pilnībā atgūt savu tirgus daļu izbeigtā pārkāpuma ilgstošo seku rezultātā. Tad tiktu prasīta atlīdzība par paredzamo nākotnes peļņu, t. i., to peļņu, kas, visticamāk, tiks zaudēta pēc atlīdzības prasības iesniegšanas un izlemšanas.
207. Šādu zaudējumu apmēra noteikšanas problēmas ir saistītas ne tikai ar izmantojamajiem paņēmieniem, bet arī ar laikposmu, kad negūto peļņu vēl var identificēt un atlīdzināt. Šajā kontekstā būtiska loma ir valsts tiesību aktiem, piemēram, paredzot, kādos apstākļos var atgūt paredzamās peļņas zaudējumus, vai nosakot pragmatiskus noteikumus, ko izmantot šā jautājuma risināšanai konkrētā gadījumā¹⁶³.
208. Faktori, kas varētu ietekmēt izvēli saistībā ar attiecīgo laika ierobežojumu prasībām par paredzamās peļņas zaudējumu atlīdzību, var, piemēram, ietvert iespējamo laiku, kas būtu vajadzīgs, lai atkārtoti ienāktu attiecīgajā tirgū. Citos gadījumos šī izvēle varētu būt vieglāka, ņemot vērā lietas apstākļus. Piemēram, iepriekš minētajā rentgena iekārtu piemērā to līgumu ilgums, par kuriem *Newco* piedalījās konkursā, saskaņā ar piemērojamām valsts tiesību normām varētu tikt uzskatīts par samērīgu laikposmu, par kuru ir jāatlīdzina paredzamās peļņas zaudējumi. Citos gadījumos varētu ņemt vērā arī to laikposmu, kurā uzņēmums pamatoti varētu turpināt produktu ražošanu vai pakalpojumu sniegšanu bez jauniem ieguldījumiem.

Betanol piemērā *Eusolv* varētu pieprasīt atlīdzību arī par to peļņu, kuru tas būtu varējis gūt pēc 2010. gada, kad tas tika izslēgts no tirgus iesniedza atlīdzības prasību. Šādā gadījumā būtu iespējams izmantot tos pašus paņēmienus, kurus izmantoja, lai izveidotu tiesību nepārkāpšanas scenāriju attiecībā uz 2006.–2010. gadu, un iegūt prognozes arī par tālāku nākotni. Protams, atlīdzību par paredzamās peļņas zaudējumiem nevar pieprasīt bezgalīgi. *Eusolv* kā atsaucē punktu nolēma izmantot laiku, kas tam, iespējams, būtu vajadzīgs, lai atkārtoti ienāktu tirgū pēc pārkāpuma beigām.

¹⁶² Piemēru par atlīdzības piešķiršanu arī par laikposmu pēc pārkāpuma beigām skatīt *Østre landsrets* (Austrumu augstākā tiesa, Dānija) 2009. gada 20. maija nolēmumā lietā Nr. B-3355-06 (*Forbruger-Kontakt a-s pret Post Danmark A/S*).

¹⁶³ Nosakot paredzamo peļņu, parasti ir lietderīgi diskontēt tās vērtību, lai atspoguļotu naudas vērtības zudumu laika gaitā.

III. KLIENTIEM NODARĪTĀ KAITĒJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA

209. Uzņēmumi, kuri slepeni vienojas vai ļaunprātīgi izmanto savu dominējošo stāvokli konkurenta izslēgšanai, var saskarties ar izmaksām vai savas peļņas pagaidu samazināšanos saistībā ar pārkāpuma īstenošanu. Šis upuris tiek nests, lai panāktu konkurences procesa traucējumus, kā rezultātā pārkāpēji iegūtu tādu stāvokli, kurā tie gūst lielāku peļņu, pateicoties panāktajiem tirgus nosacījumu traucējumiem; tādējādi pārkāpēji uz savu klientu rēķina var kompensēt īslaicīgi negūto peļņu vai tās samazinājumu, ko tie pacieta ar mērķi iegūt minēto stāvokli. Turpmākās iedaļas veltītas divām tipiskām situācijām attiecībā uz izslēdzošo darbību radīto kaitējumu klientiem. Apmēra noteikšanas nolūkos izslēdzošo darbību radīto kaitējumu klientiem varētu uzskatīt par analogisku kaitējumam, ko radījuši pārkāpumi, kuri izraisa cenu kāpumu un kuri sīkāk izklāstīti šo praktisko norāžu 3. daļā.

A. Atgūšana

210. Visvienkāršākais piemērs attiecībā uz kaitējumu, kas nodarīts klientiem izslēdzošās rīcības atgūšanas fāzē, ir cenu nosīšana, kad uzņēmums ļaunprātīgi izmanto savu dominējošo stāvokli, nosakot mākslīgi zemas cenas, ar kurām tā konkurenti nevar mēroties, un tādēļ, iespējams, tie aizies no tirgus vai arī samazināsies to tirgus daļa. Pēc tam, kad konkurenti ir izslēgti no tirgus, vai pēc tam, kad ir panākta lielāka tirgus daļa, pārkāpēji var gūt lielāku peļņu samazināta konkurences spiediena rezultātā.

211. Atgūšanu var uzskatīt par pārkāpuma papildu fāzi, kuras rezultāts var būt pārmaksas sekas attiecībā uz pārkāpēja klientiem. Šīs pārmaksas sekas ir izslēdzošas rīcības radīts kaitējums, par ko klienti var pieprasīt atlīdzību.

Atgūšana cenu nosīšanas gadījumā

Aplūkosim, piemēram, lidojumu tirgu konkrētā maršrutā starp divām pilsētām. Šajā tirgū dominējošā stāvoklī darbojas *Titan Airlines*, uzņēmums ar stabilām pozīcijām, kas piedāvā augstas kvalitātes lidojumu pakalpojumus par standarta maksu EUR 1000 apmērā. Cits šā

konkrētā tirgus dalībnieks ir mazāks uzņēmums, *Bluesky Airlines*, kurš nesen uzsāka darbību tajā pašā maršrutā par EUR 800.

Titan Airlines iesaistās cenu nosišanā, stratēģiski samazinot savas cenas līdz standartcenai EUR 500 apmērā. *Bluesky Airlines* saskaras ar grūtībām konkurēt ar šīm cenām, kā rezultātā tas vairs nav ienesīgs un galu galā tiek izstumts no tirgus. Dominējošais *Titan Airlines* šādā gadījumā izmantos samazināto konkurenci savā labā un palielinās savu peļņu, paaugstinot lidojumu maksu līdz tādām līmenim, kas pārsniedz maksu pirms pārkāpuma laikposma, t. i., pārsniedzot sākotnējo standartcenu EUR 1000 vērtībā. Ja *Titan Airlines* līdz konkurenta atkārtotai ienākšanai tirgū būtu iekasējis cenu EUR 1100 apmērā, tā klienti pārkāpuma rezultātā būtu seguši pārmaksu EUR 100 vērtībā.

212. Ja ir jānosaka atgūšanas rezultātā radītās pārmaksas apmērs, piemērojamā konceptuālā struktūra principā neatšķiras no tās, kura ir izklāstīta 3. daļā, proti, attiecībā uz pārkāpumiem, kuri tiešākā veidā izraisa cenu pieaugumu. Tā kā izslēdzošas rīcības radītais kaitējums neaprobežojas vienīgi ar pārkāpēja konkurentiem, bet ietekmē visus klientus konkrētajā tirgū, saistībā ar pārmaksas kaitējumu risinātie jautājumi tādējādi attiecas arī uz šo scenāriju.
213. Uzņēmuma stāvoklis tirgū, ko tas ieguvis izslēdzoša pārkāpuma rezultātā, ne visos gadījumos ir saistīts ar cenu pieaugumu pārkāpumu izdarījušā uzņēmuma klientiem. Tomēr arī šādos gadījumos klientiem joprojām varēja tikt nodarīts kaitējums, piemēram, ja tā rezultātā samazinās kvalitāte. Minētajā piemērā varētu gadīties, ka dominējošais uzņēmums *Titan Airlines* atjauno to pašu standartcenu EUR 1000 apmērā, nepārsniedzot maksu, ko tas iekasēja pirms *Bluesky Airlines* izslēgšanas. Tomēr pārkāpums ir nelabvēlīgi ietekmējis pasažierus, kuri ceļo konkrētajā maršrutā, piemēram, tad, ja *Titan Airlines* izmanto samazinātā konkurences spiediena iespēju, lai samazinātu savu lidojumu pakalpojumu standartu.
214. Izslēgtā konkurenta klientu situācija sakarā ar konkurenta izstumšanu no tirgus varētu atšķirties no pārkāpēja klientu situācijas, jo viņiem, iespējams, būs jāpāriet uz produktiem, kurus tirgo pārkāpumu izdarījušais uzņēmums. Nemaz jau nerunājot par samazinātas kvalitātes iespēju, viņiem, iespējams, būs jāmaksā pārkāpumu izdarījušajiem uzņēmumiem augstāka cena nekā tā, ko viņi maksāja par izslēgtā uzņēmuma tirgotajiem produktiem. Atkarībā no piemērojamām tiesību normām viņiem varētu būt iespēja pierādīt, ka tad, ja pārkāpums nebūtu noticis, viņi būtu iegādājušies produktu no izslēgtā konkurenta par zemāku cenu. Tādā gadījumā pārkāpuma sekas, kuras jāņem vērā, principā būtu līdzīgas pārmaksai. Pārmaksu var aprēķināt, salīdzinot cenu, par kādu produktu tirgo pārkāpumu izdarījušais uzņēmums faktiskajā scenārijā, ar cenu, ko tiesību nepārkāpšanas scenārijā iekasētu izslēgtais uzņēmums.

Piemēram, pasažieri, kuri ceļoja ar *Bluesky Airlines* pirms tā izslēgšanas, var saskarties ar pārmaksu, ja sakarā ar *Bluesky Airlines* izslēgšanu no tirgus viņi ir spiesti lidot par augstāku maksu ar *Titan Airlines*. Pārmaksu varētu aplēst kā starpību starp *Titan Airlines* samaksāto faktisko cenu EUR 1000 apmērā un cenu EUR 800 apmērā, ko būtu iekasējis *Bluesky Airlines*, ja tas nebūtu izstumts no tirgus. Šādā gadījumā pārmaksa, kas jāsedz klientiem, kuri bija spiesti pāriet no *Bluesky Airlines* uz *Titan Airline*, varētu tikt aplēsta EUR 200 vērtībā.

B. Konkurentiem kā pārkāpēja klientiem nodarītais kaitējums

215. Gadījumos, kad konkurents ir arī pārkāpēja klients, izslēdzošā rīcība varētu radīt zaudējumus konkurentam saistībā ar to, ka viņš pērk produktu no pārkāpēja. Šādās situācijās izslēgtais konkurents var ne tikai pieprasīt atlīdzību par pārkāpuma radīto

izmaksu pieaugumu, bet arī pieprasīt atlīdzību par negūto peļņu, jo pārkāpuma rezultātā ražošanas vai pārdošanas apjoms ir zemāks nekā tad, ja pārkāpums nebūtu noticis¹⁶⁴.

216. Var konstatēt, ka apmēra noteikšanas nolūkos konkurentiem, kuriem pārmaksas rezultātā nodarīts kaitējums, stāvoklis ir analogs karteļa dalībnieku klientu stāvoklim vai stāvoklim saistībā ar citu pārkāpumu, kas izraisa pārmaksu. Skaidrojumam var izmantot *Betanol* piemēru un pieņemt, ka tā vietā, lai atteiktu *Eusolv* piegādāt *Rawbeta*, dominējošais uzņēmums *Worldco* nolemj paaugstināt *Rawbeta* cenu, ko tas iekasē no *Eusolv*, lai samazinātu tā peļņas normas. Šādā situācijā rodas līdzīgi apsvērumi kā citu pārkāpumu veidu izraisīta cenas pieauguma gadījumā. Minētajā piemērā *Eusolv* varētu pieprasīt atlīdzību par pārmaksu, ko veido starpība starp cenu, ko tas samaksāja izslēdzošas rīcības rezultātā, un cenu, ko tas būtu samaksājis, ja pārkāpums nebūtu noticis. Ja pārmaksa tika attiecināta, prasības par atlīdzību varētu iesniegt arī *Eusolv* klienti, un *Eusolv* pats varētu pieprasīt atlīdzību par zaudētajiem apjomiem sakarā ar cenas pieaugumu.

¹⁶⁴

Piemēru par zaudējumu aplēsi diskriminējošu cenu gadījumā, kas ietekmē konkurentu kā pārkāpēja klientu, skatīt *Hujesteret* (Augstākā tiesa, Dānija) 2005. gada 20. aprīļa nolēmumā lietā Nr. 387/2002 (*GT Linien A/S pret DSB*).

Dokumentā minēto lietu saraksts

Eiropas Savienības Tiesa

Lieta 238/78 *Ireks-Arkady GmbH* pret Padomi un Komisiju, 1979, *Recueil*, 2955. lpp.
Lieta C-271/91 *Marshall*, 1993, *Recueil*, I-4367. lpp.
Lieta C-308/87 *Grifoni II*, 1994, *Recueil*, I-341. lpp.
Apvienotās lietas C-104/89 un C-37/90 *Mulder* un citi pret Padomi un Komisiju, 2000, *Recueil*, I-203. lpp.
Lieta C-453/99 *Courage*, 2001, *Recueil*, I-6297. lpp.
Lieta C-147/01 *Weber's Wine World*, 2003, *Recueil*, I-11365. lpp.
Apvienotās lietas no C-295/04 līdz C-298/04 *Manfredi*, 2006, Krājums, I-6619. lpp.
Lieta C-360/09 *Pfleiderer*, 2011, Krājums, I-5161. lpp.
Lieta C-199/11 Eiropas Kopiena/*Otis NV* un citi, 2012, Krājumā vēl nav publicēta

Vispārējā tiesa

Lieta T-202/98 *Tate & Lyle* pret Komisiju, 2001, *Recueil*, II-2035. lpp.
Apvienotās lietas T-25/95 *utt. Cimenteries CBR SA* pret Komisiju, 2000, *Recueil*, II-491. lpp.

Dalībvalstu tiesas

Corte d'Appello di Milano (Apelācijas tiesa, Milāna) 2000. gada 3. februāra nolēmums lietā Nr. I, 308 (*Inaz Paghe* pret *Associazione Nazionale Consulenti del Lavoro*).

Corte d'Appello di Milano (Apelācijas tiesa, Milāna) 2003. gada 20. janvāra nolēmums lietā Nr. I, 2474 (*Albacom S.p.A* pret *Telecom Italia S.p.A.*).

Corte d'Appello di Milano (Apelācijas tiesa, Milāna) 2003. gada 11. jūlija nolēmums (*Bluvacanze*).

Cour d'Appel de Paris (Apelācijas tiesa, Parīze) 2003. gada 23. jūnija nolēmums (*Lescarcelle-De Memoris* pret *OGF*).

Landgericht Dortmund (Reģionālā tiesa, Dortmunde) 2004. gada 1. aprīļa nolēmums lietā Nr. 13 O 55/02 *Kart* (vitamīnu cenas).

Højesteret (Augstākā tiesa, Dānija), 2005. gada 20. aprīļa nolēmums lietā Nr. 387/2002 (*GT Linien A/S* pret *DSB*).

Bundesgerichtshof (Federālā tiesa, Vācija) 2005. gada 28. jūnija nolēmums lietā Nr. KRB 2/05 (transportējamais betons).

Juzgado Mercantil numero 5 de Barcelona (Barselonas Saimnieciskā tiesa) 2005. gada 11. novembra nolēmums lietā Nr. 85/2005 (*Conduit-Europe, S.A.* pret *Telefónica de España S.A.*).

Audiencia Provincial de Madrid (Madrīdes Apelācijas tiesa) 2006. gada 25. maija nolēmums lietā Nr. 73/2006.

Lietuvos apeliacinis teismas (Lietuvas Apelācijas tiesa) 2006. gada 26. maija nolēmums lietā Nr. 2A-41/2006 (*Stumbras*).

Corte Suprema di Cassazione (Augstākā kasācijas tiesa, Itālija) 2007. gada 2. februāra nolēmums lietā Nr. 2305 (*Fondiaría SAI SpA* pret *Nigriello*).

Bundesgerichtshof (Federālā tiesa, Vācija) 2007. gada 19. jūnija nolēmums lietā Nr. KRB 12/07 (papīra vairumtirdzniecības kartelis).

Landesgericht für Zivilrechtssachen Graz (Grācas Reģionālā civiltiesā) 2007. gada 17. augusta nolēmums lietā Nr. 17 R 91/07 p (autovadītāju skola).

Oberlandesgericht Düsseldorf (Diseldorfas Augstākā reģionālā tiesa) 2008. gada 16. aprīļa nolēmums lietā Nr. VI-2 U (kart) 8/06, 2 U 8/06 (*Stadtwerke Düsseldorf*).

Stockholms tingsrätt (Stokholmas rajona tiesa), 2008. gada 20. novembra nolēmums apvienotajās lietās T 32799-05 un T 34227-05 (*Europe Investor Direct AB* un citi pret *VPC Aktiebolag*), par kurām iesniegta apelācija.

Tribunal Administratif de Paris (Parīzes administratīvā tiesa) 2009. gada 27. marta nolēmums (*SNCF* pret *Bouygues*).

Østre landsrets (Austrumu augstākā tiesa, Dānija) 2009. gada 20. maija nolēmums lietā Nr. B-3355-06 (*Forbruger-Kontakt a-s* pret *Post Danmark A/S*).

Kammergericht Berlin (Berlīnes Augstākā reģionālā tiesa) 2009. gada 1. oktobra nolēmums lietā Nr. 2 U 10/03 *Kart*.

Oberlandesgericht Karlsruhe (Karlsrūes Augstākās reģionālās tiesas) 2010. gada 11. jūnija nolēmums lietā Nr. 6 U 118/05, iesniegta apelācijas prasība Federālajā tiesā.

Juzgado Mercantil numero 2 de Barcelona (Barselonas Saimnieciskā tiesa) 2011. gada 20. janvāra nolēmums lietā Nr. 45/2010 (*Céntrica Energía S.L.U.* pret *Endesa Distribución Eléctrica S.A.*).

Bundesgerichtshof (Federālā tiesa, Vācija) 2011. gada 28. jūnija nolēmums lietā Nr. KZR 75/10.

2013. gada 28. marta Konkurences pārsūdzības tiesas nolēmums lietā Nr. 1166/5/7/10 (*Albion Water Limited* pret *Dŵr Cymru Cyfyngedig*).